

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Knygotyros ir dokumentotyros institutas

Diana Gerasimova
Leidybos magistro studijų programos studentė

Vydūno kūrinių leidyba ir sklaida
Magistro darbas

Darbo vadovas prof. Domas Kaunas

Vilnius, 2010

Pildo bakalauro / magistro baigiamojo darbo autorius

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad bakalauro / magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/ magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad bakalauro/ magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovas

Bakalauro / magistro baigiamąjį darbą ginti _____
(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

(data)

(bakalauro / magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Bakalauro / magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data)

(instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu _____
(recenzento vardas, pavardė)

(data)

(instituto/ katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau. _____
(data) _____
(recenzento parašas)

Vydūno kūrybių leidyba ir sklaida: magistro darbas / Gerasimova Diana; mokslinis vadovas prof. Domas Kaunas; Vilniaus universitetas.

Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas. – Vilnius, 2010, 89 [37] p.

Raktažodžiai: Vydūnas, leidyba, knyga, leidinių repertuaras, leidinių dizainas, platinimas, recepcija.

Šio darbo objektas – Vydūno kūrybių knyginė produkcija; jos leidyba, gamyba bei kelias pas skaitytoją. Objektas savo ruožtu susideda iš dviejų kategorijų: Vydūno kūrybių leidybos autoriaus gyvenimo metais ir kūrybinio paveldo aktualinimo. Darbe siekiama kompleksiskai iširti Vydūno veikalų leidybos sąlygas, veiklos organizavimo ypatumus bei santykį su bendrosiomis tam tikrų laikotarpių bei tam tikros politinės, socialinės, kultūrinės aplinkos nulemtomis leidybos tendencijomis. Vydūno knyga, atsiradusi kaip Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo rezultatas, po autoriaus mirties buvo atgaivinta lietuvių išėivijos, momentiška pasirodė sovietų okupuotoje Lietuvoje, o leidybos pagreitį įgijo nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvos Respublikoje. Neabejotina, kad Mažosios Lietuvos filosofo veikalų leidybos kelias daugeliu atveju priklausė nuo bendrųjų tam tikrų laikotarpių, tam tikros aplinkos leidybos tendencijų. Tačiau darbe atskleidžiami ir specifiniai būtent šio autoriaus knygų leidybai būdingi procesai, juos lėmę veiksniai ir siekti tikslai.

TURINYS

Įvadas.....	5
1. Leidiniai.....	8
1.1. Leidinių kilmė.....	8
1.2. Leidinių repertuaro sandara.....	11
1.2.1. Autoriaus gyvenimo metais pasirodę kūriniai.....	11
1.2.2. Aktualusis paveldas.....	19
1.3. Leidinių architektonika ir apipavidalinimas.....	26
1.3.1. Autorinio apipavidalinimo knygos.....	26
1.3.2. Paveldo leidinių dizainas.....	31
2. Leidybos organizacija.....	36
2.1. Leidėjai ir leidybinio darbo sąlygos.....	36
2.1.1. Kūrybos leidyba autoriaus gyvenimo metais.....	36
2.1.2. Kūrybinio palikimo leidybos organizavimas	44
2.2. Leidinių poligrafija ir tipografika.....	56
3. Leidinių sklaida.....	63
3.1. Platinimas: tikslai ir būdai.....	63
3.2. Visuomenės recepcija.....	70
Išvados.....	82
Summary.....	85
Šaltiniai ir literatūra.....	86
Priedai.....	90

ĮVADAS

Vydūnas (tikr. Vilhelmas Storostas) – lietuvių palikimo autorius, filosofas, Mažosios Lietuvos kultūros veikėjas, gyvenęs 1968–1953 metais ir kūręs ypač neramiais kovos dėl Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos kultūros bei tapatybės išsaugojimo laikais. Nedaug teatrastume lietuvių rašytojų, kurie Mažosios Lietuvos filosofui prilygtų išleistos savosios kūrybos knygų skaičiumi. Vydūno asmenybei ir kūrybinei veiklai aptarti skirta ne viena monografija, visas pluoštas platesnių periodikos straipsnių. Tačiau neatskiriama autoriaus gyvenimo ir kultūrinės veiklos dalimi tapusi jo kūrinių leidyba tyrinėtojų plačiau nagrinėta ir apibendrinta nebuvo. Tiesa, autoriaus gyvenamuoju laikotarpiu vykę jo kūrinių leidybos procesai tapo kitais tikslais atliktų tyrinėjimų dalimi, tačiau atskiras dėmesys jiems nebuvo skirtas, tad nepalieti liko kai kurie svarbūs šios veiklos ypatumai. Kūrybinio Vydūno palikimo leidyba (vykusi ir tebevykstanti autoriui iš gyvenimo pasitraukus) savo ruožtu visiškai nebuvo tyrinėta. Minėtosios priežastys, 2008-aisiais švęsta Vydūno gimimo 140-ies metų sukaktis (ji sužadino išskirtinį dėmesį rašytojui) bei su dabartiniais autorės interesais susijęs noras bent iš dalies atskleisti bendriausius įdomios asmenybės kūrinių leidybos bei platinimo dėsningumus lėmė ginamo magistro darbo temos pasirinkimą.

Taigi darbo problema – Vydūno kūrinių leidyba ir sklaida; objektas – šio autoriaus kūrinių leidybos ir platinimo procesai Lietuvoje bei užsienyje. Pastebėtina, jog šis objektas susideda iš dviejų kategorijų: autoriaus gyvenimo metais vykusią jo kūrinių leidybos procesą ir Vydūno kūrybinio palikimo – kultūros paveldo – aktualinimo darbų.

Svarbiausias darbo tikslas – kompleksiškai ištirti Vydūno kūrinių leidybos ir sklaidos procesus, šios veiklos ypatumus lėmusias priežastis; apibendrinti leidybos organizavimo tendencijas ir visos veiklos rezultatus. Pastebėtina, jog veikalų likimui bei jų leidybos darbams didelę įtaką turi visuomenės požiūris į konkrečius veikalus, jų vertinimai. Tai paskatino pasigilinti ir į Vydūno kūrybos visuomeninės recepcijos problemą.

Pagrindiniam tikslui pasiekti buvo išskelti šie uždaviniai:

- apibūdinti Vydūno kūrybos repertuaro sudėtį, jo formavimo dėsningumus bei repertuarą sudarančių leidinių ypatumus;
- nustatyti nagrinėjamą produkciją publikuojančių leidėjų kategorijas, nušviesti jų vykdytų leidybos projektų istoriją bei apibendrinti pasiektus rezultatus;
- atskleisti Vydūno knygų sklaidos tikslus ir būdus;
- išsiaiškinti Vydūno veikalų recepciją, galimas susiformavusių požiūrių priežastis bei jų įtaką tolimesniems leidybos darbams.

Dėl kelių šio darbo aprėpiamų laikotarpių ir teritorijos geografinių-administracinių pokyčių, svarbia tyrinėjimo metodologine atrama tampa istoriškumo principas. Juo remiantis, faktai ir reiškiniai vertinami atsižvelgiant į konkrečių politinių, ekonominių ir kultūrinių sąlygų apspręstą

socialinę, kultūrinę, politinę ir ekonominę leidybinės veiklos aplinką. Pagrindinis darbo metodas – istorinis aprašomasis ir lyginamasis. Taip pat remiamasi kai kuriais bendraisiais mokslų ir specifiniais knygotyros metodais. Naudojantis bibliografiniu metodu identifikuota visa problemai aktuali leidybos produkcija, šios veiklos dalyviai, nustatytos apimtys ir dinamika. Leidybinės produkcijos aprėpčiai, leidybos proceso dalyviams apibūdinti pasitelktas struktūrinis-tipologinis, o repertuaro sandarai analizuoti – jam giminingas analitinis teminis metodas. Poligrafinis metodas savo ruožtu taikytas todėl, kad knyga šiame darbe tirama kaip organišką kultūros ir spaudos meno reiškiny.

Informacijai gauti pasitelktas dar vienas pagalbinis metodas. Interviu su Vydūno kūrinių leidyboje dalyvaujančiu Vydūno draugijos pirmininku Vaciu Bagdonavičiumi metu buvo gauta vertingos, kai kuriais atvejais kitų šaltinių neteikiamos informacijos. Taip pat susisiektas su Čikagoje veikiančio, mąstytojo kūrinių leidybos darbus išsivijoje organizavusio, Vydūno fondo dabartinės valdybos pirmininku Vytautu Černiumi.

Vydūno kūrinių recepcijai šiuolaikinėje visuomenėje preliminariai nušviesti atliktas žvalgomasis tyrimas, kurio tikslas – išsiaiškinti autoriaus kūrinių populiarumą tarp akademinio jaunimo. Jaunimas nuspręstas ištirti dėl to, kad beveik penkiasdešimt procentų Vydūno kūrinių, išleistų Lietuvai atgavus nepriklausomybę, buvo orientuota būtent į jį (konkretus adresatas matyti iš serijų, kuriose knygos pasirodė, pratarinių); pirmiausia jaunimą savo idėjomis sudominti kadaise siekęs ir pats Vydūnas. Išsiaiškinti vertinimai iš dalies gali leisti nustatyti Vydūno kūrybinio palikimo aktualinimo rezultatus, taikytų sklaidos būdų veiksmingumą. Viena socialinė grupė – studentais – apsiribota dėl to, jog tyrimas atliekamas tik problemos fonui nušviesti, o ne nuodugnai jai ištirti.

Žvalgomojo tyrimo tikslui pasiekti buvo iškelti keli uždaviniai: nustatyti kūrinių skaitomumą ir skaitymo aplinkybes; išsiaiškinti įvairios tematikos Vydūno knygų skaitymo patirtį; nustatyti leidinių aktualumą šiuolaikiniam skaitytojui. Tiriamoji imtis atrinkta parankinės atrankos metodu: apklausta lengviausiai pasiekiamą akademinio jaunimo dalis – Vilniaus universiteto skirtingų fakultetų studentai. Respondentai atrinkti kaip turintys įvairių interesų bei būsimi skirtingų profesijų atstovai. Buvo apklausti humanitarinių, socialinių ir fizinių mokslų studentai: pasiekti pavyko Filologijos, Filosofijos, Komunikacijos, Teisės bei Fizikos fakultetus. Informacijai gauti naudotasi dvi savaites trūkusia internetine apklausa, sukurta tinklalapyje <www.e-apklausa.lt>.

Svarbus tyrimo duomenų šaltinis buvo pačios knygos, taip pat įvairūs direktyviniai dokumentai (vokiečių kalba rašytus aktus skaityti sutrukdė kalbos barjeras, tačiau jų teikiama informacija rasta kitų mokslininkų atliktuose tyrinėjimuose); leidinių vertinimo ir kita aktuali periodinės spaudos medžiaga; bibliografinės rodyklės bei duomenų bazės; statistikos leidiniai; organizacijų (leidyklų, spaustuvių, draugijų) bei jų atstovų teikiama informacija; atsiminimai bei

asmenų dienoraščių ištraukos. Nemažai darbo problemai aktualių faktų ir naudingos metodinės medžiagos atrasta nagrinėjant kitiems tikslams atliktus Vydūno kūrybos ir veiklos tyrinėjimus.

Šis darbas sudarytas iš trijų skyrių, kurių seka paremta leidybinės veiklos etapais: nuo pačių leidinių analizės pereinama prie jų leidybos ir gamybos, platinimo procesų tyrimo bei šios veiklos rezultatų – knygų – recepcijos, kuri, kaip žinia, lemia leidinio likimą. Taip darbe bandyta išvengti ir dažnesnių turinio dėstymo pakartojimų. Skyrių viduje medžiaga pateikiama chronologiškai.

Vydūno knyginis pasaulis yra vertas ir tolesnio, daugiau dėmesio ties specifinėmis problemomis koncentruoto tyrinėjimo. Šio magistro darbo tikslas lėmė siekį aprėpti visus leidybinės veiklos etapus, dėl to kai kurios specifinės problemos aptariamos tik bendrai, nuo kai kurių atsiribota. Tad tyrimo metu gautos žinios turėtų būti gilinamos toliau: plačiau aptartas konkrečių asmenų (kalbininkų, muzikų ir kt.) dalyvavimas Vydūno knygų parengimo ir kt. procesuose; nuodugniau atskleista Vydūno knygos ir visuomenės sąveika: mąstytojo knyga reikalinga aptarti bibliofilijos kontekste, tyrinėtojo dėmesio verti ir paties autoriaus ar kiti informatyvūs knygose palikti įrašai, nuosavybės ženklai ir kt. Vėlesniu tęsiniu galėtų būti platesnės tematikos – filosofinės lietuvių literatūros leidybos bei knygose skelbiamos filosofinės minties sklaidos tyrinėjimai.

1. LEIDINIAI

1.1. Leidinių kilmė

Gyvenęs ypač neramiais Mažosios Lietuvos germanizavimo laikais, Vydūnas matė vienintelį lietuvių tautos išlikimo kelią – dvasinį tobulėjimą, todėl nenuostabu atrodo tai, jog, kaip teigia V. Bagdonavičius, visą V. Storostos kūrybą, nepaisant jos žanrų įvairovės, galima vadinti filosofine¹ – joje mąstoma apie būtį, žmogaus vietą pasaulyje, dvasinio išlikimo galimybes.

Vydūno kūrinuose matyti savita filosofinė sistema, kuri kristalizavosi naujesnių laikų filosofinių koncepcijų ir senosios indų filosofijos dermės pagrindu². Pastarosios filosofijos sistemos idėjos Vydūną ypač žavėjusios – autorius net ryžosi išversti vieną indų šventraščio dalį iš sanskrito kalbos. Ši dalis lietuvių skaitytojui tapo prieinama 1947-aisiais išleistoje knygoje „Bhagavad Gyta“ (1947). Iš viso Vydūno verstų knygų būta dviejų: minėtasis 1947-aisiais metais pasirodęs leidinys ir anglų poeto Alfredo Tenisono romantinė poema „Enokas Arden“ (1918). Tačiau pastarieji išvestiniai kūriniai šiam darbui yra mažiau aktualūs, nes Vydūnas šiuo atveju yra ne pačių veikalų, o tik jų vertimų autorius, t. y. kūriniai nepriskirtini prie paties Vydūno sukurtų veikalų pluošto.

Grįžtant prie filosofinių Vydūno kūrinių analizės pasakytina, jog rėmimasis konkrečiais autoritetais ypač ryškus vėlesniuose veikaluose, kuriuose naudotasi užsienio filosofų patirtimi: esama nuorodų į konkrečius jų kūrinius; anglų, amerikiečių ir ypač vokiečių autorių teiginiai dažnai naudojami savo mintims pagrįsti (pvz., Vydūno „Mirtis ir kas toliau“, „Slaptą žmogaus didybė“). Sveikatos filosofijos veikalo „Sveikata, jaunumas, grožė“ pratarinėje autorius prisipažįsta, jog šiam kūriniai parašyti *visą knygyną tokių žmonių raštų susikroves*³. Todėl galima būtų manyti, jog šie veikalai tėra kitų autorių kūrinių perdirbimas, kompiliavimas ar referavimas. Būtent dėl to nagrinėjant filosofinius Vydūno traktatus iškyla išvestinio kūrinio problema, nes veikalai, sukurti pasinaudojus kitais literatūros, mokslo ar meno kūriniais laikomi išvestiniais⁴. Tačiau nagrinėjant minėtąją problemą jos sprendimą atskleidžia pats veikalų autorius: *Kas tiktai yra išmanyta, tat savaiame turi teisybės šviesą savyje. Pasiremti autoritatėmis teisė palikta kitos rūšies raštams*⁵; be to, *žinios imtos iš svarbiausių visokių amžių mokslų ir paduotos, kaip jas rašytojas suprato* (išskirta mano – D. G.)⁶. Paskutinė pacituota frazė ypač iškalbinga (ir teisinga) – Vydūnas naudojo užsienio šalių autorių raštais, tačiau iš jų sėmėsi tik idėjų (pačios idėjos autorių teisių nesaugomos), vertino jas savo susikurtoje filosofinėje sistemoje ir, galima sakyti, pateikdavo jau ne pačias idėjas ar kūrinių ištraukas, o jų interpretaciją, kurioje atsispindi jau ne užsienio filosofų, o

¹ BAGDONAVIČIUS, V. Vydūnas. In *Lietuvių literatūros enciklopedija*. 2001, p. 540.

² Ten pat, p. 540.

³ VYDŪNAS. *Sveikata. Jaunumas. Grožė*. Tilžė, 1928, p. 2.

⁴ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. [oficialus LR Seimo tinklalapis]. [žiūrėta 2008 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>

⁵ VYDŪNAS. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė, 1919, p. 2.

⁶ VYDŪNAS. *Visatos Sqranga*. Tilžė, 1907, p. 3.

paties Vydūno asmenybė ir patirtis. Autoriaus asmenybės raiška (mąstysenos, minčių dėstymo, kalbos ir kt. ypatumai) kūrinyje savo ruožtu yra viena iš originalaus kūrinio sąlygų⁷.

Išvestinio kūrinio problema taip pat iškyla nagrinėjant Vydūno muzikos leidinius, kurių pasirodymas buvo inspiruotas autoriaus narystės Tilžės lietuvių giedotojų draugijoje bei vadovavimo jai. Šiuose veikaluose esama kelių originalių Vydūno kurtų tekstų, bet didžiausią dainynų dalį sudaro liaudies kūryba. Pastaroji autorių teisių nesaugoma, nes jos autorius – liaudis, konkretūs kūrėjai nėra žinomi⁸. Pastebėtina tik tai, jog tautosaka iš esmės susideda iš variantų – kiekvienas kūrinys tam tikrame regione ar net konkrečiau žmogaus lūpose gali skambėti vis kitaip. Dažniausiai tų variantų autoriai nežinomi, nes neužfiksuoti liaudies kūriniai yra dinamiški, jie nuolat kinta – tai lemia pati tautosakos prigimtis ir sklaida: perdavimas iš lūpų į lūpas. Tačiau pažymėtina, jog liaudies kūrinio užrašytojas, fiksuojantis originalų savo paties perkurtąjį variantą, jau pretenduoja į to varianto autorystę. Būtent toks autorius buvo Vydūnas: visuomenėje pasklidusias liaudies dainas jis pateikdavo savaip transformuotas – keitė jų žodžius, o kartu ir visą kūrinį stilistiką, siekdamas dainas padaryti emocingesnes. Autorius taip elgėsi dėl to, jog abejojo galimybe atkurti originalų kūrinį skambesį⁹, be to, paveiktas savo pasaulėžiūros nuostatų, keitė visus žodžius, *kuriais dvasiniai dalykai būtų apreikšti kaip visai žemiški*¹⁰ – čia matyti ir autoriaus idėjų kūrinyje įkūnijimas.

Vydūno muzikos leidiniai laikytini bendraautorių darbu: tik kelių dainų natos parašytos paties Vydūno. Iš esmės visi šie kūriniai gimė iš artimo bendradarbiavimo su muzikais, Vokietijos konservatorių ir menų akademijos auklėtiniais: broliu Albertu Storostu, bičiuliu Karlu Janzu, kompozitoriumi ir dirigentu Peteriu Wilhelmu Wolffu, pedagogu Ernstu Ulrichu, Valteriu Voska. Sudėtinę šių veikalų dalį sudaro ir nepriklausomos Lietuvos kompozitorių – Juozo Gruodžio bei Stasio Šimkaus – kūriniai¹¹. Taigi Vydūno muzikos veikalai laikytini daliosios¹² bendraautorystės kūriniais.

Dabartinių laikų tyrinėtojų kartais minima, kad nagrinėjamojo autoriaus kūryboje esti ir vienas nedalios¹³ bendraautorystės atvejis – knyga „Sieben Hundert Jahre deutsch-litauischen Beziehungen“ (tokia nuomonė plačiai paskleista Lietuvos žiniasklaidos¹⁴). Tiesa, bendraautorių darbu ši veikalą galima laikyti tik su tam tikromis išlygomis: viso teksto autorius buvęs pats

⁷ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras* [...]. Vilnius, 2000, p.33.

⁸ Ten pat, p.42.

⁹ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 377.

¹⁰ VYDŪNAS. *Giesmės mišriam chorui*. Tilžė, 1932, p. 5.

¹¹ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 15.

¹² Nedalioji bendraautorystė yra tuomet, kai kelių autorių į kūrinį įdėtas kūrybinės veiklos rezultatas turi atskirą reikšmę ir gali būti naudojamas kaip savarankiška kūrinio dalis.

¹³ Nedalioji bendraautorystė yra tuomet, kai kelių autorių į kūrinį įdėtas kūrybinės veiklos rezultatas neturi atskiros reikšmės ir negali būti naudojamas kaip savarankiška kūrinio dalis.

¹⁴ pvz., žr. VASILIAUSKAITĖ, L. Ilgas kelias į skaitytoją. *Lietuvos aidas*, 2001, nr. 148, p. 11; NORVILIENĖ, V. Vydūnas apie vokiečių ir lietuvių santykius. *XXI amžius*, 2001 liepos 4 d., p. 4.

Vydūnas, tačiau didžioji teksto dalis (o gal ir visas veikalas) nebūtų atsiradusi be Viktoro Falkenhahno surinktos medžiagos. Tuo metu, kai veikalas buvo sumanytas, į valdžią Vokietijoje jau buvo atėję naciai, todėl nacionalinę kultūrą propaguojantys kitataučiai nebuvo įleidžiami į visuomenines įstaigas, prestižines bibliotekas, sunku buvo parsisiųsdinti knygų. Vydūnas – lietuvių kultūros veikėjas, prieš nacionalinę diskriminaciją kalbėjęs savo grožinėje kūryboje bei publicistikoje – buvo laikomas *aršiausiu lietuvių propagandistu*¹⁵, kuris esą stengiasi sudaryti klaidinantį vaizdą, kad Rytprūsiose tebegyvena lietuvių, jog šis kraštas tebėra lietuviškas. Tad prieš Vydūną užsitrenkė ir bibliotekų durys, kur buvo reikalinga gauti kronikų bei kitos istorinės medžiagos darbui. Knygą Vydūnas galėjo parašyti tik padedamas Tilžės gimnazijos, kurioje dėstė, mokinio V. Falkenhahno. Šis skolinosi iš bibliotekos reikiamas knygas, dalį tekstų perrašinėjo ranka, atrinkinėjo reikiamą medžiagą, todėl dauguma Vydūno žinovų linkę jį laikyti teisėtu veikalo bendraautorium¹⁶.

Tačiau remiantis Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymu, asmenys, rinkę kūrinį panaudotus duomenis, bendraautoriais nelaikytini¹⁷. Be to, reikėtų paminėti, jog su bendraautoryste šių asmenų bendradarbiavimą daugiausia sieja faktas, jog Vydūnas ir V. Falkenhahnas prisidėjo prie teksto kūrybos proceso numatydami šio darbo bendrą kūrybinį rezultatą – veikalą. Vis dėlto šis argumentas yra nepakankamas bendraautorystei konstatuoti. Kita vertus, V. Falkenhahno indėlių galima traktuoti kaip esminį, be kurio veikalas nebūtų išvydęs dienos šviesos. Tad, nors Vydūno talkininko negalima laikyti teisėtu kūriniu bendraautorium, jo indėlis nenuvertintinas ir laikytinas esmine kūrinio pasirodymą lėmusia aplinkybe.

Iš atliktos analizės matyti, jog, nors didžiausią Vydūno knygų repertuaro dalį sudaro originalūs kūriniai, esama ir išvestinių veikalų bei daliosios bendraautorystės atvejų (bendraautoriais laikytini ir knygų bei periodinių leidinių dailininkai, apie kuriuos plačiau kalbama šio darbo Vydūno leidinių dizainui skirtame skyriuje). Išvestiniais laikytini dviejų veikalų vertimai bei rašytojo transformuotos liaudies dainos. Filosofiniai veikalai prie išvestinių griežčiau nepriskirtini – juose pateikiama savita Vydūno gyvenamojo laiko užsienio ir anksčiau kūrusių filosofų idėjų interpretacija. Juk visa filosofija diskusijos ar kitu pagrindu remiasi savo pirmtakų darbais (antikos kūrėjais ir kt.). Daliajai bendraautorystei savo ruožtu priskirtini Vydūno muzikos kūriniai bei kitų asmenų iliustruoti veikalai. Nedaliosios bendraautorystės atvejų Vydūno kūryboje nesama.

¹⁵ BAGDONAVIČIUS, V. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*. Vilnius, 1978, p. 41–43.

¹⁶ VYDŪNAS *Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių*. Vilnius, 2001, p. 44, 595–599.

¹⁷ VILEITA, A. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras [...]*. Vilnius, 2000, p. 45, 47.

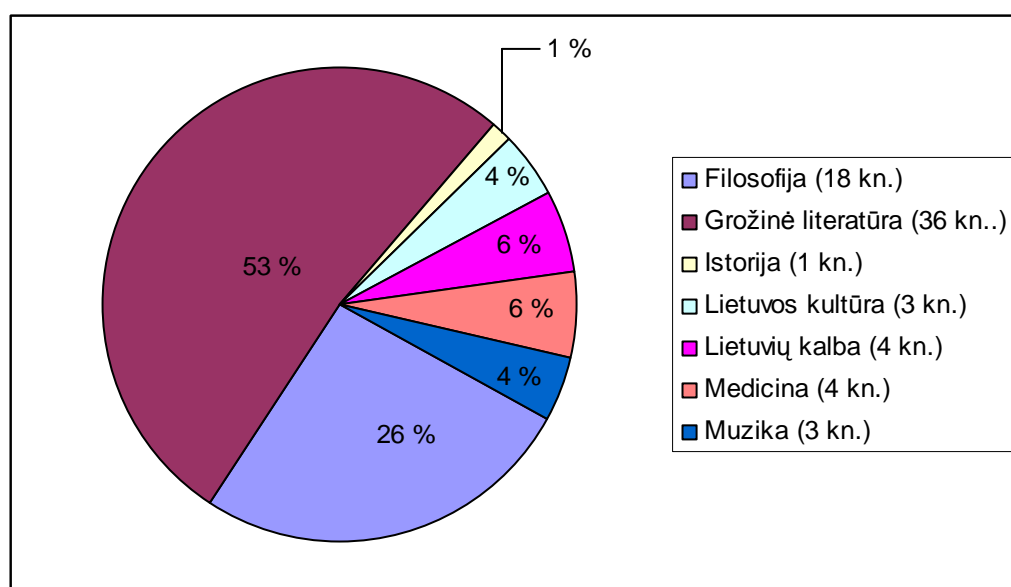
1.2. Leidinių repertuaro sandara

1.2.1. Autoriaus gyvenimo metais pasirodę kūriniai

Vydūno literatūrinis palikimas yra gausus ir įvairus kūrinų rūšių bei tematikos požiūriu. Jį sudaro daugiau nei 60 įvairaus žanro knygų: pjesių, libretų, apysakų, filosofijos ir istoriosofijos traktatų, dainų rinkinių, lietuvių kalbos vadovėlių, lietuvių-vokiečių kalbų žodynas, studija apie K. Donelaitį, atsiminimai. Kaip jau buvo minėta, visi šie veikalai, nors ir galimi skirstyti į smulkesnes struktūriškai artimas grupes, iš esmės yra filosofinio pobūdžio¹⁸. Pažymėtina, jog šis teiginys priskirtinas visoms knygoms, išskyrus Vydūno išleistus vadovėlius ir žodyną, skirtus išimtinai praktiniams reikalams – lietuvių kalbos žinioms diegti ir tobulinti. Tačiau pastebėtinos ir mokymui(si) skirtų veikalų pasirodymo sąsajos su Vydūno propaguojamomis filosofinėmis gimtosios tautos tradicijų puoselėjimo ir žmoniškumo idėjomis: viena svarbiausių tautos gyvavimo, išlikimo sąlygų, anot Vydūno, buvo būtent dėmesys gimtajai – lietuvių – kalbai. Šiame poskyryje išleistosios Vydūno kūrybos repertuaras analizuojamas teminiu ir paskirties adresato požiūriu.

Teminė repertuaro analizė. Visi Vydūno kūriniai iš tiesų nuosekliai tęsia ir įvairiais aspektais plėtoja bendrąsias filosofines autoriaus idėjas bei nuostatas, tačiau visą nagrinėjamojo autoriaus kūrybos pluoštą vis dėlto galima sąlygiškai suskirstyti pagal leidiniuose vyraujančią tematiką (žr. 1 diagramą).

1 diagrama. Vydūno knygų repertuaras pagal tematiką.

¹⁸BAGDONAVIČIUS, V. Vydūnas. In *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius, 2001, p. 540.

Į šią diagramą įtraukti ir pakartotiniai Vydūno knygų leidimai, nes ja siekiama pavaizduoti ne autoriaus kūrybos, o leidybinės produkcijos teminę sandarą. Šis pasiskirstymas sąlygišku laikytinas dėl to, jog gvildenamų temų atžvilgiu dauguma knygų yra daugiaaspektės, tai matyti ir iš kelių joms sutektų UDK¹⁹ indeksų. Tokiais atvejais analizės patogumo dėlei buvo remiamasi pirmuoju knygai sutektu UDK indeksu, pagal kurį ji diagramoje buvo priskirta konkrečios tematikos leidiniams.

Vydūno knygų repertuaro aptarimas pradėtinas nuo filosofinio pobūdžio autoriaus veikalų, kurių idėjos lydėjo ir, galima sakyti, iš dalies inspiravo grožinę autoriaus kūrybą. Anot D. Kauno, Vydūno knygos – tai unikalūs reiškinys. Jos yra lietuvių filosofinės minties plėtotės pradininkės. XX amžiaus pradžioje pasirodę vienintelio Mažosios Lietuvos filosofo – Vydūno – kūriniai, plėtojantys žmogaus sielos, jo santykio su pasauliu, pažinimo temas, savo gausumu aplenkė didesnės tautos dalies leidybos apimtį²⁰. Gilintis į žmogaus bei pasaulio būties problemas Vydūną skatino pati jo asmenybės prigimtis, vaikystės potyriai bei jaučiamas gyvenamosios aplinkos dramatismas. Nemažą įtaką turėjo tėvų auklėjimas, vaikystėje patirtas mirties alsavimas (liga) bei anksti suvokta lietuvių tautos tapatumo praradimo grėsmė²¹. Remiantis šiais teiginiais galima apibendrinti, jog esminiai veiksniai, formuojantys Vydūno kūrybos repertuarą buvo du: vidinis – tai autoriaus prigimtis ir būdas, asmeniniais ieškojimais pagrįsta emocinė įtampa bei išorinis – gyvenamojo laiko problemos, tautiškumo, žmoniškumo praradimo baimės. Asmeninės nuostatos, tikėjimas, jog filosofija (ypač Rytų) pateikia išsigelbėjimo iš susidariusios socialinės situacijos receptus²², atsiliepė ir leidžiamos produkcijos repertuarui.

D. Kaunas atkreipė dėmesį į tai, jog didžiausia autoriaus filosofinių kūrinių dalis pasirodė 1907–1911 metais. Buvo nustatytas net tam tikras kūriniuose gvildenamų temų nuoseklumas: nuo bendresnių dalykų einama prie dalinių: aktualių istorijos, tautos, kultūros problemų²³. Taip per penketą metų visuomenę pasiekė visa Vydūno sukurta būties pažinimo sistema. Vėliau išeidavo daugiausia pakartoti filosofinės tematikos knygų leidimai (nors pasirodė ir naujų, tyrinėtojų brandžiausiais vadinamų veikalų²⁴). Vydūno filosofijos leidybos apimčiai sumažėjus, dar gerokai iki tol, kai buvo įpusėtas XX amžius, filosofinių knygų skaičiumi Mažosios Lietuvos filosofą jau aplenkė didesnės tautos dalies autoriai (žr. 1 priedo 1, 2 lenteles). Tačiau pastebėtina, jog jėgos buvo netolygios: anapus Nemuno iškilo naujosios filosofų pajėgos: A. Maceina, S. Šalkauskis ir kiti, be to, šios tematikos knygos pasipildė tam tikru metu „aktualia“

¹⁹ UDK – Universali dešimtainė klasifikacija.

²⁰ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 381.

²¹ BAGDONAVIČIUS, V. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*. Vilnius, 1987, p. 70.

²² Ten pat, p. 60.

²³ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 381.

²⁴ BAGDONAVIČIUS, V. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*. Vilnius, 1987, 85; KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 381.

tapusios ideologiškai angažuotos marksistinės filosofijos veikalais – tai liudija tuometinė Lietuvos bibliografija.

Grįžtant prie Vydūno filosofijos leidybos, pastebėtina, jog šios veiklos dinamika pačioje Vydūno leidybinio darbo pradžioje atrodo esąs gana iškalbingas faktas, kuris savo ruožtu nurodo į autoriaus filosofinės minties proveržį, savo kūrinų suvokimą kaip tuo metu bene svarbiausių bei reikalingiausių visuomenei. Be to, tai buvo ir logiškas (nors ir natūraliai įvykęs) žingsnis, juk Vydūno filosofijoje glūdi ir grožinių jo veikalų prasmės raktas – išleisdamas juos autorius atskleidė ir vėliau pasirodžiusių savo dramų perskaitymo bei suvokimo kodą (nors draminių veikalų esmės aiškinimui neretai skiriama vietos jų pratarinėse). Pastebėtina, kad ankstyvuojų Vydūno kūrinų leidybos laikotarpiu ėjo ir išskirtinai filosofinei tematikai skirtas šio autoriaus žurnalas „Šaltinis“ (1905–1909) – nemaža dalis atitinkamo pobūdžio Vydūno veikalų visuomenę pirmiausia pasiekė būtent šio leidinio puslapiuose, pavyzdžiui, „Žmonijos kelias“, išspausdintas 1907-ųjų metų „Šaltinio“ 6-ame numeryje atskira knyga pasirodė tik 1908 metais.

Vydūno filosofinės minties plėtotė savita forma atgijo grožiniuose autoriaus kūrinuose: įvairaus žanro pjesėse, apysakose. Šių kūrinų atsiradimą skatino ir kita rašytojo kūrybinė veikla – Tilžės lietuvių giedotojų draugijos rengiami vaidinimai. Tuo metu Mažojoje Lietuvoje dramaturgijos žanrą plėtojo tik keturi autoriai: pats Vydūnas, J. Vanagaitis, E. Selmonas ir M. Gudaitis. Vėlesniu laikotarpiu šio užsiėmimo neapleido tik Vydūnas²⁵. Anot V. Bagdonavičiaus, pjeses rašyti filosofinės pakraipos autorius ėmėsi dėl to, jog anuometinėje dramaturgijoje vaidintinų kūrinų nerado²⁶. Tai nenuostabu, nes tuo metu apyvartoje buvę draminiai kūriniai neatitiko Vydūno norimos išreikšti pasaulėjautos ir negalėjo apimti rašytojui rūpimos tematikos.

Draminiai veikalai sudaro didžiausią Vydūno išleistų knygų dalį (žr. 1 diagramą). Šiuo atveju leidybos produkcijos apimtį (kurioje kaip atskiras vienetas skaičiuojami ir pakartotini tų pačių kūrinų leidimai) sudaro daugiausia nauji kūriniai: pakartotinių, kiek pataisytų leidimų pasirodė tik komedijų „Jonuks mergų bijas“ (1908, 1920 – „Jonuks“) ir „Vyrai“ (1923, 1937 – „Vyrai viską padarys“). Tai, jog antrojo leidimo sulaukė būtent komedijos, galėjo lemti šios dramos žanro populiarumas visuomenėje, dažnas jų pastatymas mėgėjų teatre (D. Kaunas pažymi, jog komedijomis ypač žavėjęsis jaunimas²⁷), o Vydūnas savo ruožtu naujų komedijų kūrė vis mažiau, didesnę dėmesį skirdavęs gilesnės tematikos draminiams veikalams.

Pastebėtina, jog dramų gausa atitiko tuometinius visuomenės poreikius: sparčiai plito lietuviškos šventės, kurių vieną svarbiausių programos dalių sudarė mėgėjiški vaidinimai. Paklausą didino ir 1912 metais imtos steigti jaunimo draugijos, kurių nariai buvo susidomėję teatru ir patys

²⁵ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 367–369.

²⁶ BAGDONAVIČIUS, V. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*. Vilnius, 1987, p. 26.

²⁷ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 368, 608.

rengė vaidinimus. Remiantis D. Kauno sudarytomis Mažosios Lietuvos leidinių tematikos lentelėmis, matyti, jog paskutiniuoju Mažosios Lietuvos gyvavimo laikotarpiu (kurio skiriamąją riba tyrinėtojo laikoma Versalio taikos sutartis) grožinės literatūros leidyba įgavo pagreitį (žr. 1 priedo 1 lentelę): palaipsniui susiformavo naujos kūrybos pajėgos, galinčios plėtoti įvairius literatūros žanrus, kai kurie autoriai pasižymėjo išskirtiniu kūrybiniu aktyvumu. Tačiau dramos veikalams šis metas nebuvo itin palankus: 1935–1936 metais hitlerininkai sustabdė Tilžės kultūros draugijas, Klaipėdos jaunimo draugijos savo ruožtu buvo primygtinai skatinamos persiorientuoti į Didžiąją Lietuvą, tuomet sustojo ir Vydūno dramatinės kūrybos publikavimas²⁸. Aistroms apimus Vydūnas prie šios veiklos sugrįžo. Kaip yra pastebėta tyrinėtojų, rašytojas susirūpino savo neišspausdintų veikalų likimu. Iš pratarinių matyti Vydūno siekis savo kūrybą išsaugoti ir ateities kartoms, nes autorius teigia: *Spausdinu jo (veikalo – aut. past.) tik 500. [...] Ir noriu jį nors taip išlaikyti tautai*²⁹; *Gal tautai bus įdomu, kas mūsų buvo tuokart sapnuota. O gal veikale vienas antras suras ir dar visokių slėpinių*³⁰. Tačiau susumavus matyti, jog šiuo – paskutiniuoju – Mažosios Lietuvos egzistavimo laikotarpiu Vydūno pjesių pasirodydavo kiek mažiau (žr. 2 priedo 1 lentelę).

Likusią mažesnę nagrinėjamojo autoriaus leidinių repertuaro dalį sudarė veikalai, plėtojantys lietuvių istorijos, kultūros, tam tikra prasme ir medicinos temas; taip pat leidiniai, skirti lietuvių kalbai, jos mokymui bei muzikinės Vydūno veiklos – narystės Tilžės lietuvių giedotojų draugijoje – inspiruoti muzikos leidiniai. Istorijos, kultūros ir medicinos leidiniai šioms grupėms priskirtini su tam tikra išlyga – iš esmės tai istoriosofijos, kultūros filosofijos ir sveikatos filosofijos kūriniai. Iš jų pluošto išsiskiria tik biografinio pobūdžio knyga „Rožės ir lelijos“, kurią, D. Kauno teigimu, tiksliausia būtų vadinti kultūros darbuotojos (M. A. Raišukytės) biografine apybraiža³¹.

Vydūno lietuvių kalbos leidiniai yra taikomojo pobūdžio – tai vadovėliai, skirti savarankiškam lietuvių kalbos mokymuisi, ir lietuvių-vokiečių kalbų žodynas. Šie veikalai, galima sakyti, pasirodė pačiu tinkamiausiu metu – plintant susidomėjimui lietuvių kalba išaugo tokių mokymosi leidinių poreikis³². Matyti ir šių Vydūno veikalų pasirodymo nuoseklumas: vadovėlį, skirtą su lietuvių kalbos pradžios mokymais supažindinti („Vadovą lietuvių kalbai pramokti“ (1912) lydėjo leidinys, skirtas lietuvių kalbos pradinėms žinioms gilinti („Einführung in die litauische Sprache“ (1919).

Leidinių adresatas. Atlikus Vydūno knygų repertuaro teminę analizę dėmesys atkreiptinas ir į šio autoriaus kūrinių adresatą. Ne atsitiktinai Vydūno knygų leidybos apimtys šiame darbe buvo lyginamos su nepriklausomos Lietuvos leidybos dinamika. Vydūno kūriniai, nors ir

²⁸ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 605–607.

²⁹ VYDŪNAS. *Nakvišos gėralas*. Tilžė, 1937, p. 2.

³⁰ VYDŪNAS. *Pasiūlgimas*. Tilžė, 1938, p. 4.

³¹ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 597.

³² Ten pat, p. 348.

siekiantys pabudinti autoriaus gyvenamosios aplinkos – Mažosios Lietuvos – lietuvius, vis daugiau buvo orientuojami į nepriklausomą Lietuvą. Apie tai liudija nemažai faktų:

- lemtingą įtaką turėjo paties autoriaus nuostatos. Abi tautos dalis Vydūnas suvokė kaip vieningą organizmą, jo matomos bendros abipus Nemuno gyvenančios tautos tradicijos, kultūra bei prigimtinė religija. Istoriosofijos veikaluose Lietuvos istorija taip pat suvokiama kaip bendras abiejų tautos dalių likimas³³;
- šį tą byloja pačių leidinių ypatumai – tik viena knyga (Lietuvos istorijos apybraiža „Senutė“) buvo išspausdinta Didžiosios Lietuvos leidiniams nebūdingu ir neįprastu gotikiniu raidynu. Šio raidyno vartojimą lėmė tai, jog leidimu rūpinosi ne pats Vydūnas, o Prūsų lietuvių susivienijimo organizacija;
- adresatas galimas išaiškinti ir iš Vydūno knygoje esančių išleistosios produkcijos sąrašų su kainomis – jie atskleidžia, į kokias rinkas leidiniai buvo orientuoti. Šį šaltinį ištyręs D. Kaunas pastebėjo kainų nustatymo nuoseklumus: 1907–1912 m. prekyba buvo orientuota į vokiškos markės ir carinio rublio, 1913–1914 m. – markės, rublio ir JAV dolerio, 1918–1922 m. – markės, nuo 1923 m. – lito funkcionavimo erdvė³⁴. Atitinkamai matyti, kad jau iš pat pradžių buvo tikimasi pasiekti ir didžiosios tautos dalies rinką, o nuo 1923-ųjų orientuotasi tik į ją. 1913–1914 metais rinka papildoma dar vienu segmentu – tuo metu JAV gyvenančiais tautiečiais, kurių bibliotekose šių laikų tyrinėtojas pavyko aptikti Vydūno kūrinių³⁵.

Vis didėjančią orientaciją į Lietuvą inspiravo ne tik asmeninės nuostatos, bet ir susiklosčiusi situacija: glaudus dar 1906 metais prasidėjęs bendravimas Didžiosios Lietuvos spaudoje, narystė jos draugijose (Lietuvių mokslo bei Lietuvių dailės draugijoje), autoriaus gerbėjų, suinteresuotų studentų bei bičiulių gausa. Pastatymų, nors ir negausių, Lietuvoje sulaukė draminiai Vydūno veikalai: 1920 m. Juozo Vaičkaus Skrajojamame teatre buvo vaidinamas „Mūsų laimėjimas“, 1923 m. Tautos teatras kvietė į „Žvaigždžių taką“ premjerą, 1924 m. – į „Vaidilutės“ vaidinimą. 1928 m. „Vaidilutės“ ėmėsi ir Valstybės teatras, o 1938 m. „Vėtra“ buvo pastatyta Valstybės teatro Klaipėdos skyriuje. Spektaklių vertinimai įvairavo: vieni Vydūnu žavėjosi, kiti peikė už psichologiškumą, veiksmo stoką. Šiaip ar taip autoriaus gerbėjų Lietuvoje būta. Tuo tarpu Mažojoje Lietuvoje represijai prieš lietuvių kultūrą bei jos propagavimą sustiprėjus, Vydūnas neteko ne tik gerbėjų (pvz., mėgėjiško teatro šalininkų), bet ir galimybės laisvai kurti bei veikalus platinti: Hitlerio laikais buvo kalintas, konfiskuotos kai kurios naujausios autoriaus knygos.

Žvelgiant į Vydūno leidinius paskirties adresato požiūriu, matyti, jog nors jų autoriaus tikslas buvo pasiekti kuo didesnę visuomenės dalį, nediferencijuojant, kai kurių kūrinių pratarmės

³³ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 325.

³⁴ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 16.

³⁵ KAUNAS, D. Išeivijos bibliofilijos paveldas: Justinas K. Karazija. *Knygotyra*, 2008, t. 50, p. 74.

byloja apie konkretesnį adresatą – jaunuosius skaitytojus, pavyzdžiui: *Gyvajam ir gyvenantiam mūsų tautos jaunimui skiriu šį veikalėlį*³⁶. Pritaikydamas vieną savo knygų („Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m. [...]“ moksleiviams autorius net atsisakė savo taip puoselejamoms ir nuolat tobulinamos, tačiau neįprastos vydūniškos rašybos.

Kai kurių veikalų kūrybą bei leidybą inspiravo tuometinio jaunimo gyvenimo aktualijos. Vienoje savo tragedijų Vydūnas rašo: *Tiktai dažniau pranešė laikraščiai ir žinių apie jaunųjų nusižudymą dėl „nelaimingos meilės“*. [...] *Ir sukilo mano viduje ana graudi nuotaika, iš kurios galėjo vaizduotis tik tatai, kas šiame veikale spinduliuoja*³⁷. Manytina, jog ši tematika mąstytojui atrodė ypač aktuali dėl skaudaus jo paties susidūrimo su artimo žmogaus netektimi. Savo noru iš gyvenimo pasitraukė Rokiškio miestelio mokytoja Steputė Žvynytė, kurią Vydūnas ne tik artimai pažinojo bet ir nuoširdžiai ja žavėjosi. Susipažinę renginio metu jie ilgai išlaikė draugystę, mąstytojas rašęs jai laiškus, dažnai lankęsis. Tačiau įsimylėjusi kalinį bei negavusi tėvų palaiminimo, Vydūno bičiulė neištvėrė išsiskyrimo su mylimuoju ir nusižudė³⁸.

Taip pat tikėtina, jog Vydūno dėmesį jaunimui skatino ne tik panašios skaudžios gyvenimo aktualijos, bet ir suvokimas, kad jaunieji skaitytojai – tai būsimi savo karšto savininkai ir būtent nuo jų priklausys lietuvių tautos, kalbos bei kultūros likimas. Pastebėtina, jog pabrėžiant pačiu leidinio pavadinimu jaunuomenei buvo skiriamas ir vienas iš keturių ėjusių Vydūno periodinių leidinių – žurnalas „Jaunimas“.

Žvelgiant į kalbinę originalios Vydūno kūrybos repertuaro sandarą matyti, jog dalis kūrinių buvo orientuota į vokiškai kalbančią visuomenę. Vokiečių kalba pasirodžiusius veikalus galima būtų suskirstyti į dvi grupes: tai mokymo(si) leidiniai (žodynas ir vadovėliai), skirti lietuvių kalbai pramokti (laikyti tinkamais ir patiems lietuviams gimtajai kalbai tobulinti) bei Lietuvos istorijos tematikos veikalai. Manytina, jog pastarieji kūriniai vokiečių kalba pasirodė neatsitiktinai: per Lietuvos istorijos bei kultūros faktus kitataučiams parodomas ir įrodomas lietuvių tautos lygiateisiškumas, jos kultūros vertė, aiškunami lietuvių ir vokiečių tautų santykiai („Sieben Hundert Jahre deutsch-litauischer Beziehung“ (1932). Tai galima vadinti ir kūryba (bei jos leidyba – viešininimu) išreikšta tam tikra gynybine pozicija.

Vydūno kūrybos vertimai. Prieš pradėdant Vydūno kūrybos vertimų analizę, reikėtų pastebėti, jog viena knygų – studija apie K. Donelaitį („Die Lebenswelt im preussischen Litauen ums Jahr 1770 [...]“) – paties autoriaus noru bei pageidavimu buvo išleista dviem kalbomis: 1947 m. – vokiečių, 1948 m. – lietuvių kalba. Ji pasirodė Detmolde, buvo adresuojama pirmiausia moksleivių (adresatas minimas pratarmėje), manytina, išėivijoje gyvenančių lietuvių atžalų mokymosi poreikiams tenkinti, išėivijų mokyklose naudoti. Šiuo atveju ir autoriumi, ir vertėju buvo

³⁶ VYDŪNAS. *Varpstis*. Tilžė, 1923, p. 2.

³⁷ VYDŪNAS. *Laimės Atošvaita*. Tilžė, 1934, p. 4.

³⁸ ALEKNAVIČIUS, B. *Vydūnas*. Vilnius, 1999, p. 282–283.

vienas asmuo – pats Vydūnas. Visų kitų Vydūno kūrinių vertimų bei leidybos veikloje pats autorius nedalyvavo: nerandama jokių tiesioginių bendradarbiavimą liudijančių faktų. Taigi Vydūno kūrybos kitomis kalbomis repertuaro formavimas priklausė nuo vertėjų (atitinkamai – bendradarbiaujančios leidyklos) nuostatų, socialinių, o neretai ir politinių jų įsitikinimų.

Verstinių Vydūno knygų pasirodymo geografijoje iškyla du miestai: Vilnius ir Ženeva. Nors atstumas tarp šių geografinių vienetų yra nemažas, vertėjai kūrė vedini iš esmės to paties bendrojo tikslo, tik nevienodai įsivaizduodami savo užduotis. Apie tą patį tik skirtingais keliais pasiekiamą tikslą byloja ir gana artimas visų šių vertimų pasirodymo laikas: 1918–1922 metai, kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė – svarstyti įvairūs suvereniteto atgavimo keliai, tačiau dalis Lietuvos neužilgo prarasta: 1920-aisiais Vilnių su trečdaliu etnografinių Lietuvos žemių užėmė Lenkija. Taigi šiuo laikotarpiu dar aštresnis ir aktualesnis tapo Lietuvos nepriklausomybės – politinės ir kultūrinės – klausimas.

Pirmasis Vydūno kūrinių vertimas pasirodė Ženevoje (Šveicarijoje) 1918 metais: „La Lituanie dans le Passé et la Présent“. Tai vienintelis V. Storosto kūrybos vertimas į prancūzų kalbą. Jį atliko Pirmojo pasaulinio karo metais (1916–1918) Šveicarijoje gyvenęs kunigas, filosofijos ir teologijos mokslų daktaras Antanas Viskantas. Šis visuomenės veikėjas į lietuvių tautinį judėjimą įsitraukė dar XX amžiaus pradžioje, savo autobiografijoje jis rašė visados labai troškęs matyti savo šalį nepriklausomą ir *kiek galima platesnėse ribose*³⁹. Gyvendamas užsienyje dar nuo studijų Berlyno, Liuveno, Romos universitetuose metų Lietuvos vardą garsino prancūzų, belgų, italų ir šveicarų spaudoje, lietuviškose ir tarptautinėse organizacijose⁴⁰. A. Viskantas, kartu su kitais lietuvių ir kitų pavergtų tautų visuomenės veikėjais savosios valstybės nepriklausomybės klausimą iškėlė į tarptautinę erdvę. Galima teigti, jog būtent tai ir lėmė Vydūno knygos leidybą ne originalo, o viena iš neutralios valstybės statusą turinčios Šveicarijos kalbų – prancūzų kalba. Taigi leidinys tapo viena iš tuo metu besikuriančios Lietuvos valstybės viešųjų ryšių akcijos priemonių. Leisdami tėvynės vardą garsinančius veikalus visuomenės veikėjai bandė pasauliui įrodyti Lietuvos kaip savarankiško išskirtine istorija ir kultūra pasižyminčio krašto vertę – teisę jam būti laisvam. Tuo metu pasirodė ir kitų autorių panašios (istorinės) tematikos leidinių, pavyzdžiui, visuomenės ir kultūros veikėjo Viliaus Gaigalaičio knyga „Litauen das besetzte Gebiet“ (Frankfurtas, 1917), kuri savo ruožtu taip pat buvo išversta į prancūzų kalbą⁴¹.

Kalbant apie Vydūno vertimą į prancūzų kalbą iškyla dar vienas ne mažiau svarbus klausimas: kodėl buvo pasirinkta versti ir leisti būtent Vydūno ir būtent ši knyga? Čia paminėtinos paties A. Viskanto nuostatos Lietuvos valstybės atkūrimo klausimu. Šis visuomenės veikėjas

³⁹ LOPATA, R. Antanas Viskantas ir bandymas atkurti LDK. In *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. Vilnius, 1994, t. 7, p. 333.

⁴⁰ Ten pat, p. 331–340.

⁴¹ GAIGALAITIS, V. *La Lituanie*. Genève, [1918], 272 p.

atkurtą nepriklausomą Lietuvą matė tokią, kokia ji buvo LDK laikais – aprėpiančią tas pačias žemes⁴². Žvelgiant į išleistąsias A. Viskanto rašytas ar verstas knygas matyti, jog jomis autorius bandė pagrįsti savo nuostatų teisingumą, turimą Lietuvos viziją. Šis veikėjas parašė ir išleido kultūrinės ir istorinės tematikos knygų apie Lietuvą: „La Lithuanie et la guerre“ („Lietuva ir karas“), „La Lithuanie religieuse“ („Religingoji Lietuva“); be Vydūno kūrinio į prancūzų kalbą išvertė P. Klimo veikalą „Rusų Lietuva, statistiniai ir etnografiniai duomenys“. Mažosios Lietuvos filosofo knyga taip pat pasirodė tinkama A. Viskanto Lietuvos ateities vizijai pagrįsti: joje atskleidžiamos nuo senų laikų lietuvių gyventos teritorijos, lietuvių santykiai su kaimynais ir kt. Taigi šis kūrinys buvo pasirinktas kaip tinkamas atstovauti Lietuvą visame pasaulyje.

Kaip buvo minėta, Vydūno kūriniai buvo versti ir į lenkų bei rusų kalbas: 1919–1922 metais pasirodė vienas rusiškas ir penki lenkiški Vydūno kūrybos leidiniai (žr. 2 priedo 1 lentelę). Kūrinių vertėja – Stefanija Jablonskienė (Stefanja Jabłońska) – yra nurodyta dviejose knygoose: „Litwa v swej przeszłości i terażniejszości“ (1919) ir „Cienie przodków“ (1920). Tačiau tai, jog S. Jablonskienė yra visų Vydūno kūrinių vertimų į lenkų ir rusų kalbas (išleistų autoriaus gyvenimo metais) autorė, byloja išoriniai ir vidiniai leidinių elementai, jų teikiama informacija:

- pasikartojančios leidinių pratarmės;
- tokia pati kūrinio dalių atranka (kai spausdinamas ne visas kūrinys): „Litwa v swej przeszłości i terażniejszości“, „Литва въ ея прошломъ и настоящемъ“;
- ta pati išleidimo vieta – Vilnius;
- dažnas bendradarbiavimas su tuo pačiu leidėju: „Głos Litwy“ (pavadinimas kito);
- beveik identiškas visų leidinių apipavidalinimas ir tipografika (nors ne visada leido tas pats leidėjas ir spausdino ta pati spaustuvė).

Be to, apie tai jog visus šiuos leidinius yra išvertusi būtent S. Jablonskienė, liudija jos amžininkų bei dabartinių tyrinėtojų straipsniai⁴³. Ši eiles kūrusi Lietuvos dvarininkė buvo pirmoji lietuvių literatūros populiarintoja lenkų kalba. Kaip teigė J. Tumas-Vaižgantas, ji buvo grynai lenkiškos orientacijos, tačiau tokios, *kuri labai palanki Lietuvos kraštui: visa širdimi myli lenkybę, visu protu ir išmanymu – lietuvybę*⁴⁴. S. Jablonskienė darbavosi 1920-aisiais metais lenkų okupuotame Vilniuje, bendradarbiavo lietuviškoje lenkų ir rusų kalba leistoje spaudoje – ten skelbė savo kūrybą ir vertimus. Be Vydūno kūrybos yra išvertusi ir kitų lietuvių kūrėjų raštų: A. Baranausko „Anykščių šilelė“, Maironio „Jaunąją Lietuvą“, taip pat sudariusi ir išvertusi lietuvių

⁴²ŁOPATA, R. Antanas Viskantas ir bandymas atkurti LDK. In *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. Vilnius, 1994, t. 7, p. 332–335.

⁴³VAIŽGANTAS. Stefanija Jablonskienė. In *Vaižgantas. Raštai*. Vilnius, 2002, t. 14, p. 111; ŽEMAITIS, A. Mūsų Stefanija Strazdaitė-Jablonskienė. *Lietuvos evangelikų kelias*, 1996, nr. ½, p. 23.

⁴⁴VAIŽGANTAS. Stefanija Jablonskienė. In *Vaižgantas. Raštai*. Vilnius, 2002, t. 14, p. 112.

poezijos antologijas „Atgimstančios Lietuvos poezija“, „Lietuviški eilėraščiai iki 1868 m.“ (su M. Biržiška), vadovėlius lenkų mokykloms Lietuvoje. Pastaruosiuose ugdė lenkų vaikų patriotizmą gimtajai žemei. S. Jablonskienės verstų lietuvių kūrinių pasirinkimo motyvacija, V. Bagdonavičiaus teigimu, domėjosi A. Baranausko tyrinėtoja R. Mikšytė. Toks pat klausimas iškyla kalbant ir apie Vydūno veikalų vertimus: kodėl pasirinktas būtent Vydūnas? Visų pirma, Vydūnas, kaip jau buvo minėta, tarp didžiosios tautos dalies visuomenės veikėjų buvo gerai žinomas, garsiai kalbėjęs apie Lietuvos nepriklausomybės (pirmiausia dvasinės) bei nacionalinės kultūros išsaugojimo reikšmę. Be to, nepaisant Lietuvoje pasklidusių Vydūno kūrybos vertinimų S. Jablonskienė ši autorių matė kaip iškilų lietuvių grožinės literatūros ir filosofijos autorių – apie tai kalbėjo knygų pratarinėse. Toks vertėjos požiūris nulėmė tai, jog Vydūnas buvo iškeltas į vienas gretas su tokiais autoriais kaip Maironis ir A. Baranauskas, o jo kūryba lenkakalbei Lietuvai pateikiama kaip reprezentuojanti lietuvių kultūrą, jos pasiekimus.

Analizuojant S. Jablonskienės išverstos Vydūno kūrybos repertuarą tematikos požiūriu, matyti, jog vertėja liko ištikima savo nuostatai lietuvių kultūrą populiarinti būtent per grožinę lietuvių rašytojų kūrybą: daugiausia išvertė Vydūno parašytų dramų, misterijų. Grožiniai kūriniai pasirodė lenkų kalba. Tačiau S. Jablonskienė vis dėlto palaikė reikalinga išversti ir du istoriosofinius veikalus – „Mūsų uždavinį“ ir „Litauen in Vergangenheit und Gegenwart“. Pastarasis kūrinys, skirtingai, nuo Vydūno dramų, Vilniuje pasirodė ne tik lenkų (1919), bet ir rusų kalba (1921), taigi buvo orientuotas ir į rusakalbę Vilniaus krašto auditoriją. Galima sakyti, S. Jablonskienę paveikė A. Viskanto suvokta šio kūrinio reikšmė – lenkiškojo ir rusiškojo leidinių pratarinėse minimas Ženevoje pasirodęs A. Viskanto atliktas vertimas⁴⁵.

Apžvelgus Vydūno gyvenimo metais pasirodžiusius šio autoriaus kūrinių vertimus matyti, jog kita kalba daugiausia buvo paskelbta grožinių veikalų. Verstinių kūrinių pasirinkimą inspiravo vertėjų vykdoma politinė ir kultūrinė veikla bei nuo jos priklausanti verčiamų veikalų tematika. A. Viskantas, kovojęs už LDK atkūrimą ir skelbęs savo viziją patvirtinančius istorinius veikalus išvertė jo misijai aktualų tuo metu (1918) buvusį vienintelį istorinį Vydūno kūrinį „Litauen in Vergangenheit und Gegenwart“. S. Jablonskienė, lietuvių grožinę literatūrą populiarinusi lenkų okupuotoje Lietuvos dalyje ir taip siekusi pažadinti lenkų visuomenės pagarbą bei patriotizmą Lietuvai, ėmėsi versti daugiausia beletristinius Vydūno veikalus. Kalbiniu požiūriu jie buvo orientuoti į lenkakalbę ir rusakalbę okupuotos Lietuvos dalies auditoriją.

1.2.2. Aktualusis paveldas

Lietuvos sovietinės okupacijos metais Vydūno knygų repertuarą daugiausia formavo išėivija, tačiau ir ši nebuvo itin aktyvi. Visos užsienyje pasirodžiusios Vydūno knygos išleistos

⁴⁵ žr. VIDUNAS. *Litwa v swej przeszłości i terażniejszości*. Wilno, 1920, p. 2.

1952-aisiais metais Čikagoje įsteigto Vydūno fondo rūpesčiu ir lėšomis. Tačiau pagrindinis šio fondo tikslas buvo ne leidyba, o paskolų teikimas lietuvių studentams, jo taip pat buvo remiamos jaunimo organizacijos; tik dalis lėšų atiteko knygų leidybai. Tad per beveik penkiasdešimt veiklos metų (iki 1990) iševijoje buvo išleisti trys Vydūno kūrybos leidiniai (žr. 2 priedo 2 lentelę).

Lietuvoje sovietmečiu pasirodė vienintelė Vydūno 100-ųjų gimimo metinių proga išleista dramų rinktinė (1968), įtraukusi tris svarbiausius grožinius autoriaus kūrinius. Filosofinių traktatų leidybą vargu ar tuo laikotarpiu galima buvo planuoti: kaip žinia, sovietinė valdžia iš pradžių atvirai ir žiauriai, vėliau – atsargiau kovojo su „religiniais prietarais“, ypač į Vakarų pasaulį orientuota katalikų religija, vykdė mokslinės-ateistinės propagandos programą⁴⁶, o Vydūnas, nors ir žavėjęsis ne katalikybe, o Rytų religija, kaip žinia, buvo teosofas. Be to, manytina, tolesnei Vydūno knygų leidybai, kuri galėjo vykti bent jau vėlesnių jubiliejų progomis, kelią užkirto CK užkliuvusi „Vagos“ planuota išleisti knyga „Septyni šimtmečiai [...]“ (apie tai plačiau – leidybos organizacijai skirtame skyriuje).

Tačiau ir iki 1979-ųjų metų įvykių išleistosios knygos egzistavimo teisę reikėjo įrodyti. To ėmėsi literatūros kritikas, vienas iš redakcinės komisijos narių Juozas Lankutis. Jo rašytoje pratarmėje, vartojant gausų „-izmų“ žodyną, Vydūnas atskleidžiamas kaip komunistinei visuomenei aktualus dėl humanistinių pažiūrų, vokiečių veiksnių smerkimo (neminima tai, jog Vydūnas matė ir teigiamų šios tautos Lietuvai įtakų). Vydūno misticizmas savo ruožtu vaizduojamas kaip neteisingas, net kenksmingas mąstymas – kūrinius patariama skaityti su tam tikromis išlygomis⁴⁷. Cenzorių liko nepastebėtos pastraipos, kur kritikas atsargiai atskleidžia ir sovietų valdžios netoleruojamas Vydūno skleistas idėjas, pavyzdžiui, tautos kovą už bet kokią pavergimą, ne tik vokiečių vykdytą.

Nepriklausomybę atgavus, Vydūno kūrinių pasirodydavo beveik kasmet. Leidybinės veiklos sąstingis matyti tik 1995–1998, 2002–2003, 2007-aisiais (žr. 2 priedo 2 lentelę). Tradiciškai gausiausi buvo jubiliejiniai autoriaus metai bei pirmieji nepriklausomybės metai, kuomet pulta pildyti literatūros spragų, ypač kūrinių, kurie anksčiau buvo laikyti leidybai neteiktiniais.

Naujų leidybos technologijų įtaka. Analizuojant Vydūno kūrybos repertuarą pirmiausia dėmesys atkreiptinas į tai, jog technologijoms tobulėjant atsirado galimybė leisti ne tik spausdintinius leidinius, bet ir garsinius bei skaitmeninius jų variantus. Įgarsinti buvo keturi Vydūno „Raštų“ tomai ir dramų rinktinė „Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“ (pastaroji – dar sovietmečiu) (žr. 4 priedą). Tačiau šie leidiniai buvo skiriami ne plačiajai auditorijai: Lietuvos aklujų bibliotekos įrašai, išleisti nedideliu 12–30 egzempliorių tiražu, nebuvo

⁴⁶ STREIKUS, A. SSRS – Vatikano santykiai ir sovietų valdžios politika Bažnyčios atžvilgiu Lietuvoje 1945–1978 m. In *Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.genocid.lt/Leidyba/6/arunasStr.htm>>

⁴⁷ LANKUTIS, V. Vydūnas šiandien. In *Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras*. Vilnius, 1968, p. 3–32.

parduodami. Jie saugomi specializuotoje bibliotekoje, nes Lietuvos aklujų bibliotekos žinioje įgarsinami leidiniai paprastai yra orientuoti išskirtinai į regėjimo negalią turinčius žmones (apskritai pastebėtina, jog garsinės knygos Lietuvoje dažnai suvokiamos tik kaip skaitymo negalią turinčiam vartotojui skirtas produktas⁴⁸). „Minties“ leidyklos serijos „Iš Lietuvos filosofijos palikimo“ repertuaro, kurį sudarė daugiau nei dešimties lietuvių autorių kūriniai, įgarsinti buvo tik Vydūno ir Antano Maceinos „Raštų“ tomai. Tai laikytina neabejotinai kūrybos įvertinimu bei paklausos rodikliu.

Beveik visi Vydūno leisti kūriniai sulaukė skaitmeninių versijų, išimtis – trys grožinio pobūdžio veikalai: „Amžina ugnis“, „Probočių šešėliai“, „Pasaulio gaisras“. Suskaitmeninti tekstai skelbiami Šiaulių Rericho klubo tinklalapyje „Gyvosios etikos mokykla“. Nuoroda į šį tinklalapį taip pat pateikiama Vydūno draugijos svetainėje, pati draugija savo ruožtu yra paskelbusi tik knygos „Kaimo didvyris“ (2008) skaitmeninę versiją. Visi šie internete esantys Vydūno tekstai prienami nemokamai, tačiau kartais skelbiamas ne visas leidinys, o kuri nors jo turinio dalis. Tokiu atveju paprastai atrenkami arba pirmieji knygos skyriai, arba skelbiama tai, kas gali sudominti platesnį skaitytojų ratą. Taip „Žvilgio į gyvenimo gelmes“ pirmosios knygos skaitmeninėje versijoje skelbiamos dalys, kurių pavadinime akcentuojama ne tikybos, istorijos ar etikos tematika, o su kasdiene jauno žmogaus veikla susijusios problemos: vakarėliai, žalingi įpročiai ir pan. Tačiau dažniausiai vis dėlto skelbiamas visas leidinys.

Dėl skaitmeninės knygos apibrėžimų įvairavimo iškyla problema sprendžiant, ar minėtuosius tekstus galima vadinti visaverčiais skaitmeniniais leidiniais. Dėmesys pirmiausia atkreiptinas į tai, kad jos stokoja kai kurių būtinų knygos elementų, pirmiausia tarptautinio standartinio knygos numerio (ISBN). Kita vertus, rinkoje galima aptikti kompaktinėmis plokštelėmis išleistų skaitmeninių knygų, taip pat neturinčių šio elemento, tačiau laikomų skaitmeninės leidybos rezultatu.

Skaitmeninės knygos apibrėžimų esama nemažai, tačiau jie paprastai būna labai platūs, nenurodantys aiškesnių skaitmeninės knygos ribų bei pagrindinių jos atpažinimo bruožų. Pavyzdžiui, remiantis vadovėlyje „Knygotyra“ pateiktu apibrėžimu, nagrinėjami internetiniai Vydūno tekstai laikytini visaverčiais skaitmeniniais leidiniais, nes apibrėžimas aprėpia bet kokią semantinę informaciją, kuri elektroniniu formatu pateikiama plokštelėje, kompiuteryje, skaitytuve ar internete⁴⁹. Kitas – konkretesnis – skaitmeninės knygos apibrėžimas pabrėžia pastarosios teikiamas papildomas galimybes (aktyvias nuorodas, vaizdo ir garso dermę) bei tai, jog ji (kaip ir tradicinė knyga) turi turėti metaduomenis: anotaciją, žymėjimus, skiriamuosius ženklus (manyta,

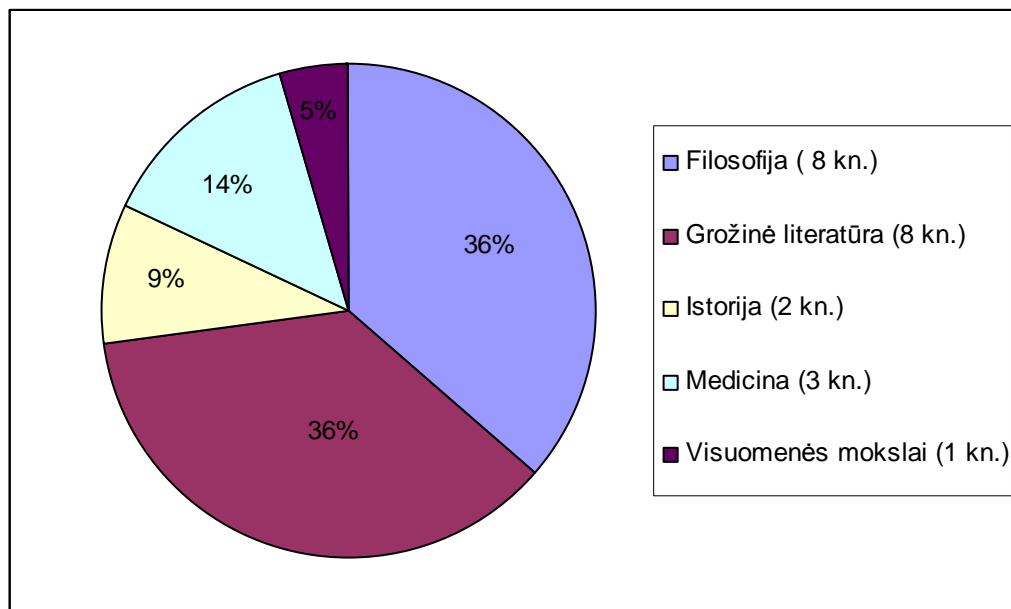
⁴⁸JANUŠEVIČIENĖ, R. Lietuviškai garsinei knygai – 40. *Tarp knygų*, 2002, nr. 11, p. 16–17.

⁴⁹*Knygotyra*. Vadovėlis, sudarytojas ir ats. redaktorius D. Kaunas. Vilnius, 2006, p. 388.

UDK, ISBN)⁵⁰. Pažymėtina, jog papildomos šiame apibrėžime minimos skaitmeninio leidinio galimybės negali būti laikomos esminiu skiriamuoju skaitmeninės knygos bruožu. Juk papildomų funkcijų buvimą turėtų lemti leidinio paskirtis. Be to, šių funkcijų naudojimas priklauso ir nuo leidėjų įgūdžių, vaizduotės, idėjos – funkcijų gausa nėra objektyvus vertinimo rodiklis. Tačiau savarankiškų ISBN numerių nebuvimas jau gali būti laikomas argumentu, leidžiančiu minėtuosius tekstus laikyti ne visavertėmis skaitmeninėmis knygomis – veikiau tai suskaitmeninti spausdintinių knygų variantai.

Teminė repertuaro analizė. Lyginant Vydūno gyvenimo metais pasirodžiusių jo knygų skaičių su šiais laikais leidžiamo autoriaus palikimo apimtimis matyti aiškus kiekybinis skirtumas: Vydūnas per 45 metus sugebėjo išleisti 3,5 kartų daugiau leidinių, negu per penkis dešimtmečius paskelbė jo kūrybos aktualintojai (plg. 2 priedo 1 ir 2 lenteles). Tokiam reiškiniui galima būtų rasti paprastą paaiškinimą: laikui bėgant autorius naujai kartai tapo nebeaktualus, dingo jo kūrinių paklausa. Tačiau Vydūno knyga, nors ir retai imama į rankas masinio skaitytojo, vis dar traukia savitų interesų žmones: tam tikrą gyvenimo filosofiją puoselėjančius asmenis, pavyzdžiui, minėtojo Rericho klubo narius, skautų pasaulėžiūrą palaikančią jaunuomenę. Antroje diagramoje vaizduojamas po Vydūno mirties išleistųjų šio autoriaus kūrybos leidinių tematikos santykis:

2 diagrama. *Knygų repertuaras pagal tematiką (po autoriaus mirties leisti kūriniai).*

⁵⁰ Instructions for Ebook Access. In *CiteSeer^x* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. lapkričio 10 d]. Prieiga per internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/about/site.jsessionid=E4DCC16C66932D379F7C7E7670B6068B>>

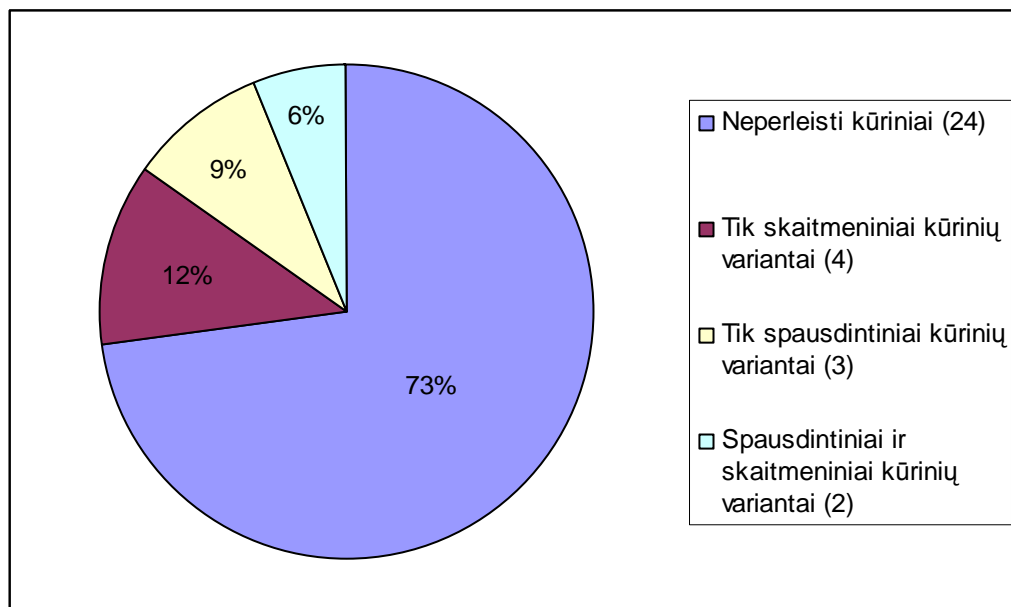
Remiantis šia diagrama galima būtų daryti išvadą, jog leidėjų buvo skiriamas vienodas dėmesys ir filosofiniams autoriaus traktatams, ir grožinei jo kūrybai. Tačiau Vydūno palikimo leidybos procesui būdinga tendencija leisti autoriaus kūrybos rinktines – į vieną leidinį įtraukti bent tris panašaus pobūdžio veikalus. Taip, pavyzdžiui, knyga „Sigutė“ susideda ne tik iš tokio paties pavadinimo misterijos – ji įtraukia dar du kūrinius. Todėl pateiktoji diagrama atspindi leidinių repertuaro teminę sandarą, bet neatskleidžia realaus į leidinius įtrauktų įvairios tematikos kūrinių skaičiaus bei perleistojo paveldo santykio su autoriaus gyvenimo metais išleistais veikalais. Tam tikru metu rinką pasiekusio Vydūno kūrybos palikimo teminis santykis galimas nustatyti tik atsižvelgus į išleistų knygų turinius, atskirai įvertinus kiekvieną jų dalį.

1990–1992 metais leisti „Raštai“ įtraukė visus Vydūno knygose jo gyvenimo metais publikuotus filosofinius kūrinius. Taip pat buvo išleisti abu Vydūno veikalai sveikatos filosofijos klausimais (2 diagramoje jie skiriami prie medicinos leidinių), dalis panašios tematikos knygų buvo sudaroma iš periodikoje skelbtų filosofo straipsnių. Dienos šviesą pagaliau išvydo ir istoriosofinis Vydūno veikalas „Sieben Hundert [...]“ : Čikagoje paskelbtas originalia – vokiečių – kalba, Lietuvoje – vertimu į lietuvių kalbą. Kitas istoriosofinis veikalas „Mūsų uždavinys“ įėjo į pirmąjį „Raštų“ tomą. Neperleistas liko vienintelis (pirmasis) istorinės tematikos kūrinys „Senutė“. Tačiau vien tai, jog iš naujo pasirodė beveik visi Vydūno knygose publikuoti istoriosofiniai veikalai yra tam tikras pasiekimas, nes istorijos tematikos literatūros leidyba nuo pat nepriklausomybės atgavimo buvo palyginti negausi, tikėtina, jog leidėjus reikėjo įtikinti seniau parašytų veikalų aktualumu (žr. 1 priedo 4 lentelę).

Akivaizdu, jog neaktualūs tapo Vydūno lietuvių kalbos vadovėliai ir žodynas: dabartinei lietuvių kalbai įsitvirtinus, dabar jie vertingi tik kaip tyrinėjimų medžiaga ir knygos kultūros paminklas. Muzikos kūriniai savo ruožtu atgijo kompaktinėje plokštelėje „Dainos iš Vydūno rinkinių“, tačiau šis muzikos leidinys į nagrinėjamą išleistosios kūrybos repertuarą neįtraukiamas, nes laikytinas ne paties kūrinio, o jo atlikimo skelbimu ir platinimu.

Mažiausiai paliesta liko grožinė Vydūno kūryba. Tai matyti iš trečiosios diagramos, kurioje vaizduojamas perleistos ir neperleistos Vydūno beletristikos santykis, įtraukti ir skaitmeniniai knygų variantai:

3. diagrama. *Perleistų ir neperleistų grožinių kūrinių santykis.*

Taigi grožinės kūrybos iki šiol perleista tik 27 procentai. Dalis kūrinių sulaukė Rericho klubo suskaitmenintų versijų, dviejų grožinių kūrinių tekstai naujai pasirodė tik internete – tradicine knyga jie dar nebuvo perleisti. Trys iš penkių knygų savo ruožtu kol kas egzistuoja tik spausdintiniu pavidalu. Kaip jau buvo nustatyta (žr. 1 diagramą), didžiausią paties autoriaus rūpesčiu išleistos kūrybos dalį sudaro grožinė literatūra. Tačiau Vydūno palikimo aktualintojų ypatingas dėmesys skiriamas filosofiniams veikalams. Vydūno knygų tematikos santykis neatitinka ir bendrojo atkurtosios nepriklausomybės laikotarpiu leistos literatūros vaizdo: 1991–2009 metais daugiausia išleidžiama būtent grožinės literatūros leidinių (išimtis – 1990-ieji metai, kai daugiausia pasirodė mokslinės literatūros knygu), filosofijos leidyba nebuvo aktyvi⁵¹. Koncentravimasi ties filosofiniais Vydūno traktatais paaiškina V. Bagdonavičius. Jo teigimu, visuomenei pirmiausia reikėjo pateikti fundamentalius autoriaus veikalus, kad vėliau, paėmus į rankas grožinį Vydūno kūrinį, skaitytojas sugebėtų jį perskaityti ir suprasti⁵². Reikšmingiausias Vydūno knygų rengėjų ir leidėjų darbo vaisius – „Raštai“ – pasirodė 1990–1994 metais. Jų leidyba sutapo su tuo metu vykusiais procesais. Vienoje savo recenzijoje V. Daujotytė mini kaip tik tuo metu vieną po kitos vis pasirodančias lietuvių filosofų knygas: S. Šalkauskio, A. Maceinos (pasirodė „Minties“ leidyklos serijoje „Iš Lietuvos filosofijos palikimo“)⁵³.

Vydūno grožinių kūrinių, kuriuos didžia dalimi sudaro scenai skirti veikalai (dramos, pjesės, libretai), populiarinimui nepadėjo ir tai, jog jų autorius teatro režisierių buvo prisimenamas daugiausiai tik jubiliejų progomis. Sovietiniu laikotarpiu Vydūno kūriniai profesionalių ir

⁵¹ žr. 1 priedo 4 lentelę; *Lietuvos spaudos statistika*. Vilnius, 1991, p. 33–37.

⁵² BAGDONAVIČIUS, V. *Spindulys esmi begalinės šviesos*. Vilnius, 2008, p. 141–143.

⁵³ DAUJOTYTĖ V. Pirmieji Vydūno raštai. *Literatūra ir menas*, 1991, balandžio 13, p. 2.

neprofesionalių (studentų, savivaldybių) teatrų rampos šviesą išvysdavo dažniau: iki nepriklausomybės atgavimo buvo surengtos aštuonios premjeros, po nepriklausomybės – tik trys⁵⁴. Taigi atsirado galimybės, bet trūko susidomėjimo. Be to, pagal draminius Vydūno veikalus sukurti spektakliai visuomet susilaukdavo neigiamos kritikos. Nors būta ir specialistų, vertinančių savotišką Vydūno vaizdavimą⁵⁵.

Leidinių adresatas. Žvelgiant į Vydūno knygas paskirties adresato požiūriu, matyti, jog nors sudarytojų tikslas buvo pasiekti kuo daugiau plačiosios visuomenės atstovų, kai kurie leidiniai turėjo konkretesnę adresatą – jaunuosius skaitytojus, pirmiausia moksleivius, studentus. Orientacija į jaunimą matyti iš kai kurių knygų platinimo būdų („Mano Tėvynė“ – Vydūno fondo dovana Lietuvos mokykloms), specializuotų serijų, kuriose leidiniai pasirodė („Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“ – leidyklos „Alma littera“ serijos „Skaitymai“, „Dramos“ – leidyklos „Žaltvykslė“ serijos „Mokinio skaitiniai“ leidinys), knygų turinio („Pasikalbėjimai apie sveikatą“, dvi „Žvilgio į gyvenimo gelmes“ knygos sudarytos iš jaunimui skirtos Vydūno periodikos straipsnių). Be to, daugumoje tokių knygų orientaciją į jaunimą, matyti iš pratarmių ir anotacijų. Pastebėtina, jog anotacijos yra vienas svarbiausių rodiklių, nulemiančiu apsisprendimą pirkti – tai patvirtina leidyklos „Alma littera“ užsakymu „TNS-Gallup“ atlikti tyrimai⁵⁶. Tad adresato pabrėžimas anotacijų tekstuose galėjo labiau patraukti jaunimą, bet kartu knygai palikta mažiau galimybių atsidurti brandaus amžiaus skaitytojų bibliotekose.

Knygos, orientuotos konkrečiai į mokyklą, studentus, sudaro 27 procentus visos išleistosios produkcijos. Jos savo ruožtu įeina į didesnę grupę, kurios leidiniai buvo orientuojami į jaunąjį skaitytoją apskritai (nebūtinai moksleivį). Ši didesnioji grupė sudaro 45 procentus aptariamąsios produkcijos. Tai gana nemažas skaičius, turint omenyje tai, jog ir kiti leidiniai buvo propaguojami kaip naudingi jaunam, bręstančiam, pasaulį dar tik pradedančiam pažinti žmogui⁵⁷.

Į visą Vydūno knygų produkciją galima žvelgti ir vertinant ją naujumo aspektu. Dauguma kūrinų buvo perleista iš dar Vydūno gyvenimo laikotarpiu pasirodžiusiųjų. Tačiau dalis šių leidinių (išskyrus fotografuotinus) pasižymi rašybos adaptavimu bei sudarymo naujumu: surinkti ir atskiromis knygomis išspausdinti periodikoje publikuoti straipsniai, sudarytos rinktinės. Tačiau kai kurie veikalai nagrinėjamoju laikotarpiu pasirodė pirmą kartą. Pirmiausia tai ketvirtąjį „Raštų“ tomą sudarantys anksčiau neskelbti – iš rankraščių perspausdinti – Vydūno vokiškų veikalų vertimai. Pirmą kartą Lietuvos visuomenę pasiekusiu galima vadinti ir knygos „Sieben Hundert [...]“ vertimo į lietuvių kalbą leidimą („Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“).

⁵⁴ KANČAS, R. Vydūno dramų Lietuvos scenoje. In *Elibrary.lt* [mokslinė elektroninė biblioteka]. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.e-library.lt/resursai/Mokslai/KU/HTF_Baltu_kat/Etnine_kultura/4/Kancas.pdf>.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Alma littera. [oficialus tinklalapis]. Prieiga per internetą: <<http://www.almalittera.lt>>

⁵⁷ V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. lap. 5 // autorės asmeninis archyvas, žr. 5 priedą.

Šios knygos ištraukų pagrindu savo ruožtu buvo sudaryti dar du leidiniai lietuvių ir rusų kalbomis: „Mano Tėvynė“, „Я верю в святое таинство“.

1.3. Leidinių architektonika ir apipavidalinimas

1.3.1. Autorinio apipavidalinimo knygos

Anot vieno „knygos“ sąvokos apibrėžimų, – knyga yra semantinės informacijos perteikimo grafiniais ženklais priemonė⁵⁸. Remiantis šiuo apibrėžimu dėmesys atkreiptinas į tai, jog informacija knygos skaitytojui gali būti ir neretai būna perduodama ne tik rašto ženklais – tekstu, bet ir knygoje esančiomis iliustracijomis bei kitais apipavidalinimo elementais. Neretai net tinkamai parinktas leidinio formatas, viršelis, leidinio dar neatvertus, dar neperskaičius pavadinimo, leidžia spręsti, kokios paskirties, o kartais net žanro leidinys yra. Knygos apipavidalinimo elementai, iliustracijos papildo, interpretuoja knygos turinį. Tad visą leidinį (ne tik rašytinį jo tekstą) vertinant kaip organišką meno kūrinį, leidinio dailininkai laikytini teisėtai jo bendraautoriais.

D. Kaunas užsimena, jog formos raiškos požiūriu Vydūno knygos gali būti laikomos kolektyvinės kūrybos⁵⁹ vaisiais – prie jų rengimo prisidėjo didžiulis skaičius žmonių, tarp jų nemenkas yra knygos apipavidalintojų ir iliustruotojų indėlis⁶⁰. Reta Vydūno gyvenimo metais išleista šio autoriaus knyga nėra papuošta fragmentiškais ar visą knygos tekstą lydinčiais dailininkų darbais. Tačiau tikrasis tų darbų skaičius nėra lygus dailininkų apipavidalintų leidinių skaičiui. Čia didelę įtaką padarė XX a. pirmoje pusėje paplitęs reiškinys – dailininkų iliustracijos, sukurtos kuriai nors vienai knygų buvo naudojamos ir kituose leidiniuose. Šį reiškinį analizuojantys menotyrininkai teigia, jog toks grafinių elementų „pasisavinimas“ buvo vykdomas ne tik be dailininko žinios ir leidimo vėl naudoti jo sukurtą knygos dizaino elementą, bet kartais tas pats elementas buvo perkeliamas į tokį leidinį, kuriame jis visiškai netiko⁶¹. Taigi menotyrininkų toks reiškinys pristatomas kaip daugeliu atvejų buvęs neskoningas.

Vydūno knygoms taip pat būdinga tai, jog dailininkų vienai knygai sukurtos atsklandos ar net iliustracijos yra naudojamos ir vėliau išleidžiamuose veikaluose. Yra vienas atvejis, kai Vydūno veikalą puošia ne jo, o kito autoriaus knygai anksčiau sukurtos iliustracijos: leidinyje „Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m., kaip jį vaizdavo Kristijonas Donelaitis“ (1948) naudojamos K. Donelaičio „Metams“ V. K. Jonyno sukurtos liustracijos. Tačiau akivaizdu, jog šis sprendimas nėra nei neskoningas ar netinkamas (kūrinys glaudžiai susijęs su leidiniu, kuriame

⁵⁸ *Knygotyra*. Vadovėlis, sudarytojas ir ats. redaktorius D. Kaunas. Vilnius, 2006, p. 367.

⁵⁹ Šiuo atveju tikslesnis būtų terminas „kolektyvinis darbas“, o ne „kolektyvinė kūryba“, nes kai kuriuos D. Kauno minimus Vydūno pagalbininkų darbus kūrybiniais vadinti yra ne visai tikslu (pvz., korektūros taisymą).

⁶⁰ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 14.

⁶¹ KORSAKAITĖ, I. *et al. XX a. lietuvių dailės istorija*. Vilnius, 1982, p. 221.

ilustracijos pasirodė pirmąkart), nei padarytas be iliustracijų autoriaus žinios. Iš šios Vydūno knygos pratarmės žinoma, jog autorius buvo gavęs dailininko leidimą jo darbams savo kūrinyje naudoti – Vydūno nuoširdžiai dėkojama už duotą sutikimą⁶².

Atvejų, kai tas pats dizaino elementas keliavo per kelis Vydūno kūrybos leidinius yra ir daugiau – tai nežinomo dailininko, savo kūrinuose pasirašiusio kriptonimu „F“ atsklandos. Iš viso būta dviejų šiuo kriptonimu pasirašytų atsklandų (žr. 4 priedo, 4.1 – 1 pav. rinkinį): pirmoji pasirodė 1907-aisiais išleistame kūrinyje „Mirtis ir kas toliau“ ir po to keliavo per kitas Vydūno knygas bei pakartotinus jų leidimus: „Visumos sąrangą“ (1907, 1921), „Likimo kilmę“ (1908) bei „Gimdymo slėpinius“ (1909, 1919, 1921). Tai stilizuotas, simetriškas, manytina, simbolinę reikšmę turintis gyvatės vaizdinys. Kita šio nežinomo dailininko atsklanda puošė leidinių „Žmonijos kelias“ ir „Apšvietimas“ tekstus – tai stilizuotas, taip pat simetriškas už jūros kylančios ar besileidžiančios saulės paveikslas, kurio kraštai įrėminti ornamentinėmis juostelėmis. Reikėtų pastebėti, jog šios nežinomo autoriaus atsklandos keliavo būtent per filosofinio turinio Vydūno kūrinius, jos nepuošė draminių veikalų. Iš to matyti, jog elementai buvo dedami ne bet kur ir ne tik dėl puošnumo, o taikomi prie kūrinių pobūdžio, juose gvildenamų idėjų. Tačiau, anot D. Kauno, „Gimdymo slėpinių“ atsklandos siužetas su kūrinio turiniu vis dėlto nedera (atsklenda į šią knygą atkeliavo iš leidinio „Mirtis ir kas toliau“)⁶³.

Kyla klausimas: kas gi galėjo būti tas paslaptingas dviejų atsklandų autorius? Viena iš galimų versijų – tai vokiečių dailininkas Fidus (tikrasis vardas Hugo Höppener; 1868–1948), Vydūno trilogijai „Probočių šešėliai“ nupiešęs bendrąjį antraštinį lapą, dedikaciją „Tėvynei“, antraštinius lapus prologui "Anga", atskiroms dalims „Vėtra“, „Ne-sau-žmonės“, „Šventa ugnis“ ir užbaigos vinjetę (tokios nuomonės laikosi ir V. Bagdonavičius⁶⁴) (žr. 4 priedo, 4.1 – 2 pav. rinkinį). Spėjimą iš dalies patvirtintų aptartųjų atsklandų, o ypač veikalė „Mirtis ir kas toliau“ pirmąkart pasirodžiusios atsklandos ypatumai: vaizdas formuojamas pasitelkiant grakščias, lanksčias linijas, kurios užpildo visą atsklandos paviršių, be to, piešinys pasižymi simboliniu turiniu. Būtent šios ypatybės būdingos secesijos stiliui, įvairiose šalyse vadinto skirtingais vardais: Vokietijoje – *Jugendstil*, Prancūzijoje – *l'art nouveau*, Didžiojoje Britanijoje – *the Modern Style*⁶⁵. Būtent šiuo stiliumi kūrė Fidus, kurį Vydūnui teko pažinti prieš Pirmąjį pasaulinį karą vasaros studijų Vokietijos universitetuose metu (Berlyne). D. Kaunas pastebi, jog tai įdomus dviejų skirtingų kultūrų sankirtos epizodas⁶⁶. P. Rėklaitis savo ruožtu atkreipia dėmesį į šių asmenybių charakterių bei idėjų panašumus: abudu buvo ne vien tik estetiškes vertybes kūrę menininkai, bet ir vadinamieji

⁶² VYDŪNAS. *Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m., kaip jį vaizdavo Kristijonas Donelaitis*. Detmold, 1948, p. 4.

⁶³ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 25.

⁶⁴ BAGDONAVIČIUS, V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 191.

⁶⁵ Secesija. In *Mokomosios dailės programos*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://mkp.emokykla.lt/ars/Ars2/9f_secas/secas_tekst.htm>

⁶⁶ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 15.

auklėtojai, savo idėjas skelbę ne tik žodžiu, bet ir iliustravę asketišku gyvenimu, vegetarizmu, siekę tautinio atsinaujinimo⁶⁷. Beje, Fidas taip pat kaip ir Vydūnas domėjosi ir savo idėjų patvirtinimo ieškojo Rytų išminčių raštuose. Galbūt būtent pasaulėžiūros artimumas bei sugebėjimas užjausti svetimos tautos žmones nulėmė tai, jog kitataučio Fidaus vaizdeliai, turėję, kaip sako pats Vydūnas, ne teksto turinį paaiškinti, o tiesiog papuošti knygą, *vis dėlto [...] savo būdu tą-pat kalba, kaip ir veikalas*⁶⁸.

Tarp Vydūno knygų dailininkų yra ir dar viena plačiau žinomo menininko pavardė. Būtent Vydūno knygų apipavidalinimu savo kūrybinį kelią sėkmingai pradėjo Paryžiaus meno akademijos auklėtinis Adomas Brakas (1886–1952) – dailininkas, pedagogas, publicistas, Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo organizatorius ir aktyvus jo dalyvis. Pradėjęs mokslus Tilžės gimnazijoje A. Brakas pirmąkart pažino Vydūną, kurio idėjų paveiktas įsitraukė į Tilžės lietuvių tautinę veiklą, dirbo „Santaros“ draugijoje, kurios tikslas buvo kovoti su svetimos kultūros įtakomis lietuvių jaunimui, skatinti pasididžiavimą savo tautybe⁶⁹. Svarbiausia A. Brako kūrybos sritis buvo grafika, jo kūriniais būdingas simboliškumas ir stilizacija. Dailininkas apipavidalino gana daug įvairaus pobūdžio Vydūno kūrinių: pjesių, filosofinių veikalų bei „Vadovą lietuvių kalbai pramokti“ (žr. 4 priedo, 4.1 – 3 pav. rinkinį). Taigi matyti, jog ir šiuo atveju bendradarbiavimą nulėmė požiūrių panašumas, gyvenimo filosofijos artimumas, dėmesys savo tautai.

Pasaulėžiūra kiek artimi Vydūnui buvo ir jo leidiniuose brandžia kūryba pasireiškę didesnės lietuvių tautos dalies dailininkai: Paulius Galaunė, Vilius Jomantas, Petras Rimša bei Antanas Žmuidzinavičius. Tai buvo menininkai, Lietuvoje pradėję kokybiškai naują grafikos raidos etapą. Visų pirma dėl to, jog svarbiausias ar vienas svarbiausių jų veiklos barų buvo knygų grafika (išskyrus skulptorių P. Rimšą) – vadinasi, jie dirbo toje srityje, kurios profesionalai buvo. Tuo tarpu daugumos XX a. pradžioje išleistų lietuviškų knygų apipavidalintojai buvo dailininkai mėgėjai, arba asmenys, specializavęsi ne grafikos srityje, o tapyboje arba skulptūroje⁷⁰. Tiesa, Vydūno knygas bei periodiką puošiantys lietuvių menininkų darbai buvo sukurti dar tik kūrybinio kelio pradžioje, tačiau kai kuriuose jų jau jaučiami pasaulio dailės krypčių atgarsiai – ypač secesijos stiliaus apraiškos, – kurie bandomi derinti su liaudies meno tradicijomis, kas ir buvo būdinga to laikotarpio grafikos menui.⁷¹ Taip, pavyzdžiui, P. Rimšos „Amžinos ugnies“ iliustracijos pasižymi secesijos stiliaus ypatybėmis: dekoratyvumu, silueto ir linijos raiškumu, simboliu vaizdiniu turiniu, dėmesiu linijoms (žr. 4 priedo, 4.1 – 4 pav. rinkinį). Tačiau vaizdas konstruojamas stilizuojant būtent liaudies motyvus bei ornamentus. Manytina, kad to meto lietuvių dailininkų

⁶⁷ RĖKLAITIS, P. Fidas – Vydūno iliustratorius. In *Aidai*, 1968, nr. 10, [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&id=4133Itemid=303>

⁶⁸ VYDŪNAS. *Probotšium Šešėliai*. Tilžė, 1908, p. 3.

⁶⁹ *Klaipėdos krašto istorijos ir kultūros atodangos*. Sudarytojos K. Jokubavičienė, S. Pocytė. Klaipėda, 2007, p. 36–42.

⁷⁰ KORSAKAITĖ, I. *et al. XX a. lietuvių dailės istorija*. Vilnius, 1982, p. 218, 232–245.

⁷¹ Ten pat, p. 221–222.

vykdomos nacionalinio grafikos stiliaus paieškos simboliškai siejasi su Vydūno tautai artimesnės rašybos išradimu ir apskritai intencijomis išsaugoti tautinį savitumą.

Svarbu tai, jog Vydūno knygos buvo vienos iš nedaugelio, kurių apipavidalinimas neapsiribojo vien tik viršelio sukūrimu. Anot menotyrininkų, daugiausia teksto iliustracijų sulaukė tik tuo metu leidžiama vaikų literatūra ir tik maža tų iliustracijų dalis dėl ribotų techninių galimybių buvo spalvota⁷². Tačiau dauguma Vydūno knygų buvo spausdinama Otto von Mauderode's spaustuviėje, kurios techninės galimybės leido gana kokybiškai perteikti spalvotą ne tik iliustracijų, bet ir teksto vaizdą. Vydūno kūrinių pratarmės byloja tai, jog didelis jų autoriaus dėmesys buvo skiriamas būtent leidinio architektonikai – knygos forma, o kartu ir iliustracijos, suvokiamos kaip turinčios atskleisti knygos turinį, t. y. su juo derėti: *Vis norėjau, manydamas apie turinio svarbumą, kad ir veikalo forma būtų kiek galint tobula*⁷³. Iš šios citatos taip pat matyti, jog dėmesys knygos išvaizdai tiesiogiai išreiškia ir autoriaus požiūrį į savo paties kūrinių: „Amžina ugnis“ suvokiama kaip išskirtinės svarbos kūrinys, tad ir knygos apipavidalinimas atrodė vertas išskirtinių pastangų.

Apibendrinus Vydūno knygų dizaino ypatumus, galima teigti, jog šio autoriaus knygai yra būdingi bendrieji ir daliniai antraštiniai lapai, frontispisas, bordiūrai, atsklandos, vinjetės – leidiniai pasižymi apipavidalinimo elementų visuma. Tačiau dauguma leidinių pasitenkina tik minėtais smulkesniais teksto dalių dekoru elementais. Gausiausiai iliustruotos knygos yra šios: „Amžina ugnis“, „Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m. <...>“, „Probočių šešėliai“, „Vadovas Lietuvių kalbai pramokti“ ir „Ein Nachlas schichter litauischer Menscher“. Iš jų puošybiškumu labiausiai išsiskiria secesijos stiliaus įtaką pajutusius Fidaus ir P. Rimšos iliustruoti veikalai: „Probočių šešėliai“ ir „Amžina ugnis“, pasižymintys įmantriais ornamentais, kitų puošybos elementų gausa. Šiandien šių leidinių apipavidalinimas atrodo per gausus, o spalvų sprendimai (spalvotas tekstas) dar ir apsunkina skaitymą. Anot D. Zovienės, secesijos stiliaus bruožų turintys veikalai, kuriems būdingi naivios simbolikos ir siužeto piešiniai, vingrios linijos, ir anuomet atrodė lyg atklydėliai iš praeities⁷⁴. Tačiau Vydūno kūriniams iliustruoti minėtieji bruožai nėra netinkantys: kartais net patį tekstą užgožiantys ornamentai ir iliustracijos vis dėlto kalbėjo ta pačia simbolių kalba kaip ir Vydūno tekstai.

Atskiras dėmesys skirtinas Vydūno knygų viršeliuose bei antraštinuose puslapiuose esantiems signetams – jų būta trijų (žr. 4 priedo, 4.1 – 5 pav. rinkinį). Dažniausiai naudotas stilizuotas gėlės pagrindu sukurtas vaizdinys, nurodantis į knygą išleidusios organizacijos – „Rūtos“ – pavadinimą. Daug rečiau sutinkamas iki 1920-ųjų metų naudotas signetas, kuriame užšifruotas kūrinio autoriaus vardas (apskritime įrašytas kriptonimas *St*). Lyginant abu šiuos signetus matyti,

⁷²KORSAKAITĖ, I. *et al. XX a. lietuvių dailės istorija*. Vilnius, 1982, p. 223.

⁷³VYDŪNAS. *Amžina ugnis*. Tilžė, 1912, p. 3.

⁷⁴ZOVIENĖ, D. *Lietuvos šiuolaikinės tiražinės knygos meniniai ypatumai: Daktaro disertacija [rankraštis]*. Vilnius, 2001, p. 21

jog vienas iš jų kaip leidėją nurodo knygos autorių (Storostą (Vydūną), o kitas – „Rūtos“ draugiją. Tačiau aiškios priežasties, kuri lėmė vieno iš šių dviejų signetų pasirinkimą, kol kas nerandama. Logiška būtų manyti, jog signetą su nurodytomis pirmomis savo pavardės raidėmis Vydūnas naudojo tuomet, kai kaip leidėją nurodydavo save, o ne „Rūtos“ draugiją. Tačiau knygų visuma liudija visai ką kitą: esama nemažai atvejų, kai signetas su autoriaus kriptonimu naudotas knygose, kuriose kaip leidėjas nurodyta „Rūtos“ draugija.

Trečiasis Vydūno knygose naudotas signetas – tai stilizuotas angelo vaizdinys. Jo pasirinkimą sąlygojo jau knygos teksto pobūdis. Šis signetas naudotas tik filosofinių kūrinių viršeliuose bei antraštiniuose lapuose, nors kai kuriuos filosofinio turinio veikalus (pvz., „Tautos Gyvatą“, „Sąmonę“) puošė minėtasis į „Rūtos“ draugiją nurodantis ženklas. Spaustuvės signetas Vydūno knygose yra ypač retas, jis sutinkamas knygos „Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m. [...]“ ketvirtame viršelyje.

Prie knygų bei periodinių leidinių dizaino galima skirti ir paties jų autoriaus sukurtą rašybą. Originalaus rašto sukūrimo idėja buvo pasiūlyta pradedančiojo filosofo Romano Bytauto. Vydūnas, iš pat pradžių šią idėją perėmęs ir savo raštuose realizavęs, jos laikėsi visą gyvenimą. Daugelyje šaltinių pastebima, jog mąstytojo raštų išskirtinumas tuo metu buvo nelogiškas – vis reikliau imta kalbėti apie bendrinės kalbos formavimą ir lankstesnės rašto ženklų sistemos kūrimą. Tačiau visi šie procesai dar buvo vystymosi stadijoje ir Vydūnas turėjo teisę tikėti galįs šias klausimus pareikšti savo nuomone. Dėl to tikėtina, jog savotišką raštą autorius pritaikė ne dėl noro padaryti savo raštus išskirtinius, bet ieškodamas rašto ženklų, galinčių geriausiai perteikti lietuvių kalbos skambesį. Be to, įžadą savotiškos rašybos laikytis buvo davęs R. Bytautui.

Iš atliktos analizės matyti, jog Vydūnas suvokė knygos estetinės išvaizdos, geros architektonikos svarbą. Dekoro elementus jis matė ne kaip atskirus, o kaip turinčius paklusti bendrajai knygos idėjai, todėl jo leidinius aplenkė būdinga XX a. pradžios blogybė – neskoningas leidinio perkrovimas netinkančiais iš kitų leidinių perkeltais dekoro elementais bei iliustracijomis. Pastebėtina, jog Vydūną su jo knygų dailininkais daugeliu atvejų siejo didesnis ar mažesnis pažiūrų ir nuostatų panašumas, bendradarbiavimas rėmėsi šiltesniais santykiais – draugyste: vieni prijautė autoriaus skleidžiamoms filosofinėms nuostatoms (pvz., Fidus), kiti Vydūno filosofiją vertino kritiškai, tačiau pastariesiems imponavo pati autoriaus asmenybė. P. Rimša teigė: *Nežavėjo manęs Vydūno mistika ir simboliais persotinta kūryba, atitrūkimas nuo tikrovės, perdaug įtemptas žvilgsnis į tolybes. Bet jo asmuo kai kuo imponavo*⁷⁵. Rūpinimasis savo knygų leidyba autoriui ir pačiam leido pasireikšti kaip iliustruotojui: iš pratarmių sužinoma, jog būtent Vydūnas yra dviejų savo knygų („Mūsų laimėjimas“ (1913), „Pasiilgimas“ (1938) viršelių dailininkas.

⁷⁵ ALEKNAVIČIUS, B. *Vydūnas*. Vilnius, 1999, p. 248.

Apibendrinant reikėtų pabrėžti, jog Vydūno knygų savitumą apsprendė tai, jog, daugiausia orientuotos į lietuvių skaitytoją, jos iš esmės skyrėsi nuo Didžiosios Lietuvos leidyklų tautai siūlomos produkcijos. Vydūno knygos – tai XX amžiaus pradžios vokiečių knygos kultūros atspindys. Kita vertus, atskiri leidinių elementai (ypač rašyba) liudija apie tautinio lietuviškos knygos savitumo siekį. Be to, leidinių apipavidalinimo tolygumus, savito knygų stiliaus susiformavimą lėmė aktyvus autoriaus dalyvavimas visuose leidybos procesuose, tiesioginis bendravimas su knygų dailininkais bei rūpestis leidinių architektonika.

1.3.2. Paveldo leidinių dizainas

Vydūno paties koordinuota savo kūrybinių leidyba nulėmė tai, jog visi leidiniai, nepaisant to, jog buvo iliustruoti skirtingų dailininkų, atrodo turintys vieningą, savitą stilių, kuris pateisina neretai perdėtą leidinių puošybiškumą, spalvingumą, neįprastą rašybą. Visi knygos dizaino elementai, tarp jų ir rašybos sistema, autoriaus buvo motyvuoti: iliustracijos suvokiamos kaip turinčios atskleisti teksto idėjas, pabrėžti jo reikšmę, rašyba savo ruožtu buvo išreiškiamas požiūris gimtosios kalbos klausimu.

Kalbant apie Vydūno kūrybos leidybą, vykusią autoriui jau pasitraukus iš gyvenimo, reikėtų pastebėti, jog kai kurie saviti Vydūno leidinių elementai neužilgo tapo nebeaktualūs. Pirmiausia tai pasakytina apie vydūniškuosius rašto ženklus: bendrinei lietuvių kalbai susiformavus rašytinei jos formai buvo pritaikyta kanonizuota rašto ženklų sistema. Kita vertus, vydūniškoji rašyba, taip atkakliai naudojama beveik visuose šio autoriaus raštuose, yra tam tikra jo sukurtųjų kūrybinių dalis, atskleidžianti autoriaus idėjas ir tam tikras nuostatas. Ši ir kitos Vydūno gyvenimo metais išleistų knygų ypatybės neliko nepastebėtos ir autoriaus palikimo leidyba besirūpinančių žmonių. Kai kuriais atvejais perleidžiant veikalus stengiamasi išlaikyti originalų jų dizainą.

Kaip žinia, vienas paprasčiausių būdų išsaugoti autentišką leidinio išvaizdą yra fotografuotinis leidimas. Vydūno palikimo leidyboje būta trijų tokių atvejų. Neužilgo po autoriaus mirties 1954-aisiais metais „Probočių šešėliai“ fotografuotiniu leidimu pasirodė Čikagoje, o 1991-aisiais tokiu pačiu būdu buvo išleisti „Gimdymo slėpiniai“. Tačiau šiuo atveju leidybos būdas pasirinktas ne leidinių formos originalumui išsaugoti, o tam, kad būtų galima kuo greičiau kūrybinius pateikti ypač besidominčiam skaitytojui. Apie tai, jog leidinys skirtas ne masinei publikai byloja ir tiems laikams neįprastai maži leidinių tiražai: 1954-ųjų metų knygos – 500 egzempliorių, „Gimdymo slėpinių“ – 5 tūkst. egzempliorių (tuo metu vidutinis vienos knygos tiražas siekė 13,9 tūkstančius egzempliorių⁷⁶). Tai, jog pastarasis leidinys veikia vertintinas tiesiog kaip kopijų

⁷⁶ Lietuvos spaudos statistika: 1991. Vilnius, 1993, p. 9.

padauginimas pabrėžia ir V. Bagdonavičius⁷⁷. Taigi šių knygų leidybos būdas pasirinktas veikiau dėl greičio, nei dėl originalios leidinių išvaizdos atgaminimo.

Visiškai kitų intencijų turėjo 2008-aisiais pasirodžiusios apysakos „Kaimo didvyris“ (fotografuotinio leidimo) leidybos organizatoriai: knyga išsaugojo Vydūno rašybos ypatybes, ją gaubia šiam veikalui A. Brako sukurtas viršelis. Knygos pratarmėje Vydūno draugijos narys Tomas Stanikas atskleidžia, kas paskatino būtent fotografuotinį šio kūrinio pasirodimą. Jis pabrėžia, jog yra žmonių, vertinančių Vydūno vartojamą kalbą ir laikančių ją lietuvių kalbos paminklu, o asmuo, nenorintis suprasti Vydūno idėjų, neskaitys ir jo raštų, „išverstų į lietuvių kalbą“. Kita vertus, *širdies žmogui ji [knyga – aut. pats.] suteiks vilties ir tikėjimo žmogumi*⁷⁸. Taigi 2008-ųjų metų fotografuotinis leidimas pasirodė būtent Vydūno raštų autentiškumui perduoti, paminus nuomonę, jog autoriaus rašyba yra nepaskaitoma, neįprasta ir t. t.

Daugiau leidinių, kuriuose būtų visiškai išsaugota originali Vydūno gyvenimo metais pasirodžiusių knygų išvaizda: ne tik iliustracijos, bet ir rašybos savitumai – nepasirodė. Šiandieniniam skaitytojui kūrinius pritaikant visada (išskyrus minėtuosius atvejus) keičiama rašyba, neretai šiek tiek pritaikomas dėstymo stilius – pertvarkomos sudėtingesnės sintaksinės konstrukcijos. Tačiau pasirodė nemažai leidinių, į kuriuos perkeltos dar Vydūno gyvenimo metais pasirodžiusių jo knygų iliustracijos. Iš tokių knygų ypač išsiskiria sovietinės okupacijos laikotarpiu išleista dramų rinktinė „Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“ (1968). Šis leidinys – akivaizdus taupymo ir atmestinais vykdyto darbo rezultatas. Į knygą įdėta įklijų su originaliais Vydūno gyvenimo metais išleistame leidinyje esančiais bendruoju ir vidiniais (kiekvieno skyriaus pradžioje įdėtais) antraštiniais lapais. Tačiau šie elementai, turintys atlikti tam tikrą funkciją (įvesti į knygą, į skyrių), yra naudojami be aiškios motyvacijos. Jie įdėti bet kur ir bet kaip. Pavyzdžiui, drama „Amžina ugnis“ prasideda 33 puslapyje, o jos antraštinis lapas įklijuotas kūrinio vidury – tarp 64 ir 65 puslapių. Kartais, originalias iliustracijas sumažinus, jos talpinamos viename puslapyje – sujungiamos mechaniškai (žr. 4 priedo 4. 2 – pav. 1). Pastebėtina, jog nei viena veikalo iliustracijų įklija nėra tinkamoje vietoje; nepasinaudota ir galimybe šiuos elementus pateikti kaip priedus – vienoje vietoje su nuorodomis ir paaiškinimais. Pasiekimu laikoma vien tai, jog leidinys apskritai pasirodė, recenzijose nepagrįstai giriama jo poligrafinė kokybė⁷⁹. Anot D. Zovienės, poligrafinėi kokybei tuo metu jau kiek gerėjant, didžiausias dėmesys buvo skiriamas poezijos, knygų vaikams ir reprezentacinių leidinių dizainui⁸⁰. Akivaizdu, jog Vydūno knyga tokio išskirtinio dėmesio nesulaukė.

⁷⁷ V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. lap. 4 // autorės asmeninis archyvas, žr. 5 priedą.

⁷⁸ VYDŪNAS. *Kaimo Didvyris*. Klaipėda, 2008, p. 2–3.

⁷⁹ MASONIS, A. Nuo žmogiškumo viršukalnių. / Rec. kn.: Vydūnas. *Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras*. Vilnius, 1968 / *Lit-ra ir menas*, 1968, rugp. 31, p. 6.

⁸⁰ ZOVIEŅĖ, D. *Lietuvos šiuolaikinės tiražinės knygos meniniai ypatumai*: Daktaro disertacija [rankraštis]. Vilnius, 2001, p. 34, 36.

Originalios autoriaus gyvenimo metais išleistiems kūriniams sukurtos iliustracijos ir puošybos elementai panaudoti ir kituose nefotografuotiniuose šio autoriaus kūrybos palikimo leidiniuose: „Sigutėje“ (1994) ir R. Palijanskaitės sudarytuose „Pasikalbėjimuose apie sveikatą“ (2004) bei „Žvilgio į gyvenimo gelmes“ (2006) pirmame tome. Šios knygos nuo aptartųjų skiriasi tuo, jog jų turinys sudarytas iš skirtingų Vydūno kūrinių, iliustracijos pritaikomos sudarytojų nuožiūra. Taip knygoje „Sigutė“ sujungtos trys Vydūno gyvenimo laikotarpiu išleistos knygos: tokio paties pavadinimo misterija, „Lietuvos pasakėlė“ ir „Pasveikimas“. Leidiniui apipavidalinti naudojamas A. Žmuidzinavičiaus „Sigutei“ sukurtas viršelis, o patį tekstą papuošia iš 1913 metų leidinio „Lietuvos pasakėlė“ perimti platūs ornamentiniai teksto bordiūrai. Taip pat čia naudojama autorinio Vydūno apipavidalinimo knygoms būdinga spalvota spauda (žr. 4 priedo, 4.2 – 2 pav. rinkinį). Taigi, jeigu nebūtų pakeistas šio leidinio šriftas, jis būtų nelengvai atskiriamas nuo Vydūno gyvenimo metais pasirodžiusių jo knygų.

R. Palijanskaitė savo ruožtu Vydūno kūrybos knygas sudaro iš periodikoje skelbtų autoriaus straipsnių. Pirmasis tokis leidinys – „Pasikalbėjimai apie sveikatą“ – iliustracijų neturi, tačiau jam buvo pritaikytas filosofinio veikalo „Slėpingoji Žmogaus didybė“ (1921) (antrojo leidimo) viršelio dekoras (bordiūrai, signetas, antraštės šriftas). 2006-aisiais metais pasirodęs „Žvilgis į gyvenimo gelmes“, kurio turinys sudarytas tuo pačiu būdu, iliustruotas iš Vydūno leisto žurnalo „Jaunimas“ perkeltais dailininkų darbais: P. Galaunės, A. Brako, P. Rimšos ir kt. Šie elementai naudojami antraštiniuose knygos skyrių puslapiuose kartu su skyrių pavadinimais, o knygos viršelį puošia A. Brako tušu pieštas Vydūno portretas (žr. 4 priedą, 4.2 – 3 pav. rinkinį). Žvelgiant į R. Palijanskaitės sudarytus veikalus matyti aiškūs siekis Vydūno kūrybą, jo idėjas atskleisti taip, kaip siekė pats autorius: ne tik tekstais, bet ir Vydūno gyvenamuoju laikotarpiu jo bičiulių dailininkų specialiai sukurtais darbais, kurie savo ruožtu puikiai simbolizavo esmines tekstų mintis – toks buvo pratarmėse minimas paties mąstytojo vertinimas. R. Palijanskaitė didelį dėmesį skiria knygų architektonikai: iliustracijų vaizdai atrenkami ir derinami prie skyrelių turinio, jie nėra per gausūs, panaudojimo idėja – apgalvota ir aiški.

Vydūno palikimo leidyboje taip pat esama atvejų, kai jo veikalų apipavidalinimu rūpinosi šių laikų žymūs dailininkai ar dailininko gyslelę turintys neprofesionalūs kūrėjai. Tokiu atveju dažniausiai buvo apsiribojama viršelio apipavidalinimu, tačiau esti du atvejai, kai Vydūno tekstams iliustracijos buvo sukurtos specialiai. R. Palijanskaitės sudaryta antroji „Žvilgio į gyvenimo gelmes“ knyga (2008) yra glaudaus bendradarbiavimo su Klaipėdos Adomo Brako meno mokyklos mokytojomis ir jų auklėtiniais rezultatas: leidinyje naudojami moksleivių Vydūno kūriniams sukurti piešiniai. Įdomu, jog šie kūriniai, kaip ir paties A. Brako darbai, pasižymi simboliškumu: galbūt tai sutapimas, gal mokyklos, o gal paties Vydūno tekstų ar anksčiau matytų

leidinių įtaka. Objektiviai to įvertinti negalima. Tačiau reikėtų pabrėžti, jog ši knyga – tam tikro socialinio projekto, Vydūno kūrybos populiarinimo rezultatas.

Meniškumu bemaž daugiausiai pasižymi išėivijoje išleistas veikalas „Vydūno laišakai skautams“ (1978). Jį iliustravo žymi lietuvių išėivijos dailininkė Zita Sodeikienė. Ši menininkė – nuolatinė amerikiečių ir lietuvių dailės parodų dalyvė, už savo darbus pelnusi ne vieną apdovanojimą. Jos veiklos barai – dailė ir grafika. Dailėje menininkė pasireiškia dažniau, o iliustruoti imasi daugiausia vadovėlių bei knygų vaikams, jaunimui⁸¹. Minėtasis Vydūno veikalas taip pat buvo orientuotas į jaunąjį skaitytoją, jo dalys – Vydūno gyvenimo saulėlydžiu Vokietijos ir JAV skautams rašyti laišakai. Z. Sodeikienės sukurtos iliustracijos su Vydūno tekstais itin dera. Ne tik dėl to, kad buvo specialiai leidiniui sukurtos. Vydūno knygų ėmėsi apipavidalinti dailininkė, kurios sprendimai, anot kritikų, išplaukia būtent iš filosofinių samprotavimų, atsiremiant į žmogų ir jį supančią socialinę aplinką. Jai būdinga simbolinė raiška, leidžianti menininkei priartėti prie būties paslapčių. Pati dailininkė, kartą paprašyta apibūdinti savo kūrybą, pabrėžė joje vyraujančias apskritimo formas, simbolizuojančias visumos sąvoką, kuri savo ruožtu yra cikliška, nuolat juda ir grįžta į save pačią. Viena forma neriasi iš kitos ir tuo pačiu papildo tai, kas lieka už jos ribų⁸². Šios dailininkės išskirtos savosios kūrybos ypatybės matyti ir jos iliustruotame Vydūno kūrybos leidinyje: suapvalintos formos, ribų tarp vidaus ir išorės nebuvimas ir kt. (žr. 4 priedą, 4.2 – 4 pav. rinkinį). Z. Sodeikienės iliustracijos pasirodė tinkamos ir Lietuvoje veikiantiems Vydūno kūrybos aktualintojams – viena jų atsidūrė R. Palijanskaitės sudarytos 2009-aisiais metais išleistos knygos „Kaip tapti saulėtu žmogumi“ viršelyje.

Kiti Vydūno kūrybinio palikimo leidiniai tenkinosi viršelio apipavidalinimu. Daliai jų Vydūnui būdingos dizaino elementų gausos atsisakyti buvo tiesiog būtina dėl naujai sudarytos knygos pobūdžio ir paskirties. Tokie buvo 1990–1994 metais leisti „Raštai“, kurie pasirodė mokslinių leidinių serijoje – jų paskirtis diktavo griežtesnį funkcionalų turinio formavimą, puošybos elementų atsisakymą. Be to, į puslapius norėta sutalpinti kuo daugiau kūrinių, kuo greičiau pateikti juos visuomenei; sudarytojai, manytina, šiuo atveju negalėjo talpinti iliustracijų turinio trumpinimo sąskaita. Kai kurios knygos, pasirodžiusios pirmaisiais nepriklausomybės atgavimo metais nukentėjo nuo menkos poligrafinės kokybės. Ryškus pavyzdys – rinktinė rusų kalba „Я верю в святое таинство“ (1994). Knyga dailininko R. Valantino norėta padaryti kiek patrauklesnė: saikingai puošiama kukliomis atsklandomis ir vinjetėmis, dekoruojamas viršelis, naudojamas skaityti patogesnis – ne toks tankus kaip „Raštų“ – šriftas. Tačiau visas pastangas perbraukia prastos kokybės kiaurai peršviečiamas popierius. Tai ypač ryšku pažvelgus į frontispisą (priešantroštinio lapio kitoje pusėje patalpintą Vydūno nuotrauką): Mažosios Lietuvos didžiojo

⁸¹ IVANAUSKAS, M. Zitos Sodeikienės kūryba. In *Aidai*, 1971, nr.3 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.aidai.us>>

⁸² Ten pat.

filosofo kaktoje persišviečia kitoje lapo pusėje esantis knygos pavadinimas (4 priedą, 4.2 – 5 pav. rinkinį).

Kalbant apie viršelio apipavidalinimą, esama vieno šiais laikais išleisto Vydūno leidinio, kurio dizainą neigiamai paveikė dabartiniais laikais dažna apipavidalintojų klaida, kuri, matyt, kaip klaida jau nesuvokiama. Antai knygos „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ (2001) aplankas atkartoja knygos viršelį, nors, kaip žinia, tais atvejais, kai leidinys apgaubiamas aplanku, informacija apie autorių ir pavadinimą, turėtų būti pateikiama tik knygos nugarėlėje, leidinio neperkraunant (arba viršelyje – tačiau be puošmenų, neužimanti viso ploto)⁸³. Šiuo atveju minėtoji 2001-aisiais metais išleista knyga dar nėra pats geriausias nusižengimo šiai taisyklei pavyzdys: jos viršelis ir aplankas sukurti tik šriftu ir nežymia ornamentine juosta, tad knyga nei iš tolo neprilygsta šiuo metu rinkoje esančioms įvairias elementais perkrautoms knygoms. Kadangi šis atvejis nėra vienetinis, jį nereikėtų laikyti tyčiniu klasikinių taisyklių laužimu. Tokią knygos išvaizdą galėjo paveikti taisyklių nežinojimas, rinkoje esančių panašių gaminių įtaka ar taikymasis prie vartotojo poreikių: dažnai leidinį naudojant aplankas susidėvi, knyga praranda patraukliausią savo elementą – tokiu atveju kuklus viršelis neatstoja buvusios estetinės išvaizdos, neatlieka reklaminės jam arba aplankui būdingos funkcijos, knyga praranda „veidą“.

Dar neaptartos dvi dramų rinktinės „Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“ (2001) bei „Dramos“ (2005) pasižymi skirtingais nei anksčiau minėtų leidinių meniniais sprendimais. Pirmosios viršeliui kurti pritaikytas vienas žymiausių Kazio Šimonio paveikslų – „Muzikos akordai“. Matyt, šios knygos apipavidalintojo R. Čeponio pastebėtos abiejų menininkų – Vydūno ir K. Šimonio – dvasinės sąsajos ir kūrybos artumas, jos santykis su Rytų filosofijos išmintimi. 2005-ųjų metų knygos viršelį savo ruožtu puošia stilizuota nuotrauka. Pastebėtina tai, jog abu šie leidiniai skiriami jaunimui – moksleiviams bei studentams su Vydūno kūryba supažindinti. Šią ypatybę pabrėžus, ryškėja knygų skirtumas nuo R. Palijanskaitės bei išeivijos organizacijų žinioje leidžiamų į jaunimą orientuotų Vydūno knygų, kurių sudarytojų atsižvelgta į tai, kaip savo tekstą buvo linkęs pateikti pats autorius. Minėtose 2001-ųjų ir 2005-ųjų metų rinktinėse buvusi vaizdinė Vydūno leidinių dalis nenaudojama. Viena priežasčių yra ta, jog šie leidiniai pateikiami kaip papildoma mokymosi programos medžiaga – tai atskleidžia serijų, kuriose jie leidžiami, paskirtis ir praturtinti bei anotacijų tekstai. Kaip žinia, tokio pobūdžio grožinės kūrybos leidiniuose iliustracijų dažniausiai nededama, ypač netikėtai juose atrodytų, pavyzdžiui, iš Vydūno „Amžinos ugnies“ perkelti bordiūrai. Tokios knygos paprastai apipavidalinamos minimaliai.

Taigi, žvelgiant į Vydūno palikimo leidinių visumą, matyti, jog dominavo trys apipavidalinimo tendencijos: autentikos siekis, teksto papildymas naujai sukurtomis iliustracijomis

⁸³ ДОБКИН, С. Оформление книги. Москва, 1985, с. 257–259.

arba apsiribojimas viršelio apipavidalinimu. Autentikos siekta dviem būdais. Pirmiausia fotografuotiniu leidimu, kuris savo ruožtu tik vienu atveju pasirinktas originaliai išvaizdai perteikti – dažniau naudotas dėl greitesnių leidybos tempų. Kitas būdas – originalių iliustracijų ir puošybos elementų perkėlimas į pritaikytos kalbos ar naujai sudarytų tekstų knygas. Toks perkėlimas nesėkmingas buvo sovietmečiu dėl veiklos mechaniškumo, knygos architektonikos nepaisymo.

Kitais atvejais apipavidalinimo elementai sukurti šiuolaikinių profesionalių ar neprofesionalių dalininkų, leidyklų dizainerių. Dažniausiai dėl leidinio paskirties buvo apsiribota viršeliu: tai būdinga moksliniams, mokymosi leidiniams. Kalbant apie meninio sumanymo atlikimą pastebėtina, jog kelių knygų dizainui kenkė žema poligrafinė kokybė, vienu atveju – klasikinių apipavidalinimo taisyklių nesilaikymas.

2. LEIDYBOS ORGANIZACIJA

2.1. Leidėjai ir leidybinio darbo sąlygos

2.1.1. Kūrybos leidyba autoriaus gyvenimo metais

Autoriaus talkininkai. Neseniai pasirodžiusiame D. Kauno sudarytame kataloge (2008) nuskambėjo mintis, jog visa Vydūno kūrybos leidybinė produkcija galima vadinti kolektyvinės kūrybos rezultatu⁸⁴. Šį tyrinėtojo teiginį iliustruoja ne tik kolektyvinio darbo vaisiaus – mąstytojo periodikos – leidyba, bet ir Vydūno knygų paruošimo spaudai procesai. Šiame darbe jau buvo kalbėta apie Vydūno leidinių dailininkų indėlį, kuris, knygą laikant organišku kūrinium, labiau priskirtinas net ne prie kolektyvinės kūrybos, o prie bendraautorystės atvejų. Todėl šio darbo autorė D. Kauno mintį palaiko tik iš dalies. Apie Vydūno kūrinius kaip kolektyvinės kūrybos rezultatus savo ruožtu liudija jų tekstų paruošimo spaudai procesai bei kritinis aptarimas.

Kaip žinia, Vydūnas, gimtąją kalbą laikantis viena iš tautos išlikimo sąlygų, jai skyrė ypač daug dėmesio. Šiuo klausimu jis nuolatos tardavosi su tuo metu jau bendrinės kalbos linkui krypstančiais lietuvių kalbininkais – padėka jiems pažymima ne vienoje autoriaus kūrinių pratarmėje. Vydūno tekstų kalba rūpinosi K. Būga, J. Jablonskis, J. Šlapelis, publicistas J. Šaulys, J. Talmantas, M. Untulis bei vienas ištikimųjų Vydūno kūrybos gerbėjų – A. Krausas. Iš paties Vydūno vadovėlio lietuvių kalbos pramokęs V. Falkenhahnas ėmėsi skaityti antrojo šio vadovėlio leidimo korektūrą. Patarimais ir raginimais Vydūną iki pat savo mirties palaikė M. A. Raišukytė, ji po kelis kartus perspausdindavo taisomus autoriaus rankraščius.

Vydūno rankraščiai buvo svarstyti ir didžiosios lietuvių tautos dalies veikėjų. S. Čiurlionienės-Kymantaitės duktė D. Čiurlionytė-Zubovienė gana detaliai atsimena Vydūno apsilankymus jos motinos namuose. Tuo metu Vydūnas ruošė spaudai savo dramą „Pasaulio

⁸⁴ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 14.

gaisras“ – ji buvo dažnų jo apsilankymų priežastis.⁸⁵ Iš Vydūno knygų pratarmių matoma, jog kad ir kiek dėmesio autorius skirdavo savo rankraščių parengimui, jis niekuomet nebuvo įsitikinęs jų kalbos tobulumu. Išankstinis atsiprašymas dėl galimų kalbos, dėstymo netolygumų, kurie, anot paties Vydūno, likdavo dėl skuboto kūrinų leidimo, palaipsniui tapo beveik nuolatine pratarmių dalimi.

Originaliosios (neverstinės) kūrybos leidyba. Kalbant apie Vydūno veikalų leidybą, galima būtų išskirti du ryškesnius jos etapus, kurių akivaizdi riba – autoriaus pasitraukimas iš tėviškės į Vokietijos gilumą. Tačiau šio autoriaus kūrinų leidybos procesą ir jo rezultatus nagrinėti būtų patogiausia atsižvelgiant į šioje veikloje dalyvavusių leidėjų kategorijas. Vydūno knygos leidybos procesuose pasirodydavo dviejų kategorijų leidėjai: poligrafinės leidybos įstaigos ir organizacijos. Pastarosios – bent jau viena iš jų – šio autoriaus knygų leidyboje suvaidino svarbiausią vaidmenį. Tokių organizacijų būta keturių: Prūsų Lietuvių Susivienijimas (toliau – Susivienijimas), „Rūta“, išėivijoje – Lietuvos skautų organizacija ir Mažosios Lietuvos tarybos Spaudos komisija.

Susivienijimas Vydūno leidyboje (kaip ir leidyboje apskritai) suvaidino tik momentinį vaidmenį. Jis buvo sukurtas visų silpnai veikiančių lietuvių organizacijų pajėgumams sujungti, bet šio siekio organizacijai taip ir nepavyko realizuoti ir ji, įsteigta 1901-aisiais metais, tapo tradicine kultūrinio švietimo draugija. Pagrindiniai jos uždaviniai buvo kelti lietuvių tautinį sąmoningumą, ugdyti dorovę bei skleisti kultūros ir mokslo žinias. Šiuos uždavinius padėjo įgyvendinti draugijos vykdoma leidybinė veikla. Tiesa, ji tęsėsi gana trumpai – komiteto nariui A. Bruožiuui išsikėlus į Kauną draugija nustojo gyvavusi. Per savo veiklos laiką ji tęsė išleisti tris knygas, iš kurių dvi tiesiogiai susijusios su Vydūnu (tuo metu dar Vilhelmu Storostu). Pirmoji – tai almanachas „Bendraitė“, kurio vienu iš sudarytojų buvo Vydūnas, čia paskelbta ir šis tas iš Mažosios Lietuvos filosofo kūrybos. Pardavus dalį knygos tiražo ir pridėjus narių mokestį susidarė sąlygos kitam veikalui leisti – taip pasirodė pirmoji Vydūno knyga – istorijos apybraiža „Senutė“⁸⁶, kuri galima iš dalies laikyti „Bendraitėje“ iškeltųjų istorinių minčių tęsiniumi.

Su visa Vydūno knygų leidybos istorija labiausiai susijusi „Rūtos“ draugija, kuri buvo įkurta specialiai šio autoriaus kūrybai leisti ir platinti. Dėl šios organizacijos pobūdžio ir veiklos pradžios tyrinėtojų iki šiol nėra sutariama. 1996-ųjų metų stambiame D. Kauno veikale pateikiamos visos visuomenės iškeltos ir tebekeliamos nuomonės draugijos pobūdžio atžvilgiu. Kai kurių Vydūno amžininkų ir tyrinėtojų ji buvo laikoma bendrove, H. Sudermanno (tiesiogiai bendravusio su Vydūnu) teigimu, „Rūta“ buvo įkurta kaip filosofo namų leidykla. Pats D. Kaunas šiame savo veikale nuo konkrečių sąvokų Vydūno raštų leidimo ir platinimo draugijai pavadinti susilaiko.⁸⁷ Tačiau 2008-aisiais tyrinėtojas jau linksta prie H. Sudermanno iškeltosios nuomonės teigdamas, jog

⁸⁵ ALEKNAVIČIUS, B. *Vydūnas*. Vilnius, 1999, p. 253.

⁸⁶ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 234–235.

⁸⁷ Ten pat, p. 228.

„Rūta“ turėjusi Vokietijai būdingos namų leidyklos statusą⁸⁸. Pats Vydūnas šią organizaciją vadino tiesiog „raštu leidykla“.⁸⁹

Nepavyksta aptikti jokių duomenų, galinčių patvirtinti juridinį ir ekonominį „Rūtos“ statusą – ji nebuvo įregistruota Tilžės teisme, nebuvo išpareigojusi komercijos kontrolės organams, neturėjo oficialių įstatų. Išsamiausias apie organizacijos veiklą liudijantis dokumentas – tai paties Vydūno jau gyvenimo saulėlydyje „Keleivyje“ paskelbti atsiminimai. Deja, iš jų neišaiškėja „Rūtos“ leidybinio darbo pradžia. Mat šis draugijos pavadinimas Vydūno leidiniuose pasirodė tik 1907-aisiais. Tuo tarpu pats leidinių autorius teigia, jog draugiją įsteigus ji ilgą laiką liko be pavadinimo, dėl to kaip leidėją Vilhelmui Storostai tekdavo nurodyti save. Tik praėjus kuriam laikui buvo pasirinktas M. A. Raišukytės literatūrinis slapyvardis⁹⁰. Išėitų „Rūtos“ leidimais galima laikyti visus ir Vilhelmo Storosto vardu pažymėtus kūrinius. Tačiau pastebėtina, jog šie atsiminimai buvo rašyti beveik po pusės amžiaus, todėl, galimas daiktas, yra netikslūs. Autorius galėjo suklysti, kaip suklydo teigdamas, jog po „Rūtos“ vardu išėjo tik jo paties raštai – iš tikrųjų „Rūta“ nurodyta ir Vydūno spaudai parengtame, bet kito autoriaus – Fridricho Bajoraičio – sukurtame poezijos rinkinyje „Gyvumo žodžiai“. Kita vertus, sunku patikėti, jog įvykis, pagaliau padaręs galimą Vydūno veikalų – jau keletą kartų perrašytų ir iš rankų į rankasėjusių – atspausdinimą (kaip teigia pats Vydūnas⁹¹) galėtų būti jų jautraus autoriaus supainiojamas.

Esama ir dar vieno argumento, galinčio patvirtinti „Rūtos“ leidybinę veiklą vykusią nuo pat 1904-ųjų metų. Keliuose Lietuvos bibliotekose likusiuose antrosios Vydūno knygos – „Lietuvos aidos“ (1904) – egzemplioriuose yra išlikusios po knygų išleidimo įklijuotos kortelės. Tose kortelėse Vydūno rašmenimis išspausdinta nuoroda: *Isleido „Rūta“ Tilžėj 1904. mt.*⁹² Kai kurie Vydūno kūrybos tyrinėtojai šia data neabejoja. Pavyzdžiui, V. Bagdonavičius tvirtai teigia, jog būtent „Lietuvos aidos“ buvo pirmasis „Rūtos“ (1904 metų) leidinys⁹³. Tačiau kitų ši faktą patvirtinančių šaltinių iki šiol nerandama, todėl jis galimas laikyti tik prielaida.

Šiaip ar taip didesnio skirtumo tarp Vydūno ir „Rūtos“ išleistų leidinių daryti nereikėtų. Vien iš knygų pratarnių ir akivaizdžios jų paskirties sužinoma, jog kūriniai buvo leisti ne be Lietuvių giedotojų draugijos žinios – esama liudijimų ir apie konkrečias sumas, kuriomis leidyba buvo paremta. 1909-aisiais metais išleistų „Lietuvos varpelių“ įžanginiame tekste Vydūnas dėkoja už Tilžės giedotojų draugijos sušelpimą 300 markių suma⁹⁴. O juk būtent šios draugijos nariai prisidėjo prie „Rūtos“ kūrimo ir vadovavimo jai. Net tuo atveju, jei išaiškėtų, jog iki komedijos

⁸⁸ KAUNAS, D. Visos Vydūno knygos. Vilnius, 2008, p. 7.

⁸⁹ VYDŪNAS. Raštų leidykla Rūta. *Keleivis*, 1951, nr. 10–12 (12–14), p. 11.

⁹⁰ VYDŪNAS. Raštų leidykla Rūta. *Keleivis*, 1951, spalio - gruodis, Nr. 10–12 (12–14), p. 11.

⁹¹ Ten pat, p. 11.

⁹² cit. iš: KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 228–229.

⁹³ BAGDONAVIČIUS, V. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*. Vilnius, 1978, p. 32.

⁹⁴ žr. VYDŪNAS. *Lietuvos varpeliai*. Tilžė, 1909, p. 2.

„Kur prots!“ išleisti kūriniai pasirodė dar „Rūtos“ draugijos neįsteigus, pastarosios veiklą negalima būtų laikyti visiškai nauju Vydūno kūrinių leidybos etapu.

„Rūta“ buvo įkurta Vydūno vadovaujamos Giedotojų draugijos narių iniciatyva, taigi tapo natūralia autoriaus kultūrinės veiklos tąsa (aišku, jeigu leidybą laikytume ne tik verslo, bet ir kultūros sritimi). Finansinį jos pagrindą padėjo lietuvių visuomenės veikėjo Jono Smalackio duktė Lidija, paaukojusi 3 tūkst. markių. „Rūtai“ vadovauti ėmėsi ištikima Vydūno bičiulė ir bendražygė M. A. Raišukytė, padedama O. von Mauderode's raidžių rinkėjo M. Ašmutaičio ir E. Jagomasto.⁹⁵ E. Jagomastui teko organizuoti ir valdyti leidybą ir spaudinių ekspediciją.⁹⁶

Rentabiliausia „Rūtos“ veikla buvo iki Pirmojo pasaulinio karo. Per metus vidutiniškai pasirodydavo 3 knygos (nuo 6 iki 2 knygų per metus) (žr. 2 priedo 1 lentelę). Karo išvakarėse draugija buvo sukaupusi tiek lėšų, jog mirus Lidijai Smalakytei jos motinai buvo gražintas pradinis dukros įnašas.⁹⁷ Karui prasidėjus „Rūtos“ leidybinė veika gerokai aprimo. Stigo finansinių ir žmogiškųjų išteklių: be laiko iš gyvenimo pasitraukė M. Ašmutaitis ir visa leidybinė veikla daugiausia gulė ant M. A. Raišukytės pečių. 1915-aisiais metais buvo leidžiama tik Vydūno periodika – „Naujovė“ (žurnalo „Jaunimas“ leisti jau nebeišgalėta), kurios atsakomoji redaktorė nurodyta M. A. Raišukytė. 1916-aisiais metais jau nepasirodė jokios „Rūtos“ produkcijos (žr. 2 priedo 1 lentelę).

Karui pasibaigus, produktyviausias Vydūno knyginės produkcijos leidybos laikotarpis buvo 1920–1921 metai. Tuomet per metus pasirodydavo 4–5 knygos. Vėliau, kaip teigia D. Kaunas, leidybos situaciją apsunkino Vokietijos markės infliacija – sunyko M. A. Raišukytės leidybą palaikantis kapitalas⁹⁸. Situaciją išgelbėjo A. Bruožio testamentu Vydūnui palikti disponuoti 30 tūkst. litų. Savo testamente A. Bruožis pabrėžė, jog jo giminės jokių teisių į šį palikimą neturi, lėšos skirtinos lietuvių grožiniams kūriniams ir *lietuvių žinijos raštams*⁹⁹ leisti, be to, visi kūriniai turėtų būti leidžiami lietuvių kalba. Lėšos turėjo sugrįžti iš išleistų knygų pardavimo pajamų ir sudaryti finansinę bazę kitiems leidiniams leisti. A. Bruožio fondo atsinaujinimo idėja pasiteisino – 1939 metais jo palikimas nebuvo išsemtas, jis liko net nesumažėjęs¹⁰⁰.

Kokybiškai kitas Mažosios Lietuvos leidybos etapas, prasidėjęs Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos ir į vokiečių tebevaldomas žemes atėjus hitlerininkams, stipriai atsiliepė ir Vydūno kūrinių leidybai. Filosofas dėl savo tautinės veiklos buvo nuolat persekiojamas, jis susidūrė su sunkumais ne tik leisdamas, bet ir rašydamas savo veikalus: kaip minėta, knygos „Sieben Hundert Jahre [...]“ medžiagai rinkti Vydūnas turėjo pasitelkti savo ištikimą mokinį V.

⁹⁵ VYDŪNAS. Raštų leidykla Rūta. *Keleivis*, 1951, nr. 10–12 (12–14), p. 11.

⁹⁶ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 229.

⁹⁷ VYDŪNAS. Raštų leidykla Rūta. *Keleivis*, 1951, nr. 10–12 (12–14), p. 11.

⁹⁸ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 534.

⁹⁹ ALEKNAVIČIUS, B. *Vydūnas*. Vilnius, 1999, p. 250.

¹⁰⁰ VYDŪNAS. Mir. Anso Bruožio palikti pinigai [...]. *Lietuvos keleivis*, 1939, kovo 19 d. p. 3.

Falkenhahną. Būtent ši knyga atkreipė dar didesnę nacių valdžios dėmesį. Veikalas, simboliškai pasirodęs praėjus kuriam laikui nuo 1930-aisiais metais paminėtos kryžiuočių ekspansijos į prūsų ir lietuvių žemes, valdžios netrukus buvo uždraustas, padaryta tokia ekspertų išvada: knyga žemina vokiškumą ir kelia lietuvių. Autorius joje esą pateikia klaidingus faktus: atskleidžia prievartinę germanizaciją, o teigdamas, jog nuo Reicho atplėštas Klaipėdos kraštas yra nuo seno lietuviškas, ruošia dirvą likusios Rytprūsių dalies prijungimui prie Lietuvos. Vydūnas kreipėsi į valstybines įstaigas, prašydamas atšaukti sprendimą, tačiau jo įrodinėjimų, jog leidinys ne priešina tautas, o bando padėti joms vienai kitą suprasti, nebuvo paisoma – knyga buvo uždrausta, spaustuvėje likusi tiražo dalis (apie 1400 egzempliorių) – konfiskuota. Visuomenei liko išplatinta 1600 egzempliorių¹⁰¹. Šios knygos likimas tapo lemtingas ir tolesniam Vydūno gyvenimui bei kūrybai: jis buvo nuolat persekiojamas kaip nepatikimas bei Vokietijos valdžiai grėsmę keliantis; filosofui teko patirti ir smurto akcijų.

Stiprų smūgį Vydūnui, o kartu ir jo kūrinius leidžiančiai „Rūtai“ sudavė artimos filosofo bičiulės, patarėjos kūrybos klausimais ir pagrindinės jo kūrinių leidybos organizatorės M. A. Raišukytės mirtis (1933). Vydūnas teigia, jog jai mirus leidybos versle likęs visiškai vienas, nors E. Jagomasto dar kiek padedamas¹⁰². Tuo metu vidutiniškai buvo išleidžiamos 1–2 knygos per metus (žr. 2 priedo 1 lentelę). Tikėtina, jog tokią leidybos dinamiką lėmė būtent valdžios Vydūnui daromas spaudimas bei pagalbinių leidybos reikaluose sumažėjimas. Finansinių išteklių leidybai būta – tebesiremiamą atsiperkančiu A. Bruožio paliktu kapitalu.

„Rūtos“, kaip ir kitų lietuvių organizacijų veiklą, nutraukė hitlerininkų valdžia. Baigiantis karui Vydūnas buvo priverstas evakuotis į Vokietijos gilumą. Kelionės metu žuvo ir autoriaus su savimi vežami paskutinio „Rūtos“ išleisto veikalo „Žmonijos sąmoningumas tikybiniuose jos padavimuose, šventraščiuose ir šventuose žymženkliuose“ egzemplioriai. Išleista 1941-aisiais knyga valdžios buvo uždrausta platinti. Tačiau autorius iš spaustuvės buvo gavęs keturiolika jos egzempliorių su sąlyga niekam šios knygos neperduoti. Evakuodamas Vydūnas turėjo pasiėmęs septynis šios knygos egzempliorius, tačiau kelionės metu jų neteko¹⁰³ – veikalo pėdsakų nerandama iki šiol.

Autoriui atsidūrus Vokietijos gilumoje (1944) „Rūtos“ veiklos nebepavyko atkurti. Čia Vydūno kūrybos leidybą į savo rankas perėmė visuomeninės išeivių organizacijos: Detmolde susibūrusi skautų organizacija, Mažosios Lietuvos taryba (įkurta 1946 m.). Į Detmoldą Vydūnas persikėlė A. Krauso pastangomis. Čia rašytojo gyvenimas buvo ne toks uždaras kaip paskutiniu metu laikotarpiu Tilžėje – jis kartu su savo veikalais pateko lietuvių tremtinių globon. Rašytojas ir vėl buvo raginamas kurti ir savo kūrybą leisti. Mažosios Lietuvos veikėjo Erdmono Simonaičio

¹⁰¹ VYDŪNAS. Raštų leidykla Rūta. *Keleivis*, 1951, spalio - gruodis, Nr. 10–12 (12–14), p. 11.

¹⁰² Ten pat, p. 11.

¹⁰³ Ten pat, p. 11.

prašymu buvo parašyta ir Mažosios Lietuvos tarybos Spaudos komisijos lietuvių ir vokiečių kalba išleista studija apie K. Donelaitį; ši organizacija vokiečių kalba išleido ir kitą Vydūno veikalą – „Ein Nachlas schichter litauischer Menscher“. Svarbų vaidmenį Vydūno kūrinų leidyboje šiuo laikotarpiu atliko autoriaus bičiulis A. Krausas. Jo globojamos skautų organizacijos buvo ištikimos Vydūno gerbėjos, nes mąstytojo idėjos atitiko organizacijų propaguojamas vertybes, o pats Vydūnas buvo neretas šių organizacijų svečias. Lietuvių skautų brolijos vadija išleido dvi Mažosios Lietuvos filosofo knygas: „Tauresnio žmoniškumo užtekėjimą: Kada karų nebus“ ir „Bhagavadgytos“ lietuvišką vertimą. Detmolde Vydūnas aktyviai dalyvavo išeivijos kultūriniame gyvenime, o lietuvių skautai buvo vieni didžiausių jo gerbėjų: autoriaus kūrinų idėjos atitikusios organizacijų vertybes. Taigi ir po 1944-ųjų metų evakuacijos Vydūno kūrinų publikavimas buvo ne leidybos įmonių, o visuomenės organizacijų žinioje.

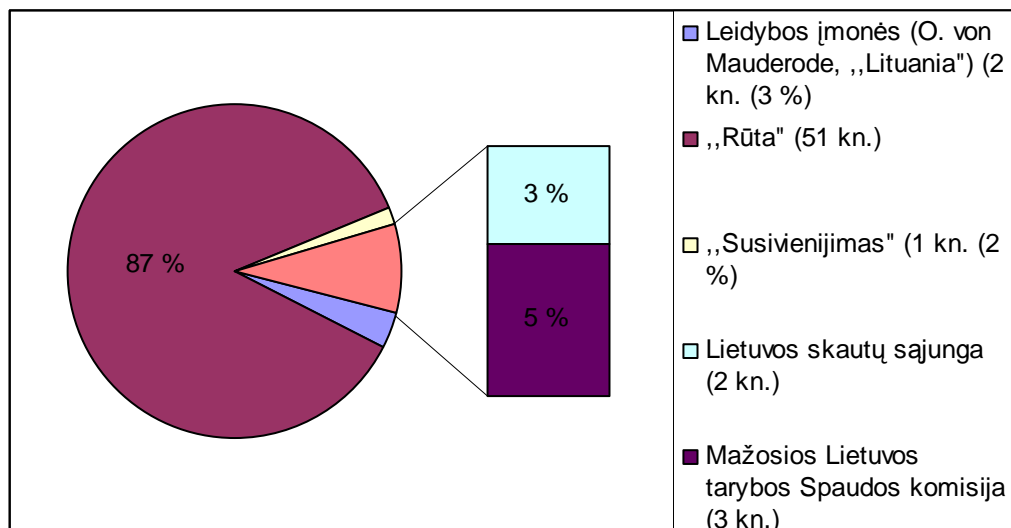
Sudėtingoje taip sklandžiai prasidėjusioje ir vėliau su dideliais sunkumais susidūrusioje Vydūno raštų leidybos istorijoje (iki pasitraukimo į Detmoldą) figūruoja ir leidybos įstaigos – O. von Mauderode's ir E. Jagomasto leidykla-spaustuvė „Lituania“. Jos išleido po vieną lietuvių kalba orientuotą Vydūno veikalą: O. von Mauderode's leidybiniu rūpesčiu pasirodė žodynas „Deutsch-litauischer Wortschatz“ (1916), o „Lituania“ išleido istorinę apybraižą „Litauen in Vergangenheit und Gegenwart“ (1916). Su abiem įstaigomis Vydūnas palaikė ilgalaikius ryšius – jos rūpinosi autoriaus veikalų spausdinimu, galima sakyti, buvo „Rūtos“ draugijos bendradarbės. D. Kaunas pastebi, jog šių įmonių išleista Vydūno literatūra buvo paklausi kaizerinės kariuomenės okupuotose kraštuose ir todėl leidėjams pelninga: XX amžiaus pradžioje augo susidomėjimas lietuvių kalba, tad ypač reikėjo vadovėlių plačiajai visuomenei¹⁰⁴. Tikėtina, jog tokių leidinių tiražai buvo finansuojami ar nuperkami iš karo biudžeto.¹⁰⁵ Tad publikuoti Vydūno knygas minėtąsias įstaigas paskatino finansiniai interesai bei rizikos nebuvimas – knygų populiarumas buvo užtikrintas.

Taigi leidyklos Vydūno kūrinų leidimo istorijoje suvaidino tik momentinį vaidmenį – E. Jagomasto leidyklos-spaustuvės „Lituania“ ir O. von Mauderode's spaustuvės leidiniai tesudaro tris procentus visos išleistosios Vydūno kūrybos (žr. 4 diagramą).

¹⁰⁴ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 349.

¹⁰⁵ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 8.

4 diagrama. Vydūno knygų leidėjai pagal produkcijos apimtį.

Iš šios diagramos matyti, jog mąstytojo kūrybos leidybai būdingas veiklos centralizavimas – beveik visi raštai buvo leidžiami „Rūtos“ draugijos. Leidybos įstaigų statusą turintys verslo dariniai savo ruožtu ėmėsi leisti tik akivaizdžiai atsipirksiančius, finansine prasme mažiausiai rizikingus Vydūno veikalus.

„Rūtos“ monopolija Vydūno knygų leidybos veikloje (iki pat draugijos iširimo) liudija ne tik apie pakankamus šios organizacijos žmogiškuosius ir finansinius pajėgumus, bet ir iliustruoja tai, jog savitos tematikos, kartais gana drąsias idėjas skelbiančius autorius kūrinius leisti galėjo imtis tik jų menine, idėjine ir visuomenine verte neabejojantys asmenys. Tai savo ruožtu pagrindžia teiginį, jog leidyba yra ne tik verslo, bet ir kultūros sritis. Organizacijų, kaip pagrindinių Vydūno kūrybos leidėjų vaidmuo išliko ir autoriui pasitraukus į Vokietijos gilumą.

Vertimų leidyba. Vydūno kūrinių vertimų leidyba koncentravosi Vilniaus mieste. Tik viena knyga – Vydūno istoriosofinio veikalo vertimas į prancūzų kalbą – 1918-aisiais metais išleista Ženevos leidykloje „Atar“ tuo metu Šveicarijoje gyvenančio į Lietuvos nepriklausomybės problemos sprendimą įsitraukusio A. Viskanto (šio veikalo vertėjo) rūpesčiu. Šveicarų leidyklos vaidmuo – fragmentinis. Vydūno veikalas čia pasirodė kartu su paties A. Viskanto rašytais darbais ir kitais Lietuvą pasauliui vertais pristatyti veikalais.

Vilniuje Vydūno kūrinių leidyba, vykusį 1919–1922 metais, koncentravosi lietuviškų (nelietuvių kalba ėjusių) laikraščių redakcijose. Pažymėtina, jog tuo metu spauda buvo svarbi Vilniaus lietuvių kovos priemonė su Lenkijos valdžios užmačiomis Vilnių įjungti Lenkijos valstybėn, neatsiejama šios kovos kryptis – lietuvių tautos identiteto išsaugojimas. Vadovaudamasis šiuo tikslu, laikinasis lietuvių komitetas Vilniuje leido laikraščius lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis – mėginama pasiekti ir paveikti įvairiakalbė Vilniaus visuomenė. Laikraščiai valdžios ne kartą buvo konfiskuojami, uždaromi, kai kuriuos jų pavykdavo atnaujinti. Dėl tokio lietuviškos spaudos

nestabilumo įvairuoja ir verstinių Vydūno kūrinių leidėjų pavadinimai, nors leidyba iš esmės buvo vykdoma organizuotai, tų pačių asmenų – S. Jablonskienės ir M. Biržiškos – rūpesčiu.

Keturi S. Jablonskienės atlikti Vydūno veikalų vertimai pasirodė Mykolo Biržiškos redaguojamo Laikinojo lietuvių komiteto leidžiamo laikraščio redakcijos rūpesčiu (žr. 2 priedo 1 lentelę). Pastebėtina, jog kol kas nerandama jokių šaltinių, liudijančių asmeninę S. Jablonskienės ir Vydūno pažintį, kuri galėjo vertėją paraginti skleisti Mažosios Lietuvos filosofo kūrybą Vilniuje. Tačiau pastebėtina, kad neatmetama galimybė, jog S. Jablonskienės ir Vydūno keliai galėjo susikirsti per M. Biržišką, kuris be abejonės pažinojo Mažosios Lietuvos filosofą, nes abu priklausė tai pačiai Lietuvių mokslo draugijai; iki Pirmojo pasaulinio karo Vydūnas aktyviai lankė draugijos susirinkimus.

Vydūno vertimų leidiniuose figūruoja trys M. Biržiškos laikraščio redakcijos pavadinimai: pirminis – „Głos Litwy“ – funkcionavęs nuo 1919 metų gegužės iki laikraščio uždarymo tų pačių metų gruodžio 5 dieną; „Echo Litwy“ (šio pavadinimu redakcijos veikla atnaujinta 1919–1920 metais) ir „Straż Litwy“ (juo redakcijos leidiniai visuomenę pasiekdavo 1921 metų sausį–balandį). 1921-ųjų lapkričio 11 dieną M. Biržiškos redaguojamas laikraštis vėl buvo uždarytas. Leidimo redakcijos veiklai atnaujinti nebegauta¹⁰⁶.

Pastebėtina, jog konkrečiai Vydūno kūryba tuometinės Vilniaus valdžios nebuvo persekiojama. Apie tai sužinoma iš ketvirtuose šių leidinių viršeliuose esančių įrašų: *za pozwoleniem cenzury wojskowej (lie. karo cenzūros leista)*. Tačiau redakcija cenzūrai užkliūdavo dėl laikraščiuose skelbiamų straipsnių, uždrausti buvo ir S. Jablonskienės kartu su bendradarbiu ir bičiuliu M. Biržiška išleisti vadovėliai „Nowe czytanki“ („Nauji skaitymai“). Apie Vydūno kūrinius panašių faktų nežinoma.

M. Biržiškos redaguojamą laikraštį „Straż Litwy“ uždraudus, imta ieškoti kitų galimybių lietuvių kultūrai svarbiems veikalams leisti. Į Vydūno kūrinių, kaip ir kitų tuo metu S. Jablonskienės ir M. Biržiškos rūpesčiu leidžiamų lietuvių autorių veikalų (pvz., A. Baranausko 1921 metais pasirodžiusios poezijos rinktinės lenkų kalba) leidybos procesą įsitraukė 1920–1922 metais Vilniuje veikusi leidykla-knygynas „Milda“. Jos išleistas S. Jablonskienės vertimas „Drogi gwiazd“ (1922) atitiko leidyklos specializaciją – šalia politinių raštų „Milda“ leido lietuvių grožinės literatūros vertimus lenkų kalba¹⁰⁷. Tai vienintelis atvejis, kai Vydūno kūrinių vertimas buvo išleistas knygų leidybos įstaigoje. 1921-aisiais, vėl iškovojo leidimą laikraščiu „Głos Litwy“, Vydūno veikalo vertimas „Dzwony morca“ (1922) vėl pasirodė laikraščio redakcijos rūpesčiu. Tai

¹⁰⁶ JACKIEWICZ, M. *Książka i prasa na ziemi Wileńskiej*. Bygoszcz, 2008, s. 124, 134, 270; MACIŪNAS, V. Mykolas Biržiška. *Aidai*, 1952, nr. 7. [iteraktyvus]. [žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.] Prieiga per internetą: http://aidai.us/index.php?option=com_content&view=article&id=5493:pa&catid=338:7-rugsjis&Itemid=378

¹⁰⁷ *Lietuvių enciklopedija*. Boston, 1959, t. XVIII, p. 459.

buvo paskutinysis Vilniuje tuo laikotarpiu pasirodęs Vydūno kūrinys. S. Jablonskienė savo kūrybinio darbo nenutraukė, tačiau prie Vydūno kūrinių daugiau negrįžo.

Kaip matyti, dauguma Vydūno veikalų vertimų buvo orientuota į dominavusią lenkakalbę Vilniaus visuomenę. Ši orientacija nulėmė ir leidėjų – atitinkamų laikraščių redakcijų – pasirinkimą. Tačiau Vydūno kūryba pasiekė ir rusakalbę visuomenės dalį. 1921-aisiais metais išleistas veikalas „Литва въ ея прошломъ и настоящемъ“ prieglobstį rado brolių Mykolo ir Vaclovo Biržiškų redaguoto rusų kalba ėjusio laikraščio „Литва“ redakcijoje. Taigi bendradarbiavimo ryšiai liko tie patys, tie patys ir leidyba besirūpinančių asmenų tikslai, skiriasi tik orientacija į skaitytoją – lenkakalbį ar rusakalbį gyventoją.

2.1.2. Kūrybinio palikimo leidybos organizavimas

Paveldo aktualintojai. Vydūno palikimas iš metų glūdumos iškilo daugiausia entuziastingų vydūnininkų ir kitų šio autoriaus kūrinių svarbą ir aktualumą suvokiančių žmonių – jo knygų bei rinktinių sudarytojų, rengėjų, vertėjų – dėka. Dažniausiai būtent šie asmenys, o ne leidyklų darbuotojai buvo leidybinių projektų iniciatoriai.

Pretekstą draugijai kurtis davė 1988-aisiais metais švenčiamos autoriaus gimimo 120-osios metinės. Tiesa, Lietuvos miestuose tuo metu jau būta Vydūno idėjomis ir kūryba besidominčių būrelių, veikė Vydūno klubai Kaune ir Panevėžyje. Tačiau sumanymas burtis į vieningą draugiją kilo kovo 22-ąją, minint autoriaus gimimo dieną. Tų pačių metų gegužės 8 dieną Kintuose per Vydūno paminklinio akmens atidengimo iškilmes buvo išrinkta iniciatyvinė grupė Vydūno draugijai steigti. Draugija įsteigta Vilniuje 1988 metų lapkričio 5 dieną, pasirašyti jos įstatai¹⁰⁸.

Vydūno draugija yra savanoriška, savarankiška visuomeninė, pelno nesiekianti kultūros organizacija, kuriai nuo pat jos įsikūrimo pirmininkauja filosofas V. Bagdonavičius. Draugijai suteiktos leidybinės teisės, atitinkamai vienas jos tikslų – rūpintis Vydūno kūrybinio palikimo leidimu, organizuoti leidybinį darbą. Šios organizacijos struktūrą sudaro bet kurioje Lietuvos vietoje besisteigiantys dariniai (skyriai, klubai), kurie veikia kaip savarankiški juridiniai asmenys¹⁰⁹. Kiekvienas jų turi savitą veiklos kryptį. Anot V. Bagdonavičiaus, būtent vilniečiai imasi leidybos bei kitų Vydūno palikimo sklaidos darbų¹¹⁰. Tačiau pastaruoju metu leidybos darbuose matyti ir Klaipėdos skyriaus aktyvumas: 2004–2008 metais keturias iš šešių Vydūno

¹⁰⁸BAGDONAVIČIUS, V. Įsikūrimo ir veiklos apžvalga. [interaktyvus]. In *Vydūno draugija*. [oficialus draugijos tinklalapis]. [žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vyduno.draugija.com>>

¹⁰⁹Įstatai. [interaktyvus]. In *Vydūno draugija*. [oficialus draugijos tinklalapis]. [žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vyduno.draugija.com>>

¹¹⁰Įsikūrimo ir veiklos apžvalga. [interaktyvus]. In *Vydūno draugija*. [oficialus draugijos tinklalapis]. [žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vyduno.draugija.com>>

kūrybos knygų yra parengusi Rima Palijanskaitė (žr. 2 priedo 2 lentelę). Be to, būtent Klaipėdos skyrius yra realizavęs draugijos leidybos teises.

Dažniausiai Vydūno draugijos nariai veikia ne kaip mąstytojo palikimo leidėjai, o kaip jo leidinių rengėjai ir sudarytojai. Daugiausia šioje srityje nusipelnė lietuvių filosofijos istorikas ir Vydūno asmenybės bei kūrybos žinovas – draugijos pirmininkas V. Bagdonavičius. Pagal aukštąjį išsilavinimą filologas lituanistas, jis Vydūno veikalais susidomėjo dar savo mokslinio darbo pradžioje. V. Bagdonavičius yra paskelbęs daugiausia darbų (knygų ir publicistinių straipsnių) skirtų Vydūno asmenybei, visuomeninei veiklai bei kūrybai nušviesti¹¹¹. Būtent jis parengė pirmuosius 1990–1994 metais išėjusius keturis Vydūno „Raštų“ tomus, o ketvirtojo tomo medžiagai gauti organizavo glaudų bendradarbiavimą su Čikagos Vydūno fondu. Taip į pirmąjį nepriklausomybės metų Vydūno leidinį įėjusius svarbiausius visuomenei siūlytinius filosofijos traktatus vėliau, atsiradus galimybei leisti ir kitus tris knygos tomus, papildė kiti veikalai, kurie buvo pasirodę atskirais leidiniais (t. 2), dalis periodikoje skelbtų straipsnių (t. 3) bei neskelbti darbai įvairiais filosofijos klausimais (t. 4). V. Bagdonavičius yra ir rinktinės rusų kalba „Я верю в святое таинство“ udarytojas, kuri, kaip žinia yra knygos „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ dalis. Su šiuo žmogumi taip pat buvo tartasi ir kitų Vydūno knygų sudarytojų, parengėjų bei vertėjų.

Nemažai prie Vydūno kūrybos parengimo prisideda R. Palijanskaitė, kuri sudaro rinktines iš publicistikoje spausdintų, daugiausia į Vydūno „Raštus“ nepatekusių, straipsnių. Yra išėjusios keturios tokios jos parengtos knygos: „Pasikalbėjimai apie sveikatą“ (2004), „Žvilgis į gyvenimo gelmes: I. Gyvenimas – kelionė tobuluman“ (2006), „Žvilgis į gyvenimo gelmes: II. Kultūra – gyvenimo kūrimo tęsinys“ (2008), „Kaip tapti saulėtu žmogumi“ (2009). Šie veikalai išsiskiria įdomiu knygos pobūdžio pasirinkimu bei medžiagos išdėstymu: daugybėje periodinių leidinių spausdinti straipsniai atrenkami ir knygos puslapiuose pateikiami remiantis tam tikra idėja. Pavyzdžiui, knygoje „Pasikalbėjimai apie sveikatą“ spausdinami žurnaluose publikuoti Vydūno atsakymai į skaitytojų klausimus. Į knygos skyrius šie straipsniai sudėti remiantis vydūniškąja žmogaus gyvatų samprata: kūno, jausmų-geismų, minčių, dvasios, sielos¹¹².

Kaip matyti, daugumos aptariamųjų knygų parengėjai yra Vydūno draugijos nariai – puikiai pažįstantys ir išmanantys šio autoriaus kūrybą. Tačiau prie vienos knygos parengimo – Vydūno „Dramų“ – prisidėjo ir šiai draugijai nepriklausanti literatūros specialistė Agnė Iešmantaitė, šiam veikalui taip pat parašiusi ir platesnę pratarbę. Beje, įvairių sričių specialistų straipsnių, kuriuose mąstytojo kūryba ir asmenybė nagrinėjama įvairiais aspektais, būta beveik visose šiais laikais išleistose Vydūno knygose. Daugiausia su autoriaus asmenybe ir kūryba skaitytojus

¹¹¹ Prasmingas Jubiliejus. In *Filosofija, sociologija*, 2001, nr. 4, p. 54–55. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil4/F-54.pdf>>

¹¹² VYDŪNAS. *Pasikalbėjimai apie sveikatą*. Vilnius, 2004, p. 4.

supažindina V. Bagdonavičius. Knygose taip pat esama buvusio Vydūno talkininko V. Falkenhahno, kalbininko A. Girdenio, Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto dekanos profesorius A. Kitkaus straipsnių. Galima numanyti, jog Klaipėdos universiteto darbuotojų dėmesi Vydūno knygoms bus nulėmęs V. Bagdonavičiaus straipsniuose minimas bendradarbiavimas su šiuo universitetu (įvairūs renginiai ir pan.)¹¹³ bei V. Palijanskaitės ryšiai su šia įstaiga (ji – universiteto absolventė).

Vydūno kūryba daugiausia perleidžiama originalo kalba. Į kitas kalbas išversta vienintelė iš autoriaus gyvenimo metais pasirodžiusių knygų „Sieben Hundert [...]“ bei atskiros jos dalys, sudarančios leidinius „Mano Tėvynė“, „Я верю в святое таинство“. Veikalą „Sieben Hundert [...]“ ėmėsi versti tuo metu jau pensijon išėjęs Utenos mokytojas (literatūros tyrinėtojas, vertėjas, beletristas) Rapolas Šaltenis, kaip pats minėjo, atsiradusiam laisvam laikui turiningai užpildyti – ką nors vertinga nuveikti: *Pačiam kurti nesiseka, tai gal griebtis vertimų – kokios nors svarbios knygos mokyklai*¹¹⁴. Veikalas pradėtas versti dar 1974 metais.

Šią knygą R. Šaltenis buvo gavęs 1932-aisiais, jai, dar nespėtai uždrausti vokiečių, vos tik išėjus iš spaustuvės Tilžėje (gavo iš A. Krauso). Iš vertėjo dienoraščio fragmentų matyti, jog dar nepradėtas darbas buvo suvokiamas kaip sunkus ne tiek dėl stiliaus, kiek dėl sudėtingos filosofinės minties tėkmės. Patyręs vertėjas Dominykas Urbas R. Šalteniui knygos versti nepatarė, nes busią per sunku, be to, abejota, ar knyga apskritai bus priimta leisti. Tačiau darbui pasiryžta ir vertimas atliktas per gana trumpą laiką – šešiolika mėnesių. 1976 metų kovą R. Šaltenio dienoraštyje randama žinutė, jog jau rūpinamasi vertimo perspausdinimu mašinėle¹¹⁵.

Dėl vertimo buvo konsultuojamasi su daugybe žmonių, tačiau jis toli gražu nebuvo atliktas nepriekaištingai – dar buvo reikalingas tobulinimo, nes R. Šaltenis neturėjo profesionalaus vertėjo įgūdžių. „Vagos“ leidyklai planuojant kūrinių leisti, Vita Gaigalaitė, anot V. Bagdonavičiaus, redaguodama veikalą faktiškai iš naujo jį išvertė¹¹⁶. Knygai pasirodžius spaudoje buvo teigiama, jog V. Gaigalaitės išversta tam tikra – poetiškoji – knygos dalis (Vydūno vaikystės prisiminimai, tautos istorija, filosofiniai apmąstymai)¹¹⁷. Tačiau šis vertimas nelaikytinas daliosios bendraautorystės vaisiumi, nes realūs dviejų vertėjų atlikti darbai neatskirtini: dirbdama V. Gaigalaitė rėmėsi R. Šaltenio anksčiau atliktu vertimu.

Dalis kūrinių „Sieben Hundert [...]“ (visas pirmasis skyrius ir dalis likusio teksto) taip pat buvo išleista ir rusų kalba. Ši darbą atliko Dalija Kaif ir Valerijus Izegovas. Vydūno kūrinių

¹¹³ *Vydūno draugija*. [oficialus draugijos tinklalapis]. [žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vyduno.draugija.com>>

¹¹⁴ ŠALTENIS R. *Aš – mokytojas*. Vilnius, 2007, p. 461.

¹¹⁵ Ten pat, p. 464.

¹¹⁶ V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. lap. 1–2 // autorės asmeninis archyvas, žr. 5 priedą.

¹¹⁷ ŠAKNYŠ, B. Vydūno veikalas, išgąsdinęs nacius. In *Valstiečių laikraštis*, 2001, nr. 6, p. 9.

vertimai iš vokiečių kalbos sudarė dalį ketvirtojo „Raštų“ tomo, tačiau verčiama buvo iš rankraščių, taigi Lietuvos skaitytojus šie kūriniai pirmąkart pasiekė būtent vertimų pavidalu.

Leidyba Lietuvoje. Sovietmečiu mąstytojo kūrinų leidyba vyko vangiai. Pirmoji Vydūno dramų rinktinė „Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“ pasirodė 1968-aisiais švenčiant 100-ąsias autoriaus gimimo metines. Ta proga buvo paskelbta nemaža straipsnių apie Vydūno kūrybą, o galimų įsigyti veikalų apyvartoje akivaizdu, kad nebuvo – atsirado poreikis išleisti bent vieną leidinį. Šiam poreikiui patenkinti padėjo ir tuo metu laisvėjanti situacija. Anot V. Daujotytės, septintasis dešimtmetis Lietuvos mene ir humanistikoje dažnai matomas kaip riba, kurią peržengus bandoma atsitiesti, atgaivinti tai, kas anksčiau buvo nutylima¹¹⁸. Kalbėti, prisiminti Vydūną savo ruožtu padėjo atsargus prisidengimas tam laikotarpiui būdingomis šabloninėmis frazėmis, neišvengiamas prisitaikymas prie vyravusios ideologijos.

Kaip žinia, knygų leidyba sovietmečiu buvo suvalstybinta, ir, remiantis Sovietų Sąjungos leidybinės veiklos pavyzdžiu, leidyklos specializuotos. Tuo metu išleistos Vydūno dramos atitiko „Vagos“ specializaciją, ji ir išleidusi. 1968-aisiais pasirodžiusios knygos „Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“ pirmuosiuose puslapiuose įdėtas redakcinės komisijos nario J. Lankučio straipsnis. Pastebėtina, jog šis kritikas, dažnai minimas kaip naujam gyvenimui V. Mykolaitį-Putiną sovietmečiu prikėlęs, tokį patį darbą ir tomis pačiomis priemonėmis atliko ir Vydūno veikalo leidybos atveju. Savo straipsnyje, skirtame Vydūno asmenybei ir kūrybai apžvelgti, J. Lankutis įrodo teisę į veikalo egzistavimą sovietinėje visuomenėje: pabrėžiamas tiems laikams aktualus autoriaus polinkis į humanizmą, dar svarbiau – vokiečių tautos kritika¹¹⁹ ir kt. 1977 metais ši knyga tapo prieinama ir regėjimo negalią turinčiai visuomenės daliai – įgarsinta Vilniaus garso įrašų namuose (įsteigtuose 1962 metais Vilniaus garso įrašų studijos pavadinimu¹²⁰).

Taigi ledai jau buvo pralaužti. 1976 metų gegužę tai pačiai „Vagos“ leidyklai R. Šaltenio buvo pasiūlytas jo atliktas knygos „Sieben Hundert [...]“ vertimas į lietuvių kalbą. Tuo metu leidusi seriją „Lituanistinė biblioteka“, „Vaga“ sutiko į ją įtraukti ir vokiškosios Vydūno knygos vertimą. Išleisti buvo numatyta 1979-aisiais. Tačiau jau tų pačių metų birželį vertėjas gavo atsakymą, jog nei artimiausiu metu, nei vėliau „Vaga“ šios knygos leisti neketina. Kas gi galėjo lemti tokį staigų „Vagos“ vadovybės nuomonės pasikeitimą? Netiesioginis atsakymas randamas R. Šaltenio dienoraščio ištraukose. Valdžios dėmesį tuo metu buvo patraukęs V. Kojelavičiaus veikalas, kuriame esą šmeižiami „maskoliai“; veikalo redaktorius nubaustas pinigine bausme¹²¹. Manytina, kad tai ir lėmė valdžios susirūpinimą kitais leidybos projektais: Vydūno veikale

¹¹⁸ DAUJOTYTĖ, V. *Lietuvių literatūros kritika*. Vilnius, 2007, p. 250.

¹¹⁹ žr. VYDŪNAS. *Amžina ugnis; probočių šešėliai; Psaulio gaisras*. Vilnius, p. 3–32.

¹²⁰ JANUŠEVIČIENĖ, R. Lietuviškai garsinei knygai – 40. In *Tarp knygų*, 2002, nr. 11, p. 16–17.

¹²¹ ŠALTENIS, R. *Aš mokytojas*. Vilnius, 2007, p. 465.

aprašoma vokiečių spauda skaitytojui galėjo kelti asociacijų su pačios sovietų valdžios vykdoma politika.

Vertėjas ir tuo metu jau buvęs artimas jo pažįstamas V. Bagdonavičius nenuleido rankų ir galimybių knygai išleisti ieškojo kitose įstaigose. Buvo kreiptasi į „Mokslo“ leidyklą, kurioje, V. Bagdonavičiaus teigimu, būtų uolių Vydūno gerbėjų. Tačiau ir čia darbu nebuvo ryžtasi. 1986-aisiais R. Šaltenio dienoraštyje randamas įrašas apie tarytum pasikeitusią „Vagos“ nuomonę – knygą vėl numatoma išleisti¹²². Tačiau pažvelgus į paskirtąjį recenzentą, matyti, kad ir tuo metu vilties išleisti knygą nebuvo. Juo paskirtas prof. H. Zabulis, tuometinis aukštojo ir specialiojo viduriniojo mokslo ministras, griežtai prieštaravęs dėl Vydūno idėjinių pažiūrų. Tad dar iki 1990-ųjų metų vykęs cenzūros laisvėjimas kai kurių Vydūno knygų leidybos atžvilgiu dar buvo per silpnas. Taip Vydūno kūrybos kelias pas Lietuvos skaitytoją sovietmečiu baigėsi.

Paskatų leidybos darbams po 1990-ųjų atnaujinti davė ne tik visuomeniniai ir politiniai pokyčiai, atvėrę kelią anksčiau draustai ar neteiktinai literatūrai, bet ir Mažosios Lietuvos mąstytojo išmintį vertinančių žmonių susitelkimas į Vydūno draugiją. Kaip jau buvo minėta, faktiškai visų Vydūno kūrybos leidybos projektuose vienaip ar kitaip dalyvavo Vydūno draugijos nariai. Darbe jau buvo plačiau aptartas jų indėlis sudarant bei rengiant Vydūno kūrybos knygas. Tačiau paruoštos knygos dar turėjo rasti prieglobstį leidyklose, kurios sutiktų jas išleisti visuomenei (bent jau susidomėjusiai jos daliai) pakankamu tiražu. Bendradarbiavimas vyko dviem kryptimis: pirmiausia Vydūno knygos rengėjai ieškojo leidybos įstaigų veikalams išleisti, kita vertus, buvo atvejų, kai Vydūno kūryba buvo leidžiama pačių leidyklų iniciatyva – tuomet ieškota žmonių, galinčių parengti reikiamas rinktines.

Pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metais būdinga tai, kad pačios leidyklos buvo Vydūno kūrybos leidimo iniciatorės. Nemažą vaidmenį suvaidino pirmąkart kaip valstybinės reikšmės šventė numatomos minėti Vydūno 125-osios gimimo metinės (1993). 1991-ųjų metų vasarą buvo įsteigta Vyriausybinių Vydūno gimimo 125-mečio jubiliejaus minėjimo komisija bei patvirtinta jubiliejui skirtų darbų programa, kurios tikslas – įamžinti Vydūno atminimą, populiarinti jo idėjas. Viena iš programos vykdymo priemonių buvo leidyba. Vydūno kūrybos numatyta išleisti trijose tuo metu likusiose valstybinėse leidyklose. „Mintis“ prisiėmė pasirūpinti keturių filosofinių Vydūno raštų tomų leidimu; „Vaga“ turėjo išleisti tiek pat grožinių kūrybos tomų ir verstinį veikalą „Septyni šimtmečiai [...]“; specializuota leidykla „Vyturys“ (1984 metais suformuota iš „Vagos“ Vaikų ir jaunimo literatūros redakcijos) buvo numačiusi leisti rinkinį vaikams¹²³. Ne visi šie leidybos planai buvo realizuoti.

¹²² ŠALTENIS, R. *Aš mokytojas*. Vilnius, 2007, p. 472.

¹²³ BAGDONAVIČIUS, V. Kaip pasitinkame Vydūno jubiliejų. In *XXI amžius*, 1995, vasario 23–kovo 1 d., p. 4.

Pirmoji Vydūno kūrybos ėmėsi „Minties“ leidykla, kurios viena veiklos kryptis buvo filosofinės literatūros leidyba. Nuo 1987-ųjų čia imta leisti serija „Iš Lietuvos filosofijos palikimo“¹²⁴, į kurios leistinių veikalų sąrašą pačios leidyklos darbuotojų iniciatyva buvo įtraukti Vydūno „Raštai“ – iš pradžių tik vienas jų tomas. Su Vydūno draugijos pirmininku V. Bagdonavičiumi šią leidyklą siejo jau ankstesni santykiai – joje 1987-aisiais čia išleista V. Bagdonavičiaus studija „Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai“. Leidyklos vadovybei buvo puikiai žinoma šio mokslininko kompetencija Vydūno asmenybės ir kūrybos atžvilgiu. V. Bagdonavičius pažymi, jog jam pačios leidyklos buvo pasiūlyta sudaryti iš pradžių planuotą tik vieną „Raštų“ tomą. Vydūno draugijos pirmininkas teigia, kad nepriklausomybės atgavimas atvėrė kelią kitų trijų „Raštų“ tomų pasirodymui, nes galima buvo leisti bet kokias knygas bet kokiais tiražais¹²⁵. Tuo metu buvo leidžiama viskas, kas galėtų užpildyti atsiradusias laisvas literatūros nišas. Viena tokių nišų ir buvo filosofija, kuri iki 1990 metų buvo perkrauta marksizmo ideologijos persunktų veikalų.

Antroji atkurtosios nepriklausomybės laikotarpio pradžioje Vydūno kūrybą leidusi, į vyriausybės patvirtintą Vydūno jubiliejaus minėjimo programą įtraukta valstybinė leidykla buvo „Vyturys“, išleidusi dramine pasaką vaikams „Sigutė“. Sprendžiant iš leidybinių knygų duomenų, ši įstaiga su Vydūno draugija jokių glaudžių santykių neturėjo – knyga išleista tik leidyklos darbuotojų intelektinėmis bei techninėmis pastangomis.

Turėtus Vydūno kūrybos planus vangiai vykdė „Vagos“ leidykla. 125-osioms Vydūno gimimo metinėms numatomi išleisti keturi grožinių Vydūno kūrybinių tomų ne tik iki šiol nepasirodė – kiek yra žinoma, jų sudarymo darbai apskritai nebuvo pradėti. Istoriosofinis veikalas „Septyni šimtmečiai [...]“ buvo išleistas, tačiau gerokai vėliau, negu buvo numatyta 125-osioms Vydūno gimimo metinėms minėti skirtos programos. Socialinių, kultūrinių sąlygų „Septyniems šimtmečiams [...]“ rinkoje pasirodyti atsirado jau nuo 1990-ųjų, kai su cenzūra buvo galutinai susidorota. Tačiau tuomet būta kitų trukdžių: iš pradžių kilo problemų dėl redagavimo, jas išsprendus ilgą laiką, anot V. Bagdonavičiaus, varžė finansiniai sunkumai – niekaip nepavykdavo gauti finansavimo. Neparėmusi ir Pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukakties minėjimo Valstybinė komisija, kurios dėka pasirodė daugelis kitų reprezentatyvių knygų¹²⁶. Knyga „Vagos“ išleista tik 2001-aisiais gavus Lietuvos kultūros ministerijos dotaciją, kuri V. Gocento teigimu skirta tuo metų buvusių LR Kultūros ministerijos knygų leidybos komisijos vadovų, ekspertų –

¹²⁴ Lietuvos leidyklos. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sociumas.lt/Lit/knygos/leidyklos.asp>>

¹²⁵ V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. lap. 1 // autorės asmeninis archyvas, žr. 5 priedą.

¹²⁶ Ten pat, lap. 2.

prof. V. Kubiliaus, poeto S. Gedos, vertėjo A. Sabonio – rūpesčiu (knygą pavyko įrašyti į rėmimo programą)¹²⁷.

Pastebėtina, jog prasidėjus ekonomikos pertvarkai valstybinėms leidykloms, kurių gretose buvo ir minėtoji „Vaga“, iš tiesų sunkiai sekėsi persiorientuoti prie darbo rinkos ekonomikos sąlygomis. Dvidešimtojo dešimtmečio pradžioje vykusio privatizavimo proceso metu šios įstaigos prašė centrinės privatizavimo komisijos padaryti joms išimčių ir siekė didesniąją savo akcijų paketo dalį palikti disponuoti valstybei (anot R. Misiūno, šių pastangų pasekmė buvo leidyklų „Šviesa“, „Mintis“ ir „Vyturys“ virsmas specialios paskirties akcinėmis bendrovėmis). Tačiau į „Vagos“ leidyklos veiklą, kurios kontrolinis akcijų paketas perėjo į privačias rankas, buvo investuota nemažai lėšų ir leidykla ėmė siekti gana gerų leidybos rezultatų¹²⁸. Tačiau 1994-aisiais uždara akcine bendrove tapusi „Vaga“ suvokė, jog Vydūno grožinės kūrybos leidiniai nėra greitai atsiperkanti didžiatiražė produkcija – jos skaitytojų ratas ribotas. Kai tuo tarpu „Vagos“ akiratyje būta daugybės anksčiau Lietuvą pasiekti negalėjusių, tačiau iš pavardžių žinomų ir Lietuvos skaitytojų ypač laukiamų grožinės literatūros autorių. Tad, nors ir turėtų, savų lėšų į Vydūno veikalus investuoti atsisakyta, laukta paramos. Dėl tokios leidyklos pozicijos viešai priekaištauta spaudoje, siūlyta pasinaudoti išeivijos pavyzdžiu ir paramos ieškoti tarp nebiudžetinių įstaigų – įvairių Lietuvoje sėkmingai veikiančių privačių įmonių¹²⁹. Tačiau šios užuominos norimų vaisių nedavė.

Visos kitos Vydūno knygos buvo išleistos po 1990-ųjų naujai susikūrusių leidyklų, tarp kurių buvo tik viena stambi – „Alma littera“, moksleiviams ir studentams skirtoje serijoje „Skaitymai“ išleidusi dramatinę trilogiją „Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“ (2001). Kitos leidyklos savo kasmet išleidžiamų knygų skaičiumi bei tiražais buvo smulkesnės. Tačiau pastebimas šių mažesniųjų ir mažųjų leidyklų išskirtinis dėmesys Vydūno kūrybai. Leidykla „Farmacija“ savo veiklą pradėjo būtent nuo Vydūno knygos „Sveikata, jaunumas, grožė; Gimdymo slėpiniai“ leidimo. Tai padaryta pačios įmonės, suvokusios knygos reikšmę ir aktualumą, iniciatyva¹³⁰.

Manytina, kad leidyklų darbuotojų vertybiniai interesai nulėmė ir Vydūno knygos pasirodymą S. Jokužio leidykloje-spaustvėje (2008). S. Jokužis – ilgametis laikraščio „Klaipėda“ korespondentas. Šis periodinis leidinys gana glaudžiai bendrauja su Vydūno draugijos padaliniais Klaipėdos mieste: jame spausdinami straipsniai apie draugijos organizuojamus Vydūnui skirtus renginius, moksleivių rašinių konkursus, matyti panašių vertybių propagavimas. Su „Klaipėdos“ laikraščiu savo veiklos pradžioje gana netrumpą laiką buvo susijusi ir naujausių Vydūno knygų

¹²⁷ GOCENTAS, V. Vydūnas ir septyni šimtmečiai prūsų Lietuvoje. In *Voruta*, 2001, nr. 16, p. 1, 8.

¹²⁸ MISIŪNAS R. *Leidyba ir platinimas*. Mokymo knyga. [nepublikuota]. Vilnius, 2000 // Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto biblioteka, p. 171.

¹²⁹ BAGDONAVIČIUS, V. Ilgas ir sunkus vienos knygos kelias. In *Atgimimas*, 1996, gegužės 22 d., p. 3.

¹³⁰ V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. lap. 4–5 // autorės asmeninis archyvas, žr. 5 priedą.

(2008, 2009) leidėja – „Eglės“ leidykla. Iki 2002-ųjų ji dirbo kaip šio laikraščio redakcijos padalinys¹³¹. Taigi leidyklos darbuotojų nusiteikimas yra ne kartą lėmęs Vydūno knygų likimą, nes finansiškai pelninga produkcija šie leidiniai nelaikytini dėl nedidelės savo skaitytojų auditorijos.

Vydūno draugijos turimas leidybos teisės, kaip minėta, iki šiol yra realizavęs šios organizacijos Klaipėdos skyrius, išleidęs dvi R. Palijanskaitės parengtas knygas (2004, 2006) (žr. 2 priedo 2 lentelę). Tokiems Vydūno draugijos vykdomiems leidybos projektams būdinga tai, jog vienas asmuo (draugijos narys) būna ir knygos sudarytojas, ir redaktorius, ir maketuotojas (pvz., „Pasikalbėjimai apie sveikatą“, 2004). Tai, manytina, susiję su specifinių leidybos žinių turinčių draugijos narių trūkumu. Paskatų imtis leidybos Vydūno draugijai galėjo duoti profesionalių leidybos įmonių atsisakymas realizuoti numatomus projektus. Pats V. Bagdonavičius teigia, jog mąstytojo raštų daugiausia imamasi tuo atveju, kai gaunama valstybės dotacija¹³², o dvi minėtosios Vydūno draugijos išleistos knygos valstybės nebuvo paremtos, atitinkamai joms nebuvo atrasta vietos ir leidybos įmonių veiklos planuose.

Šiandien jau turimos visos techninės sąlygos knygas leisti ne tik spausdintiniu pavidalu. Šiomis galimybėmis pasinaudota ir leidžiant Vydūno kūrybinį palikimą: nuo 2001 metų Lietuvos aklųjų bibliotekos imtasi Vydūno leidinių įgarsinimo (žr. 4 priedą). Iš pradžių pasirodė dar 1977-aisiais Vilniaus garso įrašų namuose įgarsintos knygos „Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“ įrašo kopijos. Vėliau įgarsinti ir skirtingose laikmenose išleisti keturi Vydūno „Raštų“ tomai. Pastebėtina, jog iš „Minties“ seriją „Iš Lietuvos filosofijos palikimo“ sudarančių leidinių įgarsinti buvo tik Vydūno ir A. Maceinos „Raštai“. Tai liudija apie tam tikrą autorių, jų kūrinių reikšmės suvokimą.

Internete suskaitmenintos Vydūno knygos ar jų tekstų dalys daugiausia pateikiamos Gyvosios etikos mokyklos tinklalapyje kartu su kitomis rytų išmintį perteikiančiomis knygomis. Vydūno draugijos rūpesčiu pasirodė tik suskaitmenintas leidinio „Kaimo didvyris“ variantas – viena naujausių mąstytojo knygų. Šie leidiniai skaitytojų pasiekiami nemokamai, tačiau dauguma jų stokoja kokybės: yra tik tekstinės (praleistos spausdintus variantus puošiančios iliustracijos), tekstai suspausti, nepasinaudota daugybe skaitmeniniams leidiniams būdingų galimybių – interaktyvių nuorodų ir kt. Tokią suskaitmenintų knygų variantų kokybę veikiausia nulėmė tai, jog ja besirūpinančios organizacijos nėra skaitmeninių knygų leidybos specialistės. Pastaruoju metu pastebima tendencija skaitmeninius tekstus daugiau naudoti kaip intereso Vydūno kūrybai sužadavimo priemonę: naujausių knygų pateikiamos tik ištraukos (išskyrus leidinį „Kaimo didvyris“).

¹³¹ *Pasaulio centras ten, kur gyven!* [oficialus „Eglės“ leidyklos tinklalapis]. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.info.lt/index.php/page=imone&id=2068919&veikla_id=100152443&pazymeti=>

¹³² V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. lap. 3 // autorės asmeninis archyvas, žr. 5 priedą.

Kalbant apie Vydūno kūrybinio palikimo spausdintinių leidinių tiražus pastebėtina jų kaita, kuri dažniausiai sutapo su bendromis Lietuvos leidybos tendencijomis. Tiesa, Vydūno veikalų tiražai beveik visada buvo mažesni už vidutinius. Išimtis – sovietmečiu (1968-aisiais) pasirodžiusi Vydūno knyga, kurios tiražas siekė 8 tūkst. egzempliorių, kai tuo tarpu 1968 metų vidutinis vienos knygos tiražas buvo mažesnis – 6.8 tūkst. egzempliorių. Tačiau ši knyga vis dėlto nesiekia tiems laikams būdingo didelio grožinei literatūrai būdingo vidutinio tiražo, kuris 1968 metais siekė net 18,7 tūkst. egzempliorių¹³³.

Nepriklausomybę atgavus Vydūno knygos leidžiamos palyginti nedideliu tiražu. Pavyzdžiui, šiuo metu, kai vidutinis knygos tiražas siekia 1, 8 tūkst. egzempliorių, Vydūno knygos leidžiamos tik po tūkstantį. Žvelgiant į statistinius duomenis matyti trys Vydūno knygų tiražų kitimo etapai:

- 1) 1990–1992 m. – 30 tūkst. egzempliorių;
- 2) 1994–2004 m. – 2 tūkst. egzempliorių
- 3) nuo 2005 m. – 1 tūkst. egzempliorių (žr. 2 priedo 2 lentelę).

Akivaizdu, kad pirmasis atkurtosios nepriklausomybės laikotarpiu įvykęs Vydūno knygų tiražų pokytis (nuo 1994 m.) susijęs su bendra to meto Lietuvos leidybos situacija ir jos pasikeitimo priežastimis: ekonomine krize, vietinės valiutos devalvacija ir naujos valiutos įvedimu¹³⁴. Antrąjį – po 2004-ųjų metų įvykusį – tiražų mažėjimą veikiausiai nulėmė valstybės paramos Vydūno kūrinių leidybai nutraukimas. Galima sakyti, jog tai paradoksas – juk 2008-aisiais buvo švenčiamas Vydūno jubiliejus. Manytina, jog tokia situacija susijusi su visuomenės ir valstybės požiūriu į autoriaus kūrybą, nes poreikis ir valstybės subsidijos yra vienos reikšmingiausių sąlygų formuoti didesnius knygų tiražus. Šie du dalykai tarpusavyje susiję, ypač kalbant apie palikimo autorių kūrybos leidybą. Vydūnas atsiduria tarp tų, kurių veikalai šiandien neiškyla į perkamiausių knygų dešimtukus. Palikimo autorius populiarina, su jais supažindina daugiausia mokymosi įstaigos. Kadangi Vydūnas nėra įtrauktas į mokyklų programas, tai daro jį vis labiau nutolstantį nuo šiuolaikinės visuomenės, todėl ir mąstytojo kūryba atrodo mažiau aktuali, atitinkamai – mažiau remtina, leistina mažesniais tiražais. Paminėtina, jog būta atvejų, kai Vydūno kūrybos leidimus parėmė Klaipėdos rajono savivaldybė, tačiau jos galimybės, akivaizdu, kad nėra prilygintinos Kultūros rėmimo fondo galimoms skirti lėšoms.

Leidyba svetur. Išėivijos indėlis leidžiant Vydūno kūrybą ypač ryškus Lietuvos sovietinės okupacijos metais. Kaip minėta, Vydūno knygai Lietuvoje pirmąkart perleisti palankesnės sąlygos susidarė per 100-ąsias autoriaus gimimo metines – praėjus net penkiolikai metų po autoriaus mirties; tuomet tepasirodęs vienas leidinys. Tuo tarpu politinės ideologijos

¹³³ žr. *Lietuvos TSR spaudos statistika 1966–1970*. Vilnius, 1972, p. 13.

¹³⁴ MISIŪNAS R. *Leidyba ir platinimas*. Mokymo knyga [nepublikuota]. Vilnius, 2000 // Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto biblioteka, p. 174.

nevaržoma iševija Vydūno kūrybinio palikimo leidybos darbų ėmėsi iš karto po autoriaus mirties. Paskatų šio darbo imtis davė paskutiniaisiais gyvenimo metais Detmolde atgaivinta autoriaus bičiulystė su skautų organizacijomis. 1947 m. prasidėjus emigracijai į Vakarų šalis, jose pradėjo veikti ir lietuvių skautų vienetai¹³⁵, kurie ir perėmė rūpinimąsi Vydūno knygų leidimu. Ne mažiau svarbu ir tai, jog filosofui dar gyvam esant 1952 metais Čikagoje buvo įsteigtas Vydūno fondas (ši pavadinimą, autoriui sutikus, gavęs 1953-aisiais), kurio pagrindinis tikslas buvo teikti paskolas lietuvių studentams. Tačiau šios nepelno siekiančios organizacijos funkcijos palaipsniui tapo platesnės: teikiamos ne tik paskolos studijuojančiam jaunimui, ne tik remiama jaunuomenei skirta veikla, bet imtasi ir leidybos darbų¹³⁶.

Būtent Akademinis skautų sąjūdis Čikagoje ir jo įsteigtas fondas buvo beveik visų iševijoje pasirodžiusių Vydūno knygų leidėjai. Išimtis – pirmoji Čikagoje išleista Vydūno knyga. 1954-aisiais pasirodęs fotografuotinis „Probočių šešėlių“ leidimas buvo išleistas žurnalisto Vlado Civinsko vadovaujamos leidyklos „Terra“ (Čikagoje), kuri 6–7 dešimtmetyje buvo viena svarbiausių lietuvių leidyklų JAV, išleidusi nemažai žymių lietuvių autorių knygų; čia buvo rengiamas ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“¹³⁷. Tačiau Vydūno kūrinio leidybos projektas organizuotas ne pačios leidyklos „Terra“, o visuomeninių organizacijų.

1953-aisiais Lietuvių rašytojų draugijos ir Mažosios Lietuvos Tarybos rūpesčiu buvo sudarytas fondo komitetas Vydūno paminklui statyti ir raštams leisti. Spauldoje paskelbtas atsišaukimas, kuriuo raginama prisidėti prie šios Vydūno fondo organizuojamos veiklos. Į žinutę atsiliepė nemažai iševijoje gyvenančių tautiečių ir jų organizacijų narių: Mažosios Lietuvos Tarybos draugija Čikagoje, Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio Toronto ir Monrealio skyriai, Mažosios Lietuvos bičiulių draugijos Toronto skyrius, Lietuvių tremtinių bendruomenė Indianoje, skautų Vyčių Būrelis, Meno mėgėjų ratelis. Aukų sumos siekė nuo 1,5 iki 67 dolerių. Pirmuosiuose knygų puslapiuose nepamiršta paminėti nei vieno, net ir smulkesnio, aukotojo. Šiomis lėšomis buvo planuota leisti ir Aleksandro Merkelio Vydūnui skirta monografija, bet ši knyga buvo jau antrinis projektas, planuotas realizuoti iš likusių atliekamų pinigų.

Kitos Vydūno kūrybos knygos pasirodė jau išskirtinai organizacijų pastangomis. Iš pradžių jų leidėja buvo prie Akademinio skautų sąjūdžio veikianti leidykla, kurios rūpesčiu išleisti du leidiniai (1978, 1982). Visais atvejais leidimui skirtos lėšos taip pat buvo gaunamos iš iševijoje gyvenančių tautiečių aukų. Jų rinkimu rūpinosi Vydūno fondas. Gauta ir kitokio – nematerialaus –

¹³⁵ GIMBUTAS, J. Penkios dešimtys metų akademinei skautijai. In *Aidai* 1974, nr. 10. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.aidai.us>>

¹³⁶ Akademinio Skautų Sąjūdžio (Čikagoje, JAV) Vydūno fondas. [interaktyvus]. In *Viduje* [VDU naujienų portalas]. Prieiga per internetą: <<http://www.viduje.lt/?q=system/files/Apie+Vyduno+fonda.pdf>>

¹³⁷ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2003, t. IV, p. 160.

pobūdžio paramos: kaip jau minėta, profesionali dailininkė Z. Sodeikienė vienam leidinių – knygai „Vydūno laišakai skautams“ (1978) – nemokamai sukūrė iliustracijų.

Antroji Akademinės Skautijos leidyklos išleista knyga – Vydūno gyvenimo metais nacių valdžios uždraustas veikalas „Sieben Hundert [...]“ (1982). Vienas iš tuomet išplatinti spėtų egzempliorių pateko į išeivijoje gyvenančio inžinieriaus miškininko, istoriko, etnologo Vinco Žemaičio rankas. Jis Vydūno knygoje išvelgė ateities Lietuvai svarbių reiškinį ir jau nuo 1980-ųjų kėlė mintį knygą perleisti; JAV laikraščiuose „Draugas“, „Naujienos“, „Laisvoji Lietuva“ kreipėsi į lietuvių išeiviją prašydamas knygą paremti. Svarbiausi veikalo leidybos projekto iniciatoriai buvo pats V. Žemaitis, jo sūnus Kęstutis Žemaitis ir Vydūno fondo pirmininkas V. Mikūnas¹³⁸. Apie išeivijos ketinimus leisti istoriosofinį Vydūno veikalą buvo žinoma ir okupuotoje Lietuvoje, kur buvo stabdomas šio veikalo vertimo leidimas. Tuomet R. Šaltenis „Vagos“ redaktoriui priekaištavo: *Amerikos lietuviai, išleisdami šią knygą, nušluostys mums nosį*¹³⁹. Redaktorius savo ruožtu tik pabrėžė, jog tai būsias ne pirmas atvejis. Tuo tarpu Čikagoje lėšos leidimo darbams buvo surinktos – knygoje pateikiamas rėmėjų sąrašas yra ne ką menkesnis, nei fotografuotinio „Probočių šešėlių“ leidimo. Knyga pasirodė 1918 metais.

Po 1993-ųjų Vydūno fondo funkcijos, kalbant apie mąstytojo veikalų leidimą, keičiasi. Dabar fondas tampa ne tik leidybos projektų organizatoriumi ir finansinio leidybos darbų pagrindo formuotoju, bet ir oficialiu leidėju – visi leidybos darbai pereina į fondo rankas. Ši organizacija dviem leidimais išleido knygą „Mano Tėvynė“ (1993, 1999), kurią sudaro veikalo „Sieben Hundert [...]“ ištraukos į lietuvių kalbą vertimas. Šių leidinių iniciatorius taip pat buvo V. Žemaitis, nusprendęs, jog tam tikra knygos dalis atskirai lietuvių kalba išleistina jaunesiems skaitytojams ir platintina mokyklose. „Mano Tėvynės“ antrasis leidimas – naujausia išeivijoje pasirodžiusi Vydūno knyga.

Pastebėtina, jog aptartasis Akademinio skautų sąjūdžio ir jo įsteigto fondo išleistas Vydūno kūrybos repertuaras nėra gausus – jį sudaro tik penkios knygos (žr. 2 priedo 2 lentelę). Tokį nedidelį veikalų skaičių paaiškintų tai, jog organizacijų leisti buvo numatyta ne Vydūno kūrybą konkrečiai, kaip kadaise buvo užsibrėžusi „Rūtos“ organizacija, bet lietuvių visuomenei pateikti skirtingų aktualių lietuvių autorių raštų. Akademinės skautijos leidykla ir Vydūno Fondas yra išleidę knygų lietuvių, anglų ir vokiečių kalbomis, tarp kurių pasirodė skirtingos tematikos veikalų – grožinės, istorinės, dokumentų publikacijų ir kt.

Be to, dar 1997-aisias buvo pastebėta, jog Vydūno fondo leidybos apimtys apskritai sumažėjo. Tačiau to priežastis nėra lėšų stoka – kaip matyti, visuomenės aukojama buvo itin aktyviai. Pati organizacija taip pat dirba nenuostolingai: 1997-aisiais metais buvo teigiama, jog

¹³⁸ ŠAKNYŠ, B. Vydūno veikalas, išgašdinęs nacius. In *Valstiečių laikraštis*, 2001, nr. 6, p. 9.

¹³⁹ ŠALTENIS R. *Aš – mokytojas*. Vilnius, 2007, p. 468.

Vydūno fondo veiklos apyvarta neturi lygių: pagrindinės pajamos gaunamos iš kalėdinių atvirukų (platinamų JAV, Kanadoje, Australijoje, Lietuvoje) leidimo, o į lietuvių jaunimo užsienyje studijas investuotos lėšos studijų pabaigusiujų gražinamos ir galimos vėl investuoti, jų sumos vis didėja¹⁴⁰. Mažas leidybos apimtis lemia tai, jog leidyba nėra pagrindinė šių organizacijų veikla. Be to, konkrečiai Vydūno asmenybei ir veiklai įamžinti skirti darbai taip pat neapsiriboja vien mąstytojo veikalų leidimu: organizuojami Vydūnui skirti renginiai, minėjimai, apdovanojimai. Periodiškai išskyla kitų svarbesnių darbų, kad ir 1991 metais įvykęs Vydūno palaikų pervežimas iš Detmoldo į Lietuvą – šią akciją fondas finansiškai parėmęs. Fondas palaiko glaudžius ryšius su Lietuvoje veikiančia Vydūno draugija – organizacijos pasirašė bendradarbiavimo ketinimų protokolą. Tačiau kol kas Vydūno fondas nėra finansiškai parėmęs Lietuvoje leidžiamų mąstytojo knygų, lėšos buvo skiriamos kitiems Vydūno asmenybei įamžinti skirtiems projektams¹⁴¹.

Kalbant apie išėivijoje pasirodžiusių leidinių tiražus, pastebėtina, jog jie dažniausiai buvo gana menki, pavyzdžiui, fotografuotinio „Gimdymo slėpinių“ leidimo tepasirodė 500, „Vydūno laiškų skautams“ kiek daugiau – 700 egzempliorių. Mažus tiražus nulėmusi ne lėšų stoka (nes, kaip jau buvo minėta, nuo kai kurių knygų leidimo dar likdavo atliekamų pinigų kitiems projektams), o palyginti nedidelė auditorija – daugiausia išėivijoje gyvenantys lietuviai (Vydūną tarp vietinių JAV gyventojų populiarinti neketinta – veikalai neverčiami), o ir aistringais Vydūno gerbėjais, manytina, buvo ne visi – daugiausia orientuotasi į mąstytojo ideologiją palaikančius jaunuolius skautus – tai įrodo ir kai kurioms knygoms naujai suteikti pavadinimai. Lietuvą šie leidiniai, kaip žinia taip pat pasiekdavo, tačiau buvo platinami bibliotekose, o ne knygynuose. Pradėjus orientuotis į Lietuvos rinką išaugo ir tiražai: 1999-aisiais išleista antroji „Mano Tėvynės“ laida buvo skiriama Lietuvos mokyklų moksleiviams ir pasirodė 5400 egzempliorių tiražu. Prisimintina, kad 1999 metais pačioje Lietuvoje išleidžiamų knygų vidutinis tiražas siekė 3,2 tūkst. egzempliorių, tad Čikagoje paruošta ir Lietuvoje atspausdinta knyga 1,7 kartų viršijo šį skaičių.

Taigi išėivijoje Vydūno kūriniai leisti pelno nesiekiančių visuomeninių organizacijų, daugiausia – Akademinio skautų sąjūdžio ir jo įsteigto Vydūno fondo – rūpesčiu. Šių organizacijų dėmesį Vydūno kūrybai paveikė mąstytojo gyvenimo saulėlydyje atgaivinti ryšiai su skautais ir kitomis Vokietijos gilumoje veikiančiomis lietuvių išėivių organizacijomis. Akademinis skautų sąjūdis ir jo įsteigtas fondas yra ne tik Vydūno kūrinių leidybos projektų organizatoriai, bet ir beveik visų šių projektų vykdytojai – leidėjai. Tik pačioje darbų pradžioje buvo pasitelkta viena išėivijoje veikiančių lietuvių leidyklų. Finansinį Vydūno veikalų leidybos pagrindą sudaro atskirų lietuvių išėivių ir jų organizacijų aukojamos lėšos. Plačioji lietuvių išėivių visuomenė savo ruožtu buvo pasiekama per šiai auditorijai skirtą spaudą – į raginimus paaukoti visais atvejais atsiliepta.

¹⁴⁰ Vydūno fondas Čikagoje. In *Ramuva*, 1997, nr. 3, p. 55.

¹⁴¹ V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. lap. 2 // autorės asmeninis archyvas, žr. 5 priedą.

2.2. Leidinių poligrafija ir tipografika

Autorinio apipavidalinimo knygų atlikimas. Analizuojant Vydūno gyvenimo metais pasirodžiusių kūrinių tipografiką svarbu atskirti originaliosios autoriaus kūrybos knygas ir verstinių kūrinių leidinius. Taip jau sutapo, kad jų ne tik leidybos, bet ir spausdinimo sąlygos iš esmės skyrėsi. Visi originaliosios kūrybos išleidimo (ir gamybos) darbai vyko paties autoriaus žinioje – Mažojoje Lietuvoje, vėliau Detmolde. Beveik visi verstiniai Vydūno kūriniai (išskyrus Ženevoje išleistą veikalą) savo ruožtu pasirodė kitoje aplinkoje – Vilniuje, kurio poligrafinė bazė nei iš tolo neprilygo Mažosios Lietuvos spaustuvių galimybėms, tad iš esmės skyrėsi ir išleistosios produkcijos kokybė.

Vydūno originaliosios kūrybos leidinių gamyboje, panašiai kaip ir leidybos procesuose, dominuojančią padėtį turėjo viena įstaiga – O. von Mauderode's spaustuvė (žr. 2 priedo 2 lentelę). Tačiau pirmoji šio autoriaus knyga – Lietuvos istorijos veikalas „Senutė“ – buvo išspausdinta M. Jankaus spaustuvės Bitėnuose. Šiuo atveju pasirinkimą tikriausiai lėmė tai, jog būtent M. Jankus buvo „Senutės“ leidybą organizavusio Susivienijimo rėmėju ir garbės nariu¹⁴². Kadangi ne pats Vydūnas, o Susivienijimas buvo šio leidimo organizatorius, knyga atspausdinta gotikiniu šriftu. Pats mąstytojas šio šrifto, manytina, nebūtų pasirinkęs vien dėl to, jog, kaip jau buvo minėta, savo knygas adresavo ne Prūsijos lietuviams konkrečiai, o abiejų – mažosios ir didžiosios – tautos dalių skaitytojams. Didžiosios Lietuvos leidiniams savo ruožtu gotikinis šriftas nebuvo būdingas – auditorijai neįprastas.

Vėliau su kai kuriomis išimtimis iki pat 1932-ųjų metų Vydūno knygų spausdinimą perima O. von Mauderode's įmonė. Tai buvo vienas moderniausių Vokietijos poligrafijos kombinatų. Jo įkūrėjas iškilo lietuviškos spaudos draudimo metu užsiimdamas nelegalios produkcijos leidyba; neabejotinai sėkmę lėmė ir išskirtinės asmens savybės, tokios kaip darbštumas, aukšta kompetencija ir komercinių reikalų išmanymas. Šiai įmonei neprilygo nei vienas Tilžės spaustuvininkas: ji turėjo geriausią materialinę bazę ir galėjo spausdinti plačiausio asortimento ir aukščiausios rūšies leidinius. O. von Mauderode's įmonė spausdino įvairiomis kalbomis, tarp jų ir lietuvių; jos pastangomis pasirodė reikšmingiausios Mažosios Lietuvos lietuviškos knygos. Komercinę veiklą spaustuvė siejo su abiem lietuvių tautos dalimis. Tačiau, kaip pastebi D. Kaunas, palankumą krašto autochtonams lėmė ne tik komerciniai išskaičiavimai, bet ir lietuviškos savininkų šaknys¹⁴³.

Bendradarbiavimas su O. von Mauderode's spaustuve užsimezgė dar XIX amžiaus pabaigoje šiai įmonei leidžiant meniškai apipavidalintas ir aukštos poligrafinės kokybės

¹⁴² KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 235.

¹⁴³ Ten pat, p. 264, 271–271.

reikalaujančias „Birutės“ ir Vydūno vadovaujamos Tilžės lietuvių giedotojų draugijos programas¹⁴⁴. Nenuostabu, jog Vydūnas, besilaikantis nuomonės, jog kūrinio išorė turi reprezentuoti jo turinio vertę, pasirinko naudotis būtent šios spaustuvės paslaugomis. Bendradarbiavimas padarė galimą paties autoriaus ir jo kūrinių apipavidalintojų meninių idėjų realizavimą. Kaip jau buvo minėta, tuomet, kai Didžiojoje Lietuvoje spalvotos ir iliustruotos buvo spausdinamos tik kai kurios vaikiškos knygos, kurios savo ruožtu dažnai buvo pagaminamos nekokybiškai, Vydūno kūriniai pasižymėjo ne tik spalvotomis iliustracijomis, bet ir nepriekaištingai atspausdintu spalvotu tekstu (pvz., „Amžina ugnis“, 1912).

Ilgo bendradarbiavimo metu spaustuvė įdiegė kai kurias naujoves, kurios buvo reikalingos tik vieno Vydūno leidiniams leisti – nuliedintas vydūniškas šriftras. Be to, nuolatinio kliento tekstų rinkimas buvo pavedamas geriausiems specialistams, tekstai atspausdinami kokybiškame popieriuje, meistriškai įrišami, o jų autoriui suteikta išskirtinė galimybė stebėti visus gamybos procesus¹⁴⁵. Tačiau nuo 1932-ųjų metų O. von Mauderode's įmonė beveik nustoja dalyvauti filosofo knygų leidyboje, šiuo laikotarpiu jos teisleistos trys Vydūno knygos (žr. 2 priedo 1 lentelę). Spausdinimo darbus perima lietuviškos spaustuvės: Tilžėje veikusi E. Jagomasto „Lituania“ ir akcinės bendrovės „Rytas“ Klaipėdoje įkurta įmonė. Mokslininkų teigimu, remtis tautiečiais Vydūną galėjo skatinti solidarumo poreikis. Prisimintina, jog tuo metu finansinę leidybos bazę tebesudarė A. Bruožio palikimas. Šio lietuvių patrioto palikto turto eikvojimas keliant svetimtaučių verslą tuo metu, kai spaustuvininkai tautiečiai vos suduria galą su galu (pvz., E. Jagomasto verslą po hitlerininkų atėjimo į valdžią pakirto užsakymų sumažėjimas), Vydūnui galėjo pasirodyti tiesiog neetiškas¹⁴⁶.

Kita vertus, neabejojant minėtosios priežasties galimumu, šio darbo autorės linkstama kelti prielaidą, jog pagrindinė bendradarbiavimo su O. von Mauderode's spaustuve nutraukimo priežastis – hitlerininkų vykdoma lietuvių kultūriniam gyvenimui nepalanki politika, priespaudos sustiprėjimas, prasidėjęs paties autoriaus persekiojimas. Dar nuo 1919-ųjų O. von Mauderode's spaustuvės pavadinimas atsargumo sumetimais Vydūno knygoje nurodomas vis rečiau: anot D. Kauno, slėpti ryšius vokiečių verslininką jau tuomet skatino valdžios nepakantumas Mažosios Lietuvos lietuvių atžvilgiu, o ypač tautiškumo išsaugojimo labai dirbantiems kitataučių visuomenės veikėjams¹⁴⁷. Manytina situacija komplikavosi po 1934 metais valdžios uždrausto istoriosofinio Vydūno traktato konfiskavimo – įtariai tapo vertinama ne tik visuomeninė Vydūno veikla, bet ir leidžiama kūryba. Todėl nuolatinis ir atviras bendradarbiavimas su Mažosios Lietuvos filosofu vokiečių spaustuvininkui ir jo verslui galėjo būti itin kenksmingas.

¹⁴⁴ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 9.

¹⁴⁵ Ten pat, p. 9.

¹⁴⁶ Ten pat, p. 10.

¹⁴⁷ Ten pat, p. 9.

Vertinant pačią produkciją matyti, jog E. Jagomasto ir „Ryto“ išleistos Vydūno knygos ankstesnei O. von Mauderode's pagamintai produkcijai neprilygo. Manytina, kad to priešasčių esama dviejų. Visų pirma, šios spaustuvės negalėjo pasigirti O. von Mauderode's įstaigai prilygstančia leidybos patirtimi: „Ryto“ bendrovė įsteigta 1921-aisiais, E. Jagomasto – anksčiau – 1896 metais, tačiau pastaroji turima technika ir darbuotojų kvalifikacija neprilygo ilgas tradicijas turinčiai vokiečių spaustuvei. Be to, Vydūno knygų gamybą E. Jagomasto „Lituania“ perėmė ypač nepalankiu metu – į valdžią atėjus hitlerininkams įmonė vos pajėgė išsilaikyti dėl užsakymų stokos ir dėl to atsirandančių finansinių problemų. Vydūnui į Vokietijos gilumą pasitraukus, jo knygų spausdinimas persikėlė į Kasselį-Mattenbergą. Meniškiausia ir gausiausiai apipavidalinta šiuo laikotarpiu pasirodžiusi knyga – „Gyvenimas prūsų Lietuvoje [...]“ (1948). Dėl dėmesio apipavidalinimui ir poligafinės kokybės ji ypač primena vokiečių spaustuvininko leista Vydūno kūrybą.

Taigi Vydūno leidybiniuose duomenyse nurodomos spaustuvės ir jų pasikeitimas puikiai iliustruoja paties autoriaus gyvenime įvykusius pokyčius. Pirmasis jų susijęs su padidėjusių valdžios persekiojimu – po 1932-ųjų prie knygų leidybos beveik neprisideda anksčiau joje dominavusi O. von Mauderode's spaustuvė, to padarinys – leidinių kokybės prastėjimas. Antrasis laikotarpis prasideda 1947-aisiais. Jis liudija ne tik geografinę leidybinės veiklos perkėlimą, bet ir kokybiškai naują – ramesnį – kūrybinės veiklos bei jos vaisių išleidimo etapą.

1918–1922 metų verstinių kūrinių leidiniai. Vydūno veikalų vertimų pasirodymo aplinkybės bei bendradarbiavimas su spaustuvėmis buvo apspręstas kitame mieste, vienu atveju – kitoje šalyje veikiančių jo veikalus vertusių asmenų. Pirmasis toks vertimas, kaip žinia, pasirodė Ženevoje. Šveicarijos spaustuvės (konkretus pavadinimas leidinyje nenurodytas) techninės galimybės sudarė sąlygas veikalą „La Lituanie dans le Passé et la Présent“ išleisti labai artimą vokiškam originalui: į knygą perkelta juodai-baltų nuotraukų, įklijų su iliustracijomis, ji apgaubta spalvotais popieriniais viršeliais. Leidiniui pakenkė tik prasta kljavimo kokybė: iki mūsų dienų išlikusių knygų lapai byra vos leidinį atvertus.

Visų kitų – Vilniuje leistų – mąstytojo veikalų vertimai yra patys skurdžiausi iki pat šių dienų pasaulį išvydę Vydūno kūrybos leidiniai. Tai lėmė bendroji Lietuvos, o ypač Vilniaus miesto poligrafijos situacija. Dar 1915-aisiais, įsiveržus į kraštą kaizerio kariuomenei, daugiau nei pusė poligrafijos įmonių buvo arba evakuota į Rusijos gilumą, arba žlugo. Vokiečių okupacijos metais likusios spaustuvės neturėjo nei darbo, nei specialistų, buvo prarasta dalis technikos (vokiečių pagrobta ir išgabenta). V. Užtupas mini, jog ypač nukentėjusios Vilniaus spaustuvės – jų liko vos trečdalis. 1919 metų pradžioje miestas buvo užimtas lenkų; dauguma knygų tuo metu atgabenama iš Varšuvos, o mažoms Vilniaus spaustuvėlėms beliko užsiimti akcidentiniais

užsakymais¹⁴⁸. Būtent tokiam Vilniuje pasirodė Vydūno veikalai lenkų bei rusų kalbomis – šešios S. Jablonskienės išverstos ir laikraščių redakcijų rūpesčiu išleistos knygos. Jau pirmojoje jų pratarčių leidėjų apgailestaujama, jog techninės galimybės neleido atkurti originalaus knygos vaizdo, nepavyko patalpinti nei vienos informatyvos ir meniniu požiūriu, anot pačių leidėjų, vertingos iliustracijos¹⁴⁹. Ta pati priežastis privertė atsisakyti ir Fidaus „Probočių šešėliams“ sukurtų antraštinių lapų, užbaigos vinjetės bei spalvotų „Mūsų uždavinio“ tekstą gaubiančių bordiūrų. Tekstas pajvairintas tik pačių spaustuvių ne vienam leidiniui naudotomis, gana primityviomis augalinės ornamentikos atsklandomis.

Vilniuje verstinius Vydūno veikalus spausdino kelios lietuvių, lenkų ir žydų spaustuvės. Nuolatinio bendradarbiavimo su viena jų nebuvo, matyt, tai lėmė leidėjų vykdomas geresnių spausdinimo paslaugų ieškojimas bei knygoms reikalingų paslaugų specifika. Leidiniai buvo gaminami tų įmonių, kurios tam tikru metu spausdino ir kitą Vydūno veikalų leidėjų – redakcijų – leidžiamą produkciją. Iš knygų kokybės savo ruožtu matyti visai Vilniaus miesto poligrafijai tuo metu būdinga medžiagų ir technologinių galimybių stoka. Pirmąsias dvi knygas Vilniuje išleido lenkų spaustuvė „Promień“. Deja, Lietuvos spaustuvių istorijos tyrinėjimuose¹⁵⁰ ir Vilniaus knyginkystės žinyne¹⁵¹ duomenų apie šią įmonę nesama, tačiau pavyko nustatyti jos lokalizaciją. Pačiuose Vydūno knygose „Promień“ adresas nenurodomas, jis aptiktas kitame 1919-aisiais šios įmonės atspausdintame leidinyje – J. I. Kraševskio „Witoldowe boje“¹⁵². Šioje knygoje nurodoma, jog įmonė veikė Šv. Ignato skersgatvyje esančiame penktu numeriu pažymėtame pastate (zaulek Sw. Jgnacego, 5). Iš to, jog įmonę apėjęs spaustuvių istorikų dėmesys, galima daryti prielaidą, jog ji veikusi tik momentiška. Išspausdintų knygų kokybę iliustruoja visai Vilniaus miesto poligrafijai tuo metu būdinga medžiagų ir techninių galimybių stoka.

Vienintelės Vilniuje rusų kalba 1921-aisiais pasirodžiusios Vydūno knygos „Литва въ ея прошломъ и настоящемъ“ spausdinimas pavestas smulkiai žydų tautybės savininkų – brolių Jalovcerių – spaustuvei, veikusiai 1873–1940 metais. Ši įmonė daugiausiai užsiėmė akcidentine spauda, o ne knygų gamyba. Tiesa, tam tikru metu ji spausdinusi ir rusų kalba ėjusią periodiką¹⁵³. Be abejonės viena šios spaustuvės pasirinkimą lėmusių priežasčių buvo jos specializacija ir turimi kirilicos šriftai. Vėliau, tęsiant Vydūno vertimų lenkų kalba leidybą, remtasi poligrafijos veiklą vykdančiais tautiečiais. Paminėtina, jog Vydūno knygas tuomet spausdinusios tos įmonės, su kuriomis tam tikru metu M. Biržiškos ir S. Jablonskienės bendradarbiauta leidžiant kitus lietuvių autorių veikalus. Du leidiniai – „Nasze zadanie“ (1921), „Drogi gwiazd“ (1922) – pagaminti

¹⁴⁸ UŽTUPAS, V. *Lietuvos spaustuvės: 1522–1997*. Vilnius, 1998, p. 73–76.

¹⁴⁹ VIDUNAS. *Litwa w swej przeszłości i terażniejszości*. Wilno, 1919, s. 2.

¹⁵⁰ UŽTUPAS, V. *Lietuvos spaustuvės: 1522–1997*. Vilnius, 1998, 608 p.

¹⁵¹ JACKIEWICZ, M. *Książka i prasa na ziemi Wileńskiej*. Bygoszcz, 2008, 395 s.

¹⁵² KRASZEWSKI, J. I. *Witoldowe boje*. Wilno, 1919, 200 p.

¹⁵³ UŽTUPAS, V. *Lietuvos spaustuvės: 1522–1997*. Vilnius, 1998, p. 380–381.

lietuviškas knygas ir laikraščius spausdinusioje „Žaibo“ įmonėje. Paskutinis išleistas mąstytojo kūrinio vertimas pasirodė „Švyturio“ rūpesčiu, kuris buvo neseniai įsteigtas knyginkystės reikalus gerai išmanančių asmenų: S. Jackevičiaus, M. Kutkos, J. Rinkevičiaus, A. Rucevičiaus, M. Steigvilos ir J. Strazdo¹⁵⁴.

Taigi atlikto tyrimo rezultatai rodo, jog ilgesnio leidėjų bendradarbiavimo su viena kuria spaustuve nebuvo. Tai lėmė ne tik dėl kai kurių leidinių specifikos reikalingų tam tikrų konkrečių paslaugų ieškojimas, bet ir pačių spaustuvių nestabilumas. Leidybinei veiklai įpusėjus, imta remtis bendraminčių tautiečių teikiamomis paslaugomis. To priežastis galėjo būti ne tik tautinis solidarumas, teikiamų paslaugų kokybė, kuri visais atvejais nebuvo aukšta, bet ir lenkiškosios valdžios požiūris į lietuvių kultūrinę veiklą ir jos rezultatus – šiuo atveju knygas. Lenkų spaustuvėms bendradarbiavimas su lietuvių tautiškumą siekiančiais išsaugoti veikėjais galėjo būti kenksmingas.

Paveldo leidinių tipografika. Kaip minėta, pirmosios Vydūno kūrybinio palikimo leidyba susirūpino visuomeninės išėivijos organizacijos. Nuo pat šio darbo pradžios ją bendradarbiauta su Čikagoje veikusia Mykolo Morkūno spaustuve. Bendrą veiklą nutraukė tik spaustuvės uždarymas.

M. Morkūnas, poligrafinio darbo ėmėšis dar Vilniuje (1944-aisiais spausdinęs antinacistinio pogrindžio laikraštį „Laisvas žodis“), emigravęs į JAV savo vardu įsteigė spaustuve Čikagoje. Spaustuvės veikla prasidėjo nuomojamame mažame kambarėlyje, vėliau persikraustyta į didesnes patalpas, nupirkta linotipo mašina, vėliau – įsigytas pirmasis kompiuteris, techninė bazė vis gerėjo¹⁵⁵. Tai matyti ir vertinant M. Morkūno pagamintus leidinius: 1954 metais išleisti „Probočių šešėliai“ neprilygo vėliau – po 1978-ųjų – išleistų Vydūno knygų kokybei.

M. Morkūno įmonėje gimdavo ne ik lietuviškų knygų bei periodikos – buvo priimami ir vietos gyventojų akcidentinės spaudos užsakymai, kurių būta nemažai, tai ir teikė sąlygų finansiniam pagrindui kurtis ir veiklai tobulėti. Tačiau M. Morkūnas buvo atsidavęs lietuvių spaudai ir kalbai, tad lietuviškos literatūros spausdinimas buvo svarbiausia įstaigos veikla. Ypač glaudžiai bendradarbiauta su vietos lietuvių organizacijomis. Ilgainiui, M. Morkūno spaustuvė iš Ashland Avenue persikraustė į pietinėje Čikagos dalyje esantį, amerikiečių jaunimo organizacijai „Junior Achievement“ priklausantį pastatą. Anot M. Morkūno amžininkų, tuo metu šiame pastate susikūrė nedidelis lietuviškos kultūros centras: veikė lietuvių visuomeninės organizacijos. Pavyko

¹⁵⁴ UŽTUPAS, V. *Lietuvos spaustuvės: 1522–1997*. Vilnius, 1998, p. 208, 494.

¹⁵⁵ LAPAS, R. M. Ech, Mykolai, Mykolai... In *Amerikos lietuvis*. JAV, 2009, balandžio 28 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009, gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alietuvis.us/al/index.php?news=687>>

išsiaiškinti, jog viena jų – Vydūno fondas¹⁵⁶. Tad dar 1954-aisiais užsimezges bendradarbiavimas tapo dar patogesnis.

Ilgainiui spaustuvės veikloje įvyko lūžis: vietos gyventojai išigijo kompiuterius, žmonės patys pradėjo spausdinti kvietimus ir didelę dalį kitos smulkiosios spaudos gaminių; sumažėjo lietuviškos periodikos, knygas savo ruožtu apie 1988-uosius tapo daug pigiau spausdinti Lietuvoje. M. Mikūnas įklimpo į skolas. Spaustuvė buvo uždaryta, o jos įranga pergabenta į Lietuvą, kur ėmė veikti poligrafijos įmonė „Morkūnas ir Ko“. Tačiau, anot senųjų Čikagos spaustuvės darbuotojų, šią įmonę su buvusią M. Morkūno spaustuve sieja tik pavadinimas¹⁵⁷. Tad „Morkūno ir Ko“ ryšiai su Vydūno fondu nebuvo atnaujinti: 1999-aisiais pasirodęs antrosios „Mano Tėvynės“ laidos tiražas buvo pagamintas Lietuvoje, tačiau kitos Kauno spaustuvės – „Spindulio“. Užsidarius M. Morkūno spaustuvei Čikagoje nutrūko ir Vydūno kūrybos leidinių užsienyje gamyba.

Lietuvoje pirmoji mąstytojo knyga pasirodė tuo metu, kai, mokslininkų teigimų, didžiausias šalies poligrafijos bazės nuosmukis, pastebimas iki šeštojo dešimtmečio vidurio, jau buvo praėjęs¹⁵⁸. Sovietiniu laikotarpiu, kaip žinia, spaustuvės ir leidyklos priklausė valstybei. Nuo pat pirmųjų okupacijos metų imtasi įvairių pertvarkymų: spaustuvių darbą siekiama specializuoti, nuo 1959 metų jos pradėtos stambinti sujungiant kelių įmonių veiklą, tačiau svarbiausia – atgaivinama techninė bazė. Vienintelė okupacijos metais pasirodžiusi Vydūno knyga buvo išleista K. Poželos spaustuvėje (tokį pavadinimą turėjusioje tik 1951–1989 metais, tačiau daugiausia veikusioje ir tebeveikiančioje „Spindulio“ vardu). Kasmėt gaudama naujų, modernesnių įrenginių ji ilgainiui tapo pirmąja okupuotos Lietuvos knygų gamintoja. Viena nuolatinių spaustuvės užsakovų buvusi „Vaga“¹⁵⁹, tad ir šios leidyklos leidžiamai Vydūno knygai pasisėkė pasirodyti moderniausioje to laikotarpio Lietuvos spaustuvėje. Techninė bazė leido į knygą įdėti įklijų su nuotraukomis bei originaliomis kadaise Vydūno veikalams specialiai sukurtomis iliustracijomis, antraštinis lapas atspausdintas spalvota spauda, veikalas įrištas patvariais, kietais drobe aptrauktais viršeliai. Tačiau, kaip jau buvo minėta, įklijos įdėtos nesilaikant jokios tvarkos, kai kurios iliustracijos sumažintos ir atspausdintos taip, kad matyti tik kontūrai. Čia, matyt, ne tik leidėjų, bet ir spaustuvininkų kaltė. Daugiatūkstantiniais tiražais spausdinamos grožinės literatūros knygos vargu ar galėjo patraukti tuo metu daugiausia ideologinio turinio kūriniams, meno albumams, iliustruotai vaikų literatūrai skiriamą dėmesį.

¹⁵⁶ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2009, t. XV, p. 496; LAPAS, R. M. Ech, Mykolai, Mykolai... In *Amerikos lietuvis*. JAV, 2009, balandžio 28 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009, gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alietuvis.us/al/index.php?news=687>>

¹⁵⁷ LAPAS, R. M. Ech, Mykolai, Mykolai... In *Amerikos lietuvis*. JAV, 2009, balandžio 28 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009, gruodžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alietuvis.us/al/index.php?news=687>>

¹⁵⁸ ZOVINĖ, D. *Lietuvos šiuolaikinės tiražinės knygos meniniai ypatumai*: Daktaro disertacija [rankraštis]. Vilnius, 2001, p. 28–29.

¹⁵⁹ UŽTUPAS, V. *Lietuvos spaustuvės: 1522–1997*. Vilnius, 1998, p. 87–95, 197–198.

Visos kitos Vydūno knygos pasirodė jau nepriklausomoje Lietuvoje. Jų gamyboje daugiausia dalyvavo galias tradicijas turinčios spaustuvės. Fotografuotinis „Gimdymo slėpinių“ leidimas pasirodė sovietmečiu daugiausia smulkiuosius spaudinius gaminančios Kauno spaustuvės „Raidė“ rūpesčiu. Vėliau iki pat 1994 metų Vydūno veikalus spausdinusių, tuomet dar valstybinių, „Minties“ ir „Vyturio“ leidyklų nuosekliai bendradarbiauta su „Vilties“ spaustuve. Tiesa, nuo 1994-ųjų šių knygų leidybiniuose duomenyse atsiranda kitas pavadinimas: „Poligrafinių paslaugų įmonė“. Taip tapo vadinami senieji „Vilties“ spaustuvės rūmai, kurie su dalimi įrenginių perėjo Kultūros ir švietimo ministerijai. Šioje spaustuvėse pirmaisiais nepriklausomybės metais pasirodžiusios produkcijos kokybė atitiko bendrąsias to laikotarpio tendencijas. Medžiagų stoka ekonominės Sovietų sąjungos vyriausybės vykdomos blokados metais, infliacijos, nacionalinės valiutos įvedimo padariniai, sumažėjęs knygų vartotojų – šalies gyventojų – gyvenimo lygis atsiliepė ir spaustuvių darbui. Be to, sovietinė technika jau buvo susidėvėjusi¹⁶⁰. Tuo metu pasirodžiusios bene svarbiausios perleistos Vydūno kūrybos dalies – keturių „Raštų“ tomų – popierius yra menkos kokybės, plonas; tekstas taupumo sumetimais atspausdintas nepatogiu skaityti šriftu. Keistai atrodo ir įvairuojantys tų pačių tomų viršeliai – skiriasi jų spalvos. Daug geresnė tos pačios spaustuvės pagamintos, 1994-aisiais metais išleistos knygos „Sigutė“ kokybė, ir medžiagų, ir spaudos darbų atžvilgiu.

Vėliau, stiprėjant visos Lietuvos poligrafijos bazei, spaustuvėms atnaujinant savo techniką, taisėsi ir Vydūno knygų išvaizda. Kadangi buvo bendradarbiauta su skirtingomis leidyklomis, įvairavo ir nuo pastarųjų pasirinkimo priklausančios Vydūno knygas gaminusios spaustuvės¹⁶¹. Tačiau pastebėtina, jog dauguma perleistos mąstytojo kūrybos pasirodė stambiausių Lietuvos spaustuvių rūpesčiu: Kauno „Spindulio“ ir „Aušros“, spaustuvės „Vilniaus spauda“ („Vilspa“), S. Jokužio leidyklos-spaustuvės Klaipėdoje.

Iš šių stambesnių poligrafijos įmonių jauniausia – S. Jokužio leidykla-spaustuvė, susikūrusi 1991 metais ir greitai tapusi viena moderniausių, galinčių gaminti aukštos kokybės reikalaujančią reprezentacinę produkciją. Jos repertuare daugybė meno, nuotraukų albumų, iliustruotų vaikiškų knygų ir pan. Kitos minėtosios didžiosios spaustuvės turi senas šaknis, ne kartą dėl vykusių reorganizacijų buvo keitusios pavadinimus. Vienintelė smulkioji Vydūno veikalus spausdinusi įmonė – Radviliškyje veikusi „Litera“, kurios dėka skaitytojus pasiekė dvi J. Palijanskaitės sudarytos knygos (2004, 2006).

Iš produkcijos matyti, jog Vydūno knygų išvaizdai įtakos turi ne tik spaustuvės techninė bazė ir darbuotojų kompetencija, bet ir lėšų stoka. Anot V. Bagdonavičiaus, knygos dažnai

¹⁶⁰ ZOVINĖ, D. *Lietuvos šiuolaikinės tiražinės knygos meniniai ypatumai*: Daktaro disertacija [rankraštis]. Vilnius, 2001, p. 50.

¹⁶¹ Pavyzdžiui, 2001 metais tarp didžiausių Lietuvos spaustuvių „Vilspa“ užėmė 3 vietą, S. Jokužio spaustuvė – 9, „Aušra“ – 13 Didžiausios spaustuvės. (žr. VZ.: *Verslo naujienos*, 2001, vasario 8 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1129&id=97773>>).

pasirodo ne tokios, kokias jas norėtuši matyti – knygynuose jos pasimeta tarp daugybės puošnių leidinių¹⁶². Manytina, kad tokį kritišką žvilgsnį yra nulėmęs labai didelis susirūpinimas Vydūno kūrybos likimu bei jaudinimasis, jog visuomenė vis dar lieka jai gana abejinga. Iš tikrųjų padėtis nėra tokia bloga, bent jau naujai pasirodančių knygų atžvilgiu. Kaip jau buvo minėta, joms taikomi nauji meniniai sprendimai. Plečiantis Lietuvos poligrafijai bei gerėjant visai leidybos produkcijai, akivaizdu, kad tokie sprendimai galimi nesunkiai įgyvendinti. Tačiau, manytina, lėšų stoka yra lėmusi pigesnio popieriaus, ne pačias naujausias technologijas turinčių įmonių pasirinkimą. Pavyzdžiui, dalis knygos „Žvilgis į gyvenimo gelmes“ piešinių dėl techninių ir programinių klaidų buvo išspausdinta nekokybiškai, tad teko pridėti priedą su visomis leidinyje esančiomis iliustracijomis. Be to, pastaruoju metu knygoms spausdinti imtas naudoti sniego baltumo akis varginantis popierius, kuris savo ruožtu yra pigesnis už toninį. Taigi matyti, jog pastaruoju metu nutrūkęs Vydūno knygų finansavimas atsiliepia leidinių išvaizdai, materialinė bazė riboja kai kurių meninių sumanymų įgyvendinimą.

3. LEIDINIŲ SKLAIDA

3.1. Platinimas: tikslai ir būdai

Autoriaus gyvenimo metais taikyti sklaidos būdai. Knygos kelią pas skaitytoją neretai lemia jos autoriaus bendravimas su visuomene, naujų veikalų ar tiesiog bendrų savo kūrybos idėjų populiarinimas – nebūtinai tiesiogiai, bet ir per spaudą; skaitytojų poreikių paaiskinimas, visuomeninė veikla. Vydūnas buvo pagrindinė savo kūrybos populiarinimo ašis. Dalyvaudamas kultūrinėje ir pedagoginėje veikloje, šis autorius patraukdavo ir sudomindavo būsimuosius savo leidinių skaitytojus ar draminių veikalų vaidintojus. Filosofinius veikalus iš vidinių paskatų rašęs ir skelbęs mąstytojas, muzikinius bei grožinius savo kūrinius dažnai buvo raginamas rašyti Tilžės kultūrinių organizacijų, pirmiausia Lietuvių giedotojų draugijos. Šie veikalai buvo vaidinami per draugijos organizuojamus vakarus. Autorius buvo skubinamas šias knygas leisti, apie tai užsimindavęs ne vienoje knygų pratarinių.

Tačiau Vydūno knygų ilgainiui galima buvo įsigyti ir Didžiosios Lietuvos prekyvietėse. Pirmasis šią tautos dalį pasiekęs kūrinys – „Lietuvos Aidos“ (1904), Vilniun atkeliavęs 1907-aisiais. Paskui jį sekė ir kitokio pobūdžio kūriniai, apie tai liudija Didžiosios Lietuvos spaudoje randami atsiliepimai bei kritiniai straipsniai. Kai kuriuose profesionaliosiose Lietuvos teatruose nuo 1919 metų buvo suvaidinta mąstytojo dramų, tiesa, tik kelios – profesionaliam teatrui Vydūnas mažiau imponavo. Kūriniai buvo vaidinami Skrajajančiame

¹⁶² V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. lap. 6 // autorės asmeninis archyvas, žr. 5 priedą.

J. Vaitkaus teatre (1919), Tautos teatre (1923, 1924), Valstybės teatre (1928, 1938)¹⁶³. Tiesa, šie vaidinimai turėjo ir aistringų gerbėjų, ir negailestingų kritikų, bet vien kritikų dėmesys liudija didesnę ar mažesnę Vydūno veikalų paplitimą.

Vydūno žinomumą skatino aktyvus jo bendradarbiavimas visuomeninėje veikloje – ne tik gimtojoje Tilžėje, bet ir kitapus Nemuno. Autorius buvo kelių Lietuvoje veikiančių organizacijų narys, užsiėmė pedagogine veikla. Taip, pavyzdžiui, įvairiose Lietuvos miestuose „Kultūros“ bendrovės organizuojamų paskaitų metu Mažosios Lietuvos filosofas aiškino filosofines savo koncepcijas bei jų pritaikomumą tuometinei lietuvių tautos situacijai taisyti. V. Bagdonavičius pastebi, jog tuo metu buvo užmegzti nuoširdūs mąstytojo kontaktai su Lietuvos inteligentija bei akademinio jaunimu¹⁶⁴.

Informacijos apie Vydūno kūrybos visumą bei pasiūlą skleidėjos buvo pačios autoriaus knygos – reta kuri išėdavo be išspausdinto dar galimų įsigyti autoriaus kūrinių sąrašo su kainomis (kartais, manytina, kūrybos visumai iliustruoti minimos ir išparduotos knygos). Kainų nurodymas leido informuoti ir apie užsilikusios tiražo dalies išpardavimus¹⁶⁵.

Atsižvelgiant į Vydūno bendruosius gyvenimo siekius bei vykdytą kultūrinę veiklą matyti, jog mąstytojo knygų leidybos tikslai iš esmės buvo ne komerciniai, o kultūriniai. Tačiau kultūrinis darbas savo ruožtu nebūtų galimas be tvirtesnio finansinio pagrindo. Taigi leidinių sklaidos užduotis buvo ne tik susigrąžinti iš produkcijos realizavimo gaunamas kūrinių leidybai skirtas lėšas, bet ir sudaryti sąlygas naujiems veikalams leisti¹⁶⁶. Pastebėtina, jog šis uždavinys buvo iškeltas ir „Rūtos“ organizaciją nuo bankroto išgelbėjusio A. Bruožio testamente¹⁶⁷.

Aukšta poligrafinė veikalų kokybė savo ruožtu lėmė tai, jog Vydūno knygų kainos nebuvo lengvai įkandamos. Veikalo „Mūsų uždavinys“ (1911) recenzijoje A. Jakštas rašo: *Paviršutinė leidinio pusė graži, bet graži ir kaina!*¹⁶⁸ Tiesa būdavo vykdomi užsilikusių tiražų išpardavimai (nuolaidos siekė iki 50 procentų¹⁶⁹), kai kurių knygų kainos sumažinamos siekiant, kad veikalai taptų lengviau įperkami ir plačiau paplistų (šios priežastys nurodomos knygų pratarmėse¹⁷⁰).

Vydūno raštams leisti ir platinti įsteigta „Rūta“ komercijai skyrė nemažai dėmesio. Savo knygynėlio ji neturėjo, produkciją realizavo iš sandėlio arba didesniais kiekiais tiekdamas kitoms prekybos įstaigoms. „Rūtos“ prekybai iki Pirmojo pasaulinio karo vadovavo O. von

¹⁶³ Lietuvos dramų teatrų spektaklių programos 1920–1940. Sudarė S. Ramelis. Vilnius, 2003, 145 p.;

BAGDONAVIČIUS, V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 325–326.

¹⁶⁴ BAGDONAVIČIUS, V. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*. Vilnius, 1978, p.

¹⁶⁵ pvz., kn.: VYDŪNAS. *Senovės balsas*. Tilžė, 1935.

¹⁶⁶ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 16.

¹⁶⁷ ALEKNAVIČIUS, B. *Vydūnas*, Vilnius, 1999, p. 249.

¹⁶⁸ JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. *Mūsų laimėjimas*. Tilžė, 1913. / In *Draugija*. 1913, T. 21, Nr. 79/80, p. 272.

¹⁶⁹ žr. VYDŪNAS. *Vergai ir dykiai*. Tilžė, 1919, 4-as viršelis.

¹⁷⁰ pvz., žr. VYDŪNAS. *Lietuvos pasakėlė*. Tilžė, 1913, p. 5.

Mauderode's spaustuvės raidžių rinkėjas M. Ašmutaitis. Kartais Vydūno leidiniais turguje prekiaavo autoriaus šalininkai. Tiesa, visuomenės į tai buvo žvelgiama įtariai, to priežastis – pasklidę gandai apie nežinomą mokslą ir savitą gyvenimo būdą propaguojantį jo autorių¹⁷¹.

Daugelio Vydūno kūrybos tyrinėtojų minima šio autoriaus idėjų, o kartu ir leidinių sklaidos intensyvumą paspartinusi „Jaunimo“ žurnalo ekspedicija. Šis leidinys padėjo pasiekti svarbiausią Vydūno kūrinių adresatą, atsakingą už lietuvių tautos likimą, – jaunosius skaitytojus. Žurnalo populiarumą lėmė tokių leidinių jaunimui stygius. Be to, svarbu ir tai, jog filosofinės Vydūno idėjos čia pateikiamos ne kaip teorinio lygio apmąstymai – autorius aiškina praktiškesnius jaunam žmogui kylančius gyvenimo, dvasios brendimo klausimus. Manytina, jog žurnalo populiarumą galėjo kelti ir jame įsteigtas „Pasikalbėjimų“ skyrelis, kuriame autorius atsakinėjo į skaitytojams rūpimus klausimus.

Vydūno raštais prekiaavo visų Mažosios Lietuvos didesnių miestų knygynai, išskyrus protestantiškuosius, kurie atsiribojo dėl pasaulėžiūros nesutapimo¹⁷². Su Didžiosios Lietuvos prekybos įstaigomis santykiai išsiplėtoto panaikinus lietuvių spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą. Patikimu partneriu tapo M. Šlapelienės knygynas Vilniuje – vienas pirmųjų, įsikūrusių spaudą atgavus, ir tapęs Vilniaus lietuvių kultūros židiniu; po Pirmojo pasaulinio karo leidinius pirko Lietuvos valstybinė centrinė biblioteka¹⁷³. Šlapeliai buvo ne tik Vydūno knygų ir periodikos platinimo partneriai, iš šio knygyno ji dominančių knygų parsisiųsdavo ir pats V. Storostas. Ne kartą Šlapeliams siųstuose laiškuose Vydūnas prašė sutvarkyti ir Didžiojoje Lietuvoje jo turimus reikalus: sumokėti Lietuvių mokslo draugijos nario mokesį ir pan.¹⁷⁴, tad bendradarbiavimas rėmėsi ne tik komerciniais, bet ir bičiuliškais santykiais. Matyt, prekyba autoriaus knygomis nebuvo itin pelninga, nes 1977-aisiais tvarkant vėlionės M. Šlapelienės knygyno atsargas buvo atrasti keli kadaise iš Tilžės platinti atsiųsti Vydūno knygų pakai – leidiniai liko neišparduoti¹⁷⁵.

Vydūno knygų leidyboje didelį vaidmenį atliko ir autoriaus gerbėjų vykdomas jo kūrinių populiarinimas ir platinimas. Tarpukariu šios veiklos ėmėsi pedagogas A. Krausas. Pirma šio asmens ir Vydūno pažintis buvo netiesioginė – per autoriaus knygas. 1920-aisiais, būdamas dar trečiokas, A. Krausas knygyno vitrinoje pastebėjo Vydūno knygą „Apšvietimas“. Atsiminimuose jis aiškina, jog būtent pavadinimas tuomet labiausiai patraukęs: *Apie 500 moksleivių suskridome į Žemaičių sostinę pasisemti šviesos, kad vos prisikėlusiai tėvynei išsimokslinę galėtume skirti savo jėgas. Todėl, trokšdamas apšvietimo, susidomėjau minima knygele [...]*¹⁷⁶. Vėliau, kaip mini pats

¹⁷¹ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 442.

¹⁷² KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 16.

¹⁷³ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knygyna*. Vilnius, 1992, p. 214.

¹⁷⁴ RUGAS, A. Vydūno laišakai Šlapeliams. In *Knygotyra*, 1990, t. 16, sąs 1, p. 68–73.

¹⁷⁵ KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, p. 6.

¹⁷⁶ Cit. iš: KRAUSAS, A. Vydūnas Telšiuose. In *Aidai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.aidai.us>>

atsiminimų autorius, Vydūno knygų jis su bičiuliais į Telšius parsisiųsdavo iš pačios „Rūtos“ leidyklos.

Pastebėtina, jog Vydūno leidiniai plito ir išeivijoje, dar gerokai iki paties jų autoriaus pasitraukimo iš Tilžės. Apie tai liudija JAV gyvenančio lietuvių išeivijos bibliofilo, plieno pramonės darbininko J. K. Karazijos bibliotekoje (kataloge) aptiktas aštuonių Vydūno knygų rinkinys. Kokiu keliu šie leidiniai pateko į išeivijos bibliofilo rankas tiksliai nėra žinoma: neaišku, ar kai kurios knygų, išleistų iki 1910-ųjų (tais metais J. Karazija pasitraukė į Ameriką), galėjo būti paties bibliofilo išsivežtos, ar buvo gautos dovanų, ar nupirktos. Tačiau pats leidinių saugojimo faktas yra svarbus, nes, anot tyrinėtojų, tarpukariu išeivijoje Vydūnas buvo ne tik mažai skaitomas, bet ir menkai žinomas¹⁷⁷.

Vilniuje be tiesioginio autoriaus dalyvavimo 1919–1922 metais leisti veikalai, tikėtina, buvo platinami M. Biržiškos redaguojamų laikraščių prenumeratoriams, kadangi būtent šių laikraščių redakcijos rūpinosi beveik visų tuo metu Vilniuje leistų vertimų leidyba. Prie šios veiklos prisidėjusi leidykla „Milda“ savo ruožtu turėjo knygyną, kuris, manytina, apsiėmė platinti bent jau vienos „Mildos“ išleistos Vydūno knygos „Drogi gwiazd“ taražo (1922).

Taigi Vydūno kūrinių leidybos veikloje dalyvavo pati „Rūtos“ organizacija, produkciją realizavusi tiesiogiai ir per tarpininkus – kitas knygų prekybos įstaigas. Knygomis prekiauta turguje bei knygynuose. Mažoje Lietuvoje šių leidinių galima buvo įsigyti visuose stambesniuose neprotestantiškuose knygynuose, Vilniuje svarbiausiu partneriu buvo M. Šlapelienė. Lenkų okupuotame Vilniuje savo ruožtu Vydūno veikalų, manytina, galima buvo įsigyti iš pačių leidėjų – laikraščių redakcijų bei lietuviška spauda ir knygomis prekiaujančių knygynų.

Vydūno kūrybinio palikimo sklaida. Pirmoji Vydūno knygų perleidimu susirūpinusi išeivija pirmiausia orientavosi į gana neplačią tik Vydūno gerbėjais apsiribojusią lietuvių išeivių visuomenę. Taip sprendžiama remiantis gana nedideliais pirmųjų leidinių tiražais. V. Bagdonavičius mini, jog apie 1954-aisiais išleistą „Gimdymo slėpinių“ knygą jis iki 1988 metų savo kelionės į Vokietiją tik girdėjęs, Lietuvoje nepavyko aptikti nei vieno šio veikalo egzemplioriaus¹⁷⁸. Galimas daiktas, jog šio egzemplioriaus ir nebuvo, nes iš išeivių rankų tokiu nedideliu tiražu išleista knyga didžiausią tikimybę turėjo patekti į Vydūnu besidominčio asmens rankas, o dauguma šių asmenų savo ruožtu V. Bagdonavičiui buvo pažįstami.

1982-aisiais pasirodęs istoriosofinis veikalas „Sieben Hundert [...]“ leidėjų ir jų bendraminčių rūpesčiu pasklido jau daug plačiau. Supratus geopolitinę jo reikšmę bei jaučiant pareigą pasauliui pranešti apie lietuvius ir Lietuvą kaip savarankišką, lygiavertę (tuomet dar

¹⁷⁷ KAUNAS, D. Išeivijos bibliofilijos paveldas: Justinas K. Karazija. In *Knygotyra*, 2008, T. 50, p. 74.

¹⁷⁸ BAGDONAVIČIUS V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 329.

okupuotą) valstybę, kūrinys buvo išplatintas po pasaulio universitetų bibliotekas¹⁷⁹. Anot dabartinio Vydūno fondo valdybos pirmininko Vytauto Černiaus, žinios apie fondo spausdinamas knygas būdavo skelbiamos lietuvių išeivijos spaudoje: laikraščiuose „Draugas“, „Dirva“, „Tėviškės Žiburiai“, skautiškoje periodikoje. Reklamos tikslais naudota ir paties fondo leidžiama smulkioji spauda – pranešimai išsiunčiami su kalėdiniais atvirukais; leidiniai pristatomi ir vietinių mugių metu¹⁸⁰.

Lietuvoje savo ruožtu sovietmečiu pasirodžiusi vienintelė Vydūno knyga „Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“ buvo vertinama priešaringai. Teigiama, jog ją sudarančius kūrinius reikėtų skaityti su tam tikromis išlygomis, jog ne viskas sovietinei visuomenei tinka. Nepriklausomoje Lietuvoje vėliau perleistos šios dramos, kaip minėta, pasirodžiusios tam tikrose į jaunimą, moksleivius orientuotose serijose. Tačiau sovietmečiu, manytina, į mokyklas, šios su tam tikromis išlygomis siūlomos skaityti knygos nebuvo tiekiamos; jos veikiausiai platintos įprastu būdu – knygynuose.

Nepriklausomybę atgavus Lietuvoje susidarė sąlygos visuomenei pasiūlyti platesnį Vydūno kūrybos repertuarą. Tačiau iki šiol tebevykstančiai mąstytojo veikalų sklaidai būdingi kai kurie specifiniai tikslai ir būdai. Žvelgiant į Vydūno knygų, o pirmiausia informacijos apie jas adresatą, matyti kelios tos informacijos sklaidos kryptys: plačioji Lietuvos visuomenė, mokslininkai (istorijos, literatūros ir kt. specialistai), valdžios atstovai ir mokyklos.

Visuomenei pirmiausia reikėjo priminti apie patį kūrinių autorių – Vydūną bei atskleisti jo kūrybos aktualumą šiandienos skaitytojui. Dar 1987 metais rašytame straipsnyje V. Bagdonavičius teigė, kad nepaisant to, jog Lietuvos visuomenei tuomet dar nebuvo prieinamas toks didelis pluoštas Vydūno kūrybos, buvo jaučiamas savotiškas Vydūno renesansas – susidomėjimas šia asmenybe vis augo¹⁸¹. Po 1990-ųjų Vydūno grožinių ir filosofinių veikalų leidyba įgavo pagreitį, tačiau tuomet visuomenei tapo pasiekiamos ir kitų kūrėjų anksčiau negalimos leisti knygos, prekybos vietose pasirodė tik iš pavardžių žinomų žymių šiuolaikinių užsienio autorių ir kt. leidinių. Tad Vydūnas tapo vienu iš daugelio perleidžiamų senųjų lietuvių klasikų, patriotinės pakraipos rašytojų.

Visuomenės susidomėjimas mąstytojo veikalais ir juose gvildenamomis idėjomis buvo nuolatos stimuliuojamas – buvo reikalinga įtvirtinti išleidžiamų Vydūno kūrinių vietą ir pagrįsti jų reikalingumą skaitytojui. Tai buvo daroma kalbant ne tik apie konkrečias išleidžiamas knygas, bet ir populiarinant Vydūno idėjas apskritai. Spaudoje pasirodė didelis pluoštas Vydūnui skirtų straipsnių, per radiją pranešama apie naujų knygų leidybą¹⁸². Tuo rūpinosi mąstytojo kūrybinio palikimo

¹⁷⁹ VASILIAUSKAITĖ, L. Ilgas kelias į skaitytoją. In *Lietuvos aidas*, 2001, Nr. 148, p. 11.

¹⁸⁰ V. Černiaus 2009. XII. 18 *laiškas D. Gerasimovai / autorės asmeninis archyvas*. (žr. 6 priedą)

¹⁸¹ BAGDONAVIČIUS V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 313–314.

¹⁸² Ten pat, 528 p.

aktualintojai. Jų straipsniuose kalbama apie tuometinę šalies visuomenę bei Vydūno kūrybos vietą joje; kitur tiesiogiai atsigręžiama į Vydūno knygas, aiškinamas jų idėjų aktualumas: teigiama, jog nugriovus viešpatavusios ideologijos stabus reikalinga atkurti ir dvasinę laisvę¹⁸³.

Apie Vydūno kūrybą, naujai išleidžiamas knygas informacijos gausu ne tik straipsniuose, periodikoje. Vydūno draugija ir jos skyriai nuolat organizuoja renginius visuomenei, minėjimus, konkrečių knygų sutiktuves, seminarus. Daugiausia tokių renginių vyko Vydūno jubiliejų progomis. Kai kurie iš jų atviri plačiai visuomenei: bibliotekų parodose, muziejuose ir kt.¹⁸⁴ Tačiau konkrečių svarbesnių knygų sutiktuvės buvo organizuotos kaip uždari vakarai, sutelkę skirtingų sričių specialistų ir mokslininkų. Anot V. Bagdonavičiaus, knygynuose tarp kitų prabangiau apipavidalintų knygų pasimetantys Vydūno kūriniai daugiausia dėmesio susilaukdavo būtent per šiuos renginius, kurių metu jos buvo ne tik aptarimos, bet ir parduodamos. Kaip nemažai dėmesio sulaukusi knyga V. Bagdonavičiaus minimas palyginti neseniai (2006–2008 m.) išleistas „Žvilgio į gyvenimo gelmes“ dvitomis¹⁸⁵. Manytina, kad tokį platinimo aktyvumą galėjo lemti tai, jog renginių metu į vieną vietą buvo susirinkę pakankamai gerai Vydūno kūrybą išmanantys, ja besidomintys žmonės, kurie neabejojo šių knygų verte. Knygynams platinti likusių knygų kelias pas skaitytoją savo ruožtu yra daug sudėtingesnis, ypač jei autorius visuomenei menkai žinomas ar tiesiog laikomas neaktuali.

Dėmesys atkreiptinas ir į tai, jog tokie didesni renginiai buvo skiriami ne kiekvienai Lietuvoje išleidžiamai Vydūno knygai. Bene daugiausia dėmesio sulaukė 2001-aisiais metais pasirodę „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“. Knygos sutiktuvės vyko Rašytojų klube, Maironio lietuvių literatūros muziejuje. Šie renginiai pritraukė gana margą auditoriją: Mažąją Lietuvą bei jos veikėjais besidominčius mokslininkus, literatūros žinovus, Vydūno kūrybos gerbėjus bei žmones, tiesiogiai prisidėjusius prie knygos leidybos. Į renginį buvo atvykę bendraautoriumi vadinamo V. Falkenhahno sūnus V. Justickis, filosofas Romualdas Ozolas ir kt. Būta ir užsienio svečių: Čikagos Vydūno fondo atstovės Stefos Gedgaudienės bei žurnalisto Leono Stepanausko iš Berlyno¹⁸⁶. Renginiu susidomėta ir įvairios pakraipos spaudos priemonių: nuo istorijos žurnalo „Voruta“ bei kultūros mėnraščio „Literatūra ir menas“ iki šalies dienraščių: „Lietuvos aidas“, „Valstiečių laikraščio“, tad informacija pasiekė nemažą auditoriją

Manytina, jog tokio dėmesio, renginį organizavusios Vydūno draugijos pastangų bei mokslo visuomenės ir žiniasklaidos susidomėjimo knyga susilaukė ne tik dėl savo turinio vertės, bet ir dėl to, jog palyginti su kitais Vydūno kūrinių jos kelias pas skaitytoją buvo bene sunkiausias, labiausiai intriguojantis. Anot R. Misiūno, vienas iš veiksmingų knygos reklamos būdų yra

¹⁸³ pvz., BAGDONAVIČIUS V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 442–443.

¹⁸⁴ *Vydūno draugija*. [oficialus draugijos tinklalapis]. [žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vyduno.draugija.com>>

¹⁸⁵ V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. lap. 6 // autorės asmeninis archyvas, žr 4 priedą.

¹⁸⁶ Ilgas kelias į skaitytoją. In *Lietuvos aidas*, 2001, birž. 27 d., p. 11.

įdomybių apie jos autorių, pasirodymo aplinkybes ar panašių dalykų sklaida. Būtent tai dažniausiai sulaukia žiniasklaidos dėmesio¹⁸⁷. Todėl galimas daiktas, jog būtent „įdomybės“, susijusios su minėtosios knygos parašymo bei ankstesnio leidimo istorija, sudomino Lietuvos dienraščių žurnalistus, kurie savo straipsniuose dažnai akcentavo ne veikalo turinį, o jo leidybos istoriją. Šiaip ar taip paskleista informacija tolesnį veikalo platinimo kelią galėjo tik palengvinti.

Kalbant apie Vydūno kūrybos populiarinimą, orientuotą į plačiąją visuomenę, ryškėja Vydūno draugijos narių bei su ja bendradarbiaujančių žmonių pastanga prie šio filosofo kūrybos patraukti jaunuosius skaitytojus. Šiam tikslui pasiekti mąstytojo kūrybą daugelį metų buvo bandoma įtraukti į Lietuvos vidurinių ir aukštųjų mokyklų mokymosi programas. 1988–1991 metais mokytojų kvalifikacijos institute Vilniuje V. Bagdonavičiaus buvo skaitomas kursas „Vydūnas ir jo reikšmė lietuvių kultūrai“; nemažai dėmesio Vydūno dramaturgijai buvo skiriama ir A. Martišiūtės Vilniaus pedagogų raidos centre, Lietuvos muzikos akademijoje bei Kultūros darbuotojų kvalifikacijos centre skaityto kurso metu. Tačiau švietimo darbuotojai didelės iniciatyvos nerodė. Vydūno kūrinių nagrinėjimas tik trumpam buvo įtrauktas į 11-os klasės programą: V. Daujotytės 11-os klasės vadovyje išspausdintas skyrius, skirtas Vydūno kūrybai.

Su bandymu įtraukti Vydūno kūrinius į mokymosi programas susiję ir konkrečių knygų platinimo būdai. Tokiais atvejais tikslai pirmiausia buvo ne komerciniai, o kultūriniai. 1999-aisiais Čikagoje išleistos knygos „Mano Tėvynė“ laida Vydūno fondo atstovų buvo įteikta Švietimo ir mokslų ministerijai su prašymu jos egzempliorius išplatinti po Lietuvos mokyklas. Iš spaudoje publikuojamų straipsnių matyti, jog šios knygos likimu buvo susidomėjusi ir žiniasklaida. „Valstiečių laikraštis“ ragino neleisti, kad ji dulkėtų bibliotekų lentynose. Teigiama, jog laikraščio atstovai asmeniškai domėsis knygos likimu¹⁸⁸. Iš tokių straipsnių aiškėja, kad Vydūno knygų kelias į mokyklas bei bandymas jomis sudominti Lietuvos jaunimą buvo labai komplikotas. Faktas, kad knyga pasiekė šias įstaigas ir buvo lengvai prieinama jų bibliotekose dar nereiškė, jog ji bus mokinių skaitoma.

Autoriaus populiarinimas mokyklose, priklausęs tik nuo pačių mokytojų ar konkrečių mokyklų vadovybės – jų požiūrio Vydūno kūrybos aktualumo atžvilgiu. Aktyviai bendradarbiaujant su Kintų Vydūno kultūros centru bei laikraščiu „Klaipėda“ buvo rengiami apskrities moksleivių rašinių konkursai „Į kelią su Vydūnu“¹⁸⁹. Šiems renginiams nepavyko aprėpti visų Lietuvos mokyklų, tačiau jie skatino bent jau Klaipėdos apskrities jaunimą skaityti mokyklų turimas Vydūno knygas.

Iš visų nepriklausomybės laikotarpiu išleistų mąstytojo knygų išskirtinę platinimo istoriją turi rinktinė rusų kalba „Я верю в святое таинство“. Vienas iš knygos leidybos tikslų buvo

¹⁸⁷ MISIŪNAS R. *Book publishing in Lithuania*. 2nd ed. Vilnius, 2005, p. 75.

¹⁸⁸ Tėvynė beldžiasi į vaiko sielą. In *Valstiečių laikraštis*, 2000, vas. 15, p. 11.

¹⁸⁹ SODONIS S. Vydūnas XX amžiaus pabaigos jaunuomenės akimis. In *Klaipėda*, 2000, kovo 22, p. 12.

su Vydūno kūryba supažindinti konkretaus regiono rusakalbę visuomenę. Tuo metu vyko Lietuvos ir Kaliningrado derybos dėl Vydūno muziejaus įsteigimo Tilžėje (Sovietske), tačiau Kaliningrado valdžios atstovai priekaištaudavo, jog Vydūnas srities gyventojų nėra žinomas. Todėl vos knygai pasirodžius buvo rūpinamasi, kad ji kuo greičiau pasiektų savo adresatą. Jos egzempliorius buvo tiesiogiai įteiktas srities vicegubernatorei, daug knygų Vydūno draugijos buvo išdalinta rusų pareigūnams¹⁹⁰. Taigi ir šiuo atveju, panašiai kaip ir bendraujant su Lietuvos mokyklomis, dauguma knygų buvo tiesiog padovanota negaunant jokio pelno. Tačiau akcijos Karaliaučiuje tikslas buvo ne tik apšviesti visuomenę, bet ir gauti galimybę įgyvendinti tolimesnius Vydūno draugijos siekius – įsteigti Vydūno muziejų Tilžėje (beje, to padaryti nepavyko).

Taigi atlikta leidinių ir informacijos apie juos sklaidos analizė rodo, jog Vydūno knygų platinimo tikslai buvo nelengvai pasiekiami, ypač sunkiai buvo sudominama plačioji visuomenė. Mąstytojo knygų leidybai įgavus pagreitį, jos produkcijai teko konkuruoti su daugybe atsirandančių naujų knygų.

3.2. Visuomenės recepcija

Vydūno kūriniai autoriaus amžininkų akirtyje. Vydūno veikalai neužtruko susilaukti visuomenės dėmesio. Žinių apie juos sklaidai visuomenėje tuo metu didelę įtaką padarė svarbios kritikos vystymosi sąlygos – periodikos – Didžiojoje Lietuvoje gausėjimas, prasidėjęs po spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo. Vydūno veikalų recenzijų pasirodydavo Didžiosios ir Mažosios Lietuvos periodiniuose leidiniuose (pastaruosiuose – dažniau), autoriaus kūrybai aiškinti buvo skirta išsami Vinco Mykolaičio-Putino studija; mokslinio tyrimo sulaukė ir pati Vydūno asmenybė – apie mąstytojo gyvenimą disertaciją parašė Klaipėdos literatūros mokytojas Salys Čemerys-Šmerauskas (dėl kritiško V. Mykolaičio-Putino įvertinimo ji liko neapginta). V. Storosto veikalų pasirodymas kai kur buvo minimas kaip išskirtinės svarbos žinia (pvz., apie tai byloja straipsnio antraštė – „Swarbus Atsitikimas“¹⁹¹). Pastebėtina, jog daugelyje kritinių straipsnių Vydūno kūryba buvo nagrinėjama paraleliai su šio autoriaus asmenybės bruožais bei kultūrine veikla. Tai nenuostabu – Vydūnas buvo gyva savo veikaluose propaguojamų idėjų iliustracija, jo kūryba sutapusi su asmeniu. Anot V. Maciūno, būtent visiškas filosofo minties ir gyvenimo sutapimas skatino visuomenės žavėjimąsi šia asmenybe, kuri tapo svarbiausiu savo veikaluose dėstomų dalykų argumentu¹⁹². Tačiau vertintojų dėmesys buvo skiriamas ne tik knygų turiniui – jo nestokojo Vydūno taip puoselėjama bei tobulinama lietuvių kalba, raštų stilius. Vertinimų sulaukė ir knygų dizaino elementai, savita rašyba. Taigi kalbant apie Vydūno leidinių recepciją dėmesys

¹⁹⁰ Skaitytojų dar nepasiekusi knyga. In *Donelaičio žemė*, 1997, lapkritis, p. 4.

¹⁹¹ BAJORAITIS, F. Swarbus Atsitikimas. / Rec. kn.: Probočiū šėšėliai. Tilžė, 1908. / In *Nauja lietuviška Ceitunga*, 1908, aug. 4 (Nr. 62), p. [1].

¹⁹² MACIŪNAS, V. Keturi Mažosios Lietuvos didieji. In *Aidai*, 1948, Nr. 18, p. 364.

skirtinas keliems visuomenės vertinamiems leidinių aspektams: pačiam autoriui, leidinių turinio vertei ir aktualumui, dėstymo stiliui, leidinių kalbai ir rašybai, poligrafinėi knygų kokybei.

Nemaža dalis spaudoje pasirodančių Vydūno knygų recenzijų buvo pradedama paties autoriaus asmens bei pagrindinio jo kūrybinės ir kultūrinės veiklos siekio – tautos identiteto kėlimo, jos vienybės idėjos – vertinimu. Šis vertinimas per visą Vydūno kūrinių leidybos laikotarpį išliko teigiamas. Net autoriaus kūrybą kritikuojantieji tautiečiai neabejojo jo kultūrinės veiklos verte ir pačios asmenybės teigiamomis savybėmis. Tokios pradinės pastabos teigiamą toną užduodavo ir pačioms kritiškiausioms recenzijoms – buvo lyg atsvara neigiamiems atsiliepimams apie autoriaus stilių, siužeto dėstymo ypatybes bei kt. Taip V. Mykolaitis-Putinas, atradęs nemažai meninių spragų Vydūno dramaturgijoje, apie autoriaus kūrybos visumą atsiliepia teigiamai, argumentuodamas tuo, jog originalios, vieningos ir stiprios asmenybės ir kūryba yra vientisa ir galinga.¹⁹³ Svarbu ir tai, jog Vydūnas buvo įtrauktas į V. Mykolaičio-Putino sudarytą svarbių vardų registrą. V. Mykolaičio-Putino pastebėjimus reikėtų laikyti to meto visuomenei ypač įtakingais, nes šis autorius buvo pradėtas vertinti nuo pat savo kūrybinio kelio pradžios – dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Tikėtina, jog jo svarstymai apie Vydūno kūrybą galėjo turėti įtakos ir šio autoriaus leidinių populiarumui ar bent jau dėmesiui jiems.

Kalbant apie Vydūno kūrinių kritiką turinio vertės bei aktualumo atžvilgiu, draminiai ir filosofiniai autoriaus veikalai nagrinėtini atskirai, nes nuo kurinio tematikos, žanro bei paskirties priklauso ir visuomenės keliami reikalavimai. Vydūno filosofija, nors ir negalima vadinti plačiai paplitusia, atrado savo skaitytojus. Anot V. Mykolaičio-Putino, jo kūriniai patraukė tą laisvėjančią visuomenės dalį, kuri liko ištikima religiniam idealizmui, bet kuriai tradicinės katalikų bažnyčios dogmos atrodė nesuderinamos su ankstyvojo modernizmo idėjomis ir tuo metu propaguojama dvasios laisve¹⁹⁴. Tačiau būtent dėl laisvos religinių tiesų interpretacijos Vydūnas ir sulaukė neigiamos kritikos.

Nuolatinis Mažosios Lietuvos filosofo kūrybos vertintojas buvo katalikiškosios visuomenės dalies atstovas A. Jakštas. Su juo Vydūnas įsitraukė į diskusiją, kurios pagrindinė tema buvo net ne leidinių turinio aktualumas ar meninė vertė, o juose dėstomų idėjų teisingumas. Anot V. Daujotytės, menas paliekamas pats sau tik tuomet, kai visuomenė gyvena sąlygiškai ramesnį gyvenimą, o prasidedant konfliktams, perversmams, iš meno imama reikalauti tam tikrų pozicijų bei tų pozicijų argumentavimo.¹⁹⁵ Manytina, kad gyvenamojo laikotarpio neramumai ir paskatino dviejų lietuvių tauta ir kultūra besirūpinančių – to paties tikslo siekiančių – asmenų polemiką.

A. Jakštui abejotini atrodė Vydūno kūryboje aukštinami žmoniškumo, tautos dvasios stiprinimo metodai: rėmimasis Rytų filosofijos patirtimi, senosios lietuvių religijos iškėlimas,

¹⁹³ MYKOLAITIS-PUTINAS, V. Vydūno dramaturgija. In *Raštai*, X tomas, 1969, p. 470.

¹⁹⁴ Ten pat, p. 312.

¹⁹⁵ DAUJOTYTĖ, V. *Lietuvių literatūros kritika*. Vilnius, 2007, p. 104.

krikščionybės kaip svetimo drabužio vertinimas. Taip, pavyzdžiui, recenzuodamas Vydūno „Gimdymo slėpinius“ kritikas pagiria veikalą dėl to, jog gyvybės užmezgimo tema plėtojama dvasiniame, o ne fiziniame lygmenyje, todėl, anot kritiko, kūrinys nepriskirtinas prie *įvairiomis kalbomis įvairių šlamštų apie lyties klausimus*¹⁹⁶. Tačiau paminėjęs teigiamas kūrinio savybes (sutampančias su krikščioniškosiomis nuostatomis) kritikas pažymi, jog esminė veikalo idėja vis dėlto yra klaidinga – vadinasi, iš esmės klaidingas visas veikalas. Iš kritiko argumentų matyti, jog kūrinys kaip tikrovės neatitinkantis vertinamas dėl krikščioniškųjų tiesų atmetimo: neigiamai vertinamas prigimtinės nuodėmės ignoravimas ir kt.¹⁹⁷ Panašiu kritiniu žvilgsniu pasižymėjo ir kitų autorių A. Jakšto redaguojamame „Draugijos“ žurnale spausdinamos Vydūno knygų recenzijos. Apibendrinus galima pasakyti, jog šio leidinio recenzijose Didžiosios Lietuvos skaitytojams Vydūnas buvo pristatomas kaip einantis teisingo tikslo link, bet pasirinkęs klaidingą metodą. Galima būtų teigti, jog A. Jakštas bei jo filosofiją palaikantieji buvo griežčiausi Vydūno kritikai. Nors pastarųjų atstovaujamai perdėm katalikiškai lietuvių tautos daliai tuo metu, jau papūtus modernizmo vėjams, teko taikytis su mažumos statusu intelektualiojoje visuomenėje, „Draugijos“ žurnalo sukurta polemika ne tik garsino autoriaus vardą ir jo kūrinius Didžiojoje Lietuvoje, bet ir skleidė žinią apie autoriaus išskirtinumą, o išskirtinumas savo ruožtu intriguoja.

Vydūno filosofijos veikalai sulaukė ir ypač teigiamų atsiliepimų. Pasirodžius „Šamonei“, ją palankiai recenzavo Humanitarinių mokslų fakulteto profesorius V. Sezemanas, kuris, kaip žinia, retai ėmėsi recenzijų – koncentravosi ties savo originaliomis filosofinėmis studijomis. V. Sezemanas Vydūno filosofijos taikomąjį pobūdį iškėlė ne kaip supaprastinimą, bet kaip teigiamą, aktualų kūrybos bruožą. Mažosios Lietuvos mąstytojas prilyginamas Aristoteliui ir Platonui¹⁹⁸. Iškalbingas yra vien jau faktas, jog į Vydūno filosofinius leidinius dėmesį atkreipė patys filosofai – tai ir minėtasis V. Sezemanas, ir S. Šalkauskis, kuris savo veikale „Sur les Conflns de deux Mondes“ aptaria paties Vydūno asmenybę, kurioje savitai susilydė Rytų ir Vakarų civilizacijų patirtis¹⁹⁹.

Pastebėtina, jog būtent filosofiniai autoriaus kūriniai sulaukė daugiausia pakartotinių leidimų. Anot D. Kauno, filosofijos poreikis ypač išaugo po 1920-ųjų metų lietuvių tautai atėjus sunkiam laikotarpiui²⁰⁰. Manytina, mokslininkas omenyje turi tuo metu prasidėjusį hitlerininkų vykdomą smurtinį lietuvių kultūros, tautos tapatumo naikinimą. Tautiečiai Vydūno veikaluose galėjo atrasti nesmurtinio pasipriešinimo, tautos išlikimo receptą. Be to, jaunimui dedikuojamų

¹⁹⁶ JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Gimdymo slėpiniai. Tilžė, 1919. / In *Draugija*. 1919, t. 25, nr. 11/12, p. 542.

¹⁹⁷ Ten pat, p. 543.

¹⁹⁸ SEZEMANAS, V. Naujų knygų pėdomis. / Rec. kn. Vydūnas. Šamone. Tilžė, 1936. / In *Naujoji Romuva*, 1937, nr. 6, p. 131.

¹⁹⁹ STIKLORIUS, J. Vydūnas. In *Aidai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www.aidai.us/index.php?view=article&catid=187%3A197810&id=2447%3Apa&option=com_content&Itemid=217>

²⁰⁰ KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 615.

veikalų, tokių kaip „Sveikata, jaunumas, grožė“ ar „Gimdymo slėpiniai“, populiarumą lėmė tai, jog Vydūno kūrybos laikotarpiu tokių šviečiamojo pobūdžio veikalų labai trūko²⁰¹. Neveltui ir mūsų laikais naujais leidimais pasirodantys šie veikalai pristatomi kaip kadaise tarp jaunimo buvę paklausūs²⁰². Tačiau šiuo atveju paminėtina, jog pats Vydūnas ir jo kūrybos idėjos populiarūs buvo būtent tarp akademinio jaunimo, su kuriuo autorius bendravo.

Kritikų užimamos pozicijos Vydūno filosofijos atžvilgiu atsiliepė ir šio autoriaus draminių kūrinių vertinimui: tragedijose, pjesėse bei libretuose buvo iliustruojamos tos pačios tautos išlikimo, žmoniškumo prielaidos. Knygos „Amžina ugnis“ (1913) recenzijoje A. Jakštas net pavadina Vydūną budistu dėl perdėto senovės tikėjimo liekanų propagavimo, gamtos jėgų ir juose įsivaizduojamų esančių dievybių garbinimo.²⁰³ Tačiau draminiai Vydūno veikalai neigiamo vertinimo susilaukė ir dėl kitų priežasčių. Jų veikėjai neretai tampa tiesiog simboliniais autoriaus minčių reiškėjais, todėl jų poelgiai, charakteriai, jausmai stokoja priežastingumo, o pats kūrinys – veiksmo. Dauguma kritikų teigė, jog dramose girdima daug tikrai gilių ir vertingų minčių, tačiau veikalų veiksmui tos mintys nieko vertingo neduoda – dramos žanrui toks dėstymo būdas yra netinkamas²⁰⁴. Vydūno dramaturgiją atidžiai studijavęs V. Mykolaitis-Putinas teigė joje esant per didelio atotrūkio nuo realybės. Dėl savo polinkio į filosofiją Vydūnas kalba abstrakcijomis, piešia moralizuojančias kategorijas net ten, kur jos, anot kritiko, visiškai netinkamos ar net kenksmingos²⁰⁵. A. Jakštas, vertindamas vieną misterijos „Ragana“ ištrauką (laumių giedamą likimo giesmę) taip atsiliepė: *Kai kam atrodoys tai gal neapsakoma minties gylybe, o daug kas palaikys tai gryna tuštuma*²⁰⁶.

Tačiau Vydūnui būdingas simbolizmas net tų pačių kritikų ne visuomet buvo griežtai kritikuojamas. Taip, pavyzdžiui, A. Jakšto teigiamai vertinama yra „Lietuvos pasakėlės“ veikėjos Sapniutės ir atgimstančios Lietuvos paralelė, nes ji skaitytojui atrodo gana aiški, dėl to ir pats veikalas, kritiko nuomone, tinkamas scenai²⁰⁷. Tačiau daugeliu atveju pasinėręs į simbolinį kalbėjimą bei savo filosofinių, moralinių nuostatų aiškinimą Vydūnas atrodydavo per daug atitrunkantis nuo tuo metu aktualių visuomenės problemų – jis siūlė tik moralines išeitis. Filosofas neretai buvo kaltinamas per daug pasinėręs į istorijos, filosofijos mokslus ir visiškai atitrūkęs nuo sociologijos²⁰⁸.

²⁰¹KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 382.

²⁰²pvz., PLADIS, J. Vydūnas apie sveikatą. / Rec. kn.: Vydūnas. Sveikata. Jaunumas. Grožė; Gimdymo slėpiniai, Kaunas, 1991. / In *Gimtasis Rokiškis*, 1992, sausio 17 (nr. 5), p. 3.

²⁰³JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Amžina ugnis. Tilžė, 1913. / In *Draugija*, 1913, t. 20, nr. 77–78, p. 133.

²⁰⁴B-NAS, V. Knygos / Rec. kn.: Vydūnas. Laimės atošvaita, Tilžė, 1934. / In *Lietuvos aidas*, 1935, lapkričio 21 d., p. 6.

²⁰⁵MYKOLAITIS-PUTINAS, V. Vydūno dramaturgija. In *Raštai*, X tomas, 1969, p. 366–367.

²⁰⁶JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Ragana, Tilžė, 1918 / In *Draugija*, 1919, T. 25, nr. 11/12, p. 539.

²⁰⁷JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Lietuvos pasakėlė, Tilžė, 19183/ In *Draugija*, 1913, t. 20, nr. 83, p. 314.

²⁰⁸žr. A. / Rec. kn.: Vydūnas. Mūsų uždavinys, Tilžė, 1911. / In *Lietuvos žinios*, 1911, vasario 26, p. 3.

Tiesa, spaudoje atsirasdavo ir Vydūno dramatinės kūrybos gynėjų. Jie imdavo aiškinti autoriaus kūrybos pluošto suvokimo kelią nagrinėdami Vydūno filosofines idėjas, kurių maitinami gimdavo simboliniai dramų personažai. Vienas platesnių tokių straipsnių pasirodė Vydūno 75-mečio proga „Varpuose“; jo autorius – akivaizdus Mažosios Lietuvos filosofo kūrybos gerbėjas Pr. Markelis. Jis teigia, jog veikaluose neverta ieškoti realizmo, nes visa Vydūno dramatinė kūryba – alegorinis kalbėjimas.²⁰⁹ Matyti, jog straipsnio autorius pagrindine veikalų atmetimo priežastimi laiko būtent nepakankamą išsigilinimą į mąstytojo filosofiją. Tačiau iš tiesų draminiai autoriaus veikalai galėjo atrodyti kaip nepriimtini tiesiog dėl medžiagos pateikimo, turinio kitoniškumo, nes, kaip žinia, tuo metu nustovėjusių žanrų naujovės buvo vertinamos ypač skeptiškai.

Šiaip ar taip abi lietuvių tautos dalys suvokė Vydūno įvairios tematikos kūrybos esmę ir kryptį – gilesnio tautiškumo bei žmoniškumo siekį – ir jo kūrybą matė kaip prasmingą bei kilnų darbą, nors dažnai ne visai meniškai pavykusį. Kitaip yra su vokiečių visuomenei skirtais istoriosofiniais kultūros tematikos veikalais, ypač knyga „Sieben Hundert [...]“. Pastaroji pasirodė lietuvių tautiškumo malšinimo metu, siekiant įrodyti lietuvių tautos lygiavertiškumą. Tačiau veikalas buvo suvoktas kaip keliantis realų pavojų Vokietijos vykdomai politikai. Tokia nuomonė apie knygą pirmiausiai buvo suformuota įskundimui prilygstančioje istoriko K. Forstreuterio recenzijoje (1934 m. žurnale „Altpreussische Forschungen“); Vydūnas liko nesuprastas ir savo tautiečių: istoriosofiniame veikale pavaizdavęs ne tik vokiečių lietuviams padarytas skriaudas, bet ir vokiečių kultūros įtaką žmonijos raidai. Lietuvos inteligentijos tai buvo traktuojama kaip išdavystė²¹⁰. Taigi ši tuo metu aktualios tematikos knyga pražūčiai buvo pasmerkta abiejų tautų – ir lietuvių, ir svarbiausio savo adresato – vokiečių. Jos recepcijai jokios įtakos neturėjo meninė ar mokslinė turinio vertė, knyga buvo suvokta kaip pasipriešinimo ideologijai ginklas, kuris kuo greičiau turėjo būti sunaikintas.

Neabejotina, jog svarbi sąlyga kūrinio turiniui patraukliai ir taikliai perteikti turi autoriaus dėstymo stilius. Vydūno jis buvo itin savitas. Simbolinė filosofo kalba neretai vertinta kaip vienas esminių kūrinių trūkumų, kliudančių aprėpti platesnį skaitytojų ratą: mintys, anot kritikų, taip įpainiojamos, jog plačioji visuomenė tampa tiesiog nepajėgi esmę suprasti²¹¹. Per didelis minties išplėtojimas suvokiamas ir kaip autoriaus nesugebėjimas kalbėti taikliai: teigiama, jog idėją, kuriai išdėstyti Vydūnui prireikia visos knygutės, Maironio buvo pasakyta vos keturiomis eilutėmis, tačiau daug taikliau²¹². Tačiau V. Sezemanas laikėsi priešingos nuomonės, Vydūno stilių

²⁰⁹ MARKELIS, PR. Kaip suprasti Vydūną? In *Varpai*, 1943, p. 204–205.

²¹⁰ BAGDONAVIČIUS, V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 41.

²¹¹ RIMKA, A. Knygos. / Rec. kn.: Vydūnas. Mūsų uždavinys. Tilžė, 1911. / In *Lietuvos žinios*, 1911, vasario 26, p. 3.

²¹² PUIDA, K. Nauji raštai. / Rec. kn.: Vydūnas. Lietuvos pasakėlė. Tilžė, 1913. / In *Lietuvos žinios*, 1914, saus. 28 d. (vas. 10 d.), p. 4.

laikydamas talentu tiksliai išreikšti ne tik mintis, bet ir emocinį turinio krūvį²¹³. Taigi galima daryti prielaidą, jog Vydūno suvokimas ir jo kūrinų recepcija didžia dalimi priklausė ne tik nuo išankstinių nuostatų, bet ir nuo skaitytojo pasirengimo – V. Sezemanas, pats būdamas filosofas, buvo geriau pasirengęs Vydūno kūrinius suprasti ir vertinti atsižvelgiant į juose perduodamos žinios (filosofinių idėjų) pobūdį. Tačiau šis asmuo buvo vienas iš nedaugelio, kuriam objektyviau vertinti netrukė asmeninės ideologinės nuostatos ar nepakankamas pasirengimas.

Neigiamos kritikos sulaukė ir Vydūno pasirinkta rašyba bei kalbos ypatybės: dėl netaisyklingumo kritikuojami autoriaus vartojami „vydūnizmai“. Tačiau matyti, jog kuo toliau, tuo labiau prie Vydūno kalbos ypatybių buvo priprantama, suvokiama, jog autorius jų neatsisakysiąs: *Kalbos žvilgiu daug galima butu pasakyti, tik ką padės. Vydūnas saviškai rašo*²¹⁴.

Taigi turinio ir žodinės jo raiškos atžvilgiu Vydūno kūriniai sulaukė ir pagyrimų, ir papeikimų, tuo tarpu leidinių išorės vaizdas buvo vertinamas išimtinai palankiai. Jakštas, rašydamas net ypač neigiamą „Mūsų laimėjimo“ recenziją negalėjo neužsiminti apie knygos apipavidalinimo meniškumą ir poligrafinę kokybę²¹⁵. To meto spaudoje pažymimas viršelių, iliustracijų skoningumas, glaudi knygos išvaizdos ir turinio sąsaja. A. Krausas spaudoje paliko geros Vydūno knygų architektonikos liudijimą. Jis pastebi leidinio „Jūratė“ viršelių sąskambį su kūrinio turiniu: *Jie [viršeliai – aut. past.] melsvai žali, kaip pačios jūros bangos*²¹⁶. Dėmesys buvo atkreiptas į tai, jog Vydūno leidinius apipavidalinti ėmėsi net žymūs kitataučiai dailininkai – tai buvo tam tikras vertės liudijimas. Dėl apipavidalinimo susilaukta tik vieno kito priekaišto: A. Jakštui, pripažinusiam Vydūno „Amžinos ugnies“ grožį, užkliuvo P. Rimšos šiam leidiniui sukurtos vinjetės – nusistovėjusias tradicijas propaguojančiam ir modernizmą kritikuojančiam vertintojui jos pasirodė perdėm modernios²¹⁷. Kritikos dėl poligrafinės kokybės leidiniai nesulaukė, jie net tapo savita O. von Mauderode's spaustuvės reklama.

Paveldo leidinių recepcija. Po autoriaus mirties perleidžiamas kūrybinis jo palikimas neužtruko sulaukti kritikų dėmesio. Sovietmečiu, kaip žinia, kritiką veikė valdžios propaguojama ideologija: kai kurie visapusiškai prie jos taikėsi, kiti palaikė tik išoriškai – tam, kad apskritai galėtų prabilti. Dėl tokios kritikų turimos asmeninės ir viešai skelbiamos nuomonės neatitikimų neretai sunku nustatyti tikruosius Vydūno kūrinių vertinimus sovietmečiu.

1968-aisiais pasirodžiusi dramų rinktinė buvo vertinama dvejopai. Kaip ir autoriaus gyvenimo metais, vienų ji buvo kritikuojama dėl psychologizmo, veiksmo stokos, per didelio atotrūkio nuo gyvenimo – pasinerimo į metafizinius apmąstymus, kalbos netaisyklingumo. Kitų

²¹³ SEZEMANAS, V. Naujų knygų pėdomis. / Rec. kn. Vydūnas. Sąmonė. Tilžė, 1936. / In *Naujoji Romuva*, 1937, nr. 6, p. 132.

²¹⁴ JANULIONIS, J. / Rac. kn.: Vydūnas. Vergai ir Dykiai. Tilžė, 1919. / In *Draugija*, 1919, nr. 11 / 12, p. 538.

²¹⁵ JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Mūsų laimėjimas. Tilžė, 1913. / In *Draugija*. 1913, t. 21, nr. 79/80, p. 272.

²¹⁶ KRAUSAS, A. Knygos. / Rec. kn.: Vydūnas. Jūratė. Tilžė, 1934. / In *Lietuvos aidas*, 1935, balandžio 16 d., p. 6.

²¹⁷ JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Amžina Ugnis. Tilžė, 1913. / In *Draugija*, 1913, nr. 77–78, p. 136.

minėtieji bruožai vertinami kaip teigiami, leidžiantys pasiekti autoriaus užsibrėžtus tikslus. Didelę įtarą nuomonių susiformavimui dariusi tuo metu iškeliamą realistinę meno kryptis.

Marksistinės ideologijos kontekste Vydūno knygas vertinusių kritikų palankiausiai buvo atsiliepiama apie vieną knygos dalių – „Pasaulio gaisrą“, kurioje plėtojama karo ir taikos problematika, tuo metu dėl realių įvykių tebebuvo aktuali. Ypač pabrėžiama antigermaniška autoriaus tendencija, tačiau neužsiminta, jog Vydūnas matęs ir teigiamą vokiečių kultūros įtaką lietuviškajai. Kiti kūriniai dėl atotrūkio nuo realybės vertinami kaip antraplaniniai, daugelis autoriaus idėjų aptaromos kaip klaidingos nepateikiant jokių svaresnių argumentų – tiesiog jos nesutapo su viešai primetama nuomone. Tačiau ir šiuose veikaluose bandoma atrasti su marksistine ideologija tarsi susišaukiančių idėjų: pabrėžiama Vydūno laikysena katalikų tikėjimo atžvilgiu ir pan.²¹⁸ Tačiau ir sovietmečiu būta kritikų, išdrįsusių kalbėti, jog Vydūno dramų realistiškumo, psichologizmo aspektais nevertintinos, bet dėl to nėra mažiau aktualios, o tik savotiškos, vertos dar didesnio dėmesio²¹⁹. Taigi leidinį menkinančių nuomonių viešojoje erdvėje nepasirodė, tačiau, vertinant bendrai, Vydūnas visuomenei buvo siūlomas kaip su išlygomis skaitytinas autorius.

Nepriklausomybę atgavus Vydūno kūrybos palikimo verte viešai kalbėjusių įvairių mokslo sričių specialistų nebuvo abejota – pripažįstama, kad išleistos knygos užima svarbią vietą tarp kitų lietuvių literatūros klasikų kūrinių. Daugeliu atveju buvo pažymima ne vien Vydūno knygų literatūrinė, filosofinė vertė apskritai, bet ir jų aktualumas būtent šiandienos skaitytojams. Šiuo atveju atskirai nagrinėtina literatūros specialistų ir plačiosios visuomenės nuomonė.

1990-aisiais metais pradėti leisti Vydūno „Raštų“ tomai pirmiausia sulaukė literatūros tyrinėtojų dėmesio²²⁰. Diskusiją plėtota mokslo erdvėje. Kritikų pažymima, jog prie Vydūno kūrinių artino pirmaisiais nepriklausomybės metais pastebimas susidomėjimas Rytų išmintimi, kurios persunkti yra mąstytojo kūriniai. Be to, Vydūnas plėtoja tematiką, kuri buvo aktuali pirmaisiais nepriklausomybės metais, kai buvo susirūpinta pajauti savo tautos tapatybę, vidinę laisvę²²¹. Atkreiptas dėmesys ir į savotišką mąstytojo laikyseną tikybos klausimais: V. Daujotytės pabrėžiama, jog autoriaus idėjos neprieštarauja krikščionybei, o ją tik praturtina individualiu tam tikros tautos žmogui būdingu sielos patyrimu²²². Taip paneigta sovietmečiu skleista nuomonė apie ateistinę Vydūno laikyseną, kuri savo ruožtu galėjo neigiamai veikti katalikiškąją Lietuvos visuomenės dalį.

Iš teigiamo pirmųjų knygų vertinimo galima spręsti, jog palankias sąlygas net keturiems „Raštų“ tomams (vietoje vieno) išleisti sudarė ne tik išsilaisvinimas iš cenzūros gniaužtų,

²¹⁸ DOMEIKA, K. Atgimęs Vydūnas. In *Pergalė*, 1968, nr. 10, p. 162–164.

²¹⁹ MASONIS, A. Nuo žmogiškumo viršukalnių. In *Literatūra ir menas*, 1968, rugp. 31, p. 6.

²²⁰ DAUJOTYTĖ V. Pirmieji Vydūno Raštai. In *Litetatūra ir menas*, 1991, balandžio 13, p. 2; ARNATKEVIČIŪTĖ L. Žmoniškumo idealas. In *Literatūra ir menas*. 1992, spalio 17, p. 3.

²²¹ BAGDONAVIČIUS V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 479.

²²² DAUJOTYTĖ V. Pirmieji Vydūno Raštai. In *Litetatūra ir menas*, 1991, balandžio 13, p. 2.

bet ir tai, jog žymiausių šalies kritikų buvo deramai įvertinti pirmieji tomai, atkreiptas dėmesys į jų aktualumą bei reikalingumą nepriklausomos Lietuvos visuomenei bei skatinimas tęsti leidybos darbus.

Pastebėtina, kad Vydūno „Raštai“ sulaukė daugiausia lietuvių literatūros specialistų dėmesio. Kitaip buvo su 1991-aisiais metais išleista knyga „Sveikata, jaunumas, grožė; Gimdymo slėpiniai“. Jos recenzijų atsirado ne tik literatūrinėje spaudoje, bet ir plačiai skaitomame dienraštyje „Lietuvos aidas“, regioniniame laikraštyje „Gimtasis Rokiškis“. Straipsniuose atskleidžiamos ne tik bendrosios Vydūno idėjos sveikatos klausimais, bet ir akcentuojama tai, jog knygoje galima rasti konkrečių praktinių patarimų²²³. Tokia informacija savo ruožtu galėjo sudominti platesnę – ne filosofinių apmąstymų, o praktinės naudos ieškančią – auditoriją. Minėtoji knyga pateko ir į šalies medikų akiratį. Leidinyje atrasta šiuolaikiniam gydymui būdingų nuostatų²²⁴. Taigi Vydūno knygos buvo aktualios ne tik literatūros, istorijos ar kitų humanitarinių mokslų sričių specialistams.

Didžiausią dėmesį sužadino knyga „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“. Periodikos straipsniuose pažymima knygos turinio svarba lietuvių visuomenės istorijos žinių, o kartu ir savimonės formavimui. Neretai leidinys minimas kaip tinkama priemonė politinėms, kultūrinėms problemoms tvarkyti: tai argumentas, pagrindžiantis lietuvių kultūros Karaliaučiaus (Sovietsko) mieste stiprinimą (lietuviškų mokyklų, Vydūno muziejaus steigimo teises ir pan.)²²⁵. Platesnių kultūrinių tikslų, kaip minėta, buvo siekiama ir knygos Я верю в святое таинство“ leidimu ir platinimu: ji turėjo sudaryti pagrindą Vydūno muziejui Tilžėje steigti. Anot V. Bagdonavičiaus, to krašto visuomenės, pirmiausia, valdžios atstovų tokie Vydūno draugijos tikslai buvo traktuojami kaip ekspansinės užmačios: pastangos prijungti sritį prie nepriklausomos Lietuvos²²⁶. Tokia nuomonė lėmė ir leidinio atmetimą. Buvo kartojami priekaištai, jog Vydūnas krašto visuomenei tebėra nepažįstamas²²⁷. Šiuo atveju matyti valdžios nusistatymas ne prieš konkrečią knygą, bet prieš bet kokias lietuvių kultūrinės akcijas, o knygos likimas savo ruožtu panašėja į vokiečių kalba Mažojoje Lietuvoje kadaise išleistosios „Sieben Hundert [...]“. Nepavykęs kultūrinis projektas savo ruožtu stabdė ir kitų Vydūno kūrinių leidybą rusų kalba, kuria daugiau nebepasirodė nei vieno Vydūno kūrinių, nors šie savo ruožtu galbūt galėjo sudominti ne tik Kaliningrado srities rusakalbius gyventojų, bet ir Rytų Europos mokslininkus ar kt.

Konkrečiai į mokyklas orientuotos knygos didesnio kritikų dėmesio nesulaukė. Kadangi Vydūno kūryba į viduriniojo ugdymo programas nebuvo įtraukiama, autoriaus populiarinimas priklausė išimtinai nuo mokyklų darbuotojų požiūrio į jo kūrybos reikalingumą. Priežastys, dėl kurių Vydūno kūriniai laikomi nereikalingais moksleiviams skaityti nėra aiškios.

²²³ VAIŠTARIENĖ K. Vydūno sveikatos ir doros filosofija. In *Lietuvos aidas*, 1994, spalio 29, p. 22.

²²⁴ ANDRIJAUSKAITE L. Mums artimas Vydūnas. In *Lietuvos sveikata*, 1998, birž. 4 – 10, p. 25.

²²⁵ ŠAKNYŠ B. Vydūno veikalas, išgašdinęs nacius. In *Valstiečių laikraštis*, 2001, rugp. 25, p. 9.

²²⁶ BAGDONAVIČIUS V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 343.

²²⁷ Skaitytojų dar nepasiekusi knyga. In *Donelaičio žemė*, 1997, lapkritis, p. 4.

Tačiau jos svarbios Vydūno kūrybos recepcijai šiandien perprasti. Anot V. Bagdonavičiaus, nors ideologijos gniaužtų jau nebėra, atrodo, jog ugdymo programų rengėjus kažkas tebekontroliuoja²²⁸. Šis tyrinėtojas teigia, jog švietimo atstovų argumentai įvairuoja ir yra priešaringi: vienu Vydūno knygos laikomos pernelyg sudėtingomis, kitų šis kūrėjas įvardijamas kaip primityvus ir lėkštas, dar kitų jo filosofiniai veikalai laikomi neoriginaliais, kompiliatyviais. Dėl tokio argumentų priešaringumo linkstama manyti, jog esti kito – slapto – motyvo: mokyklose neskleistinu laikomas savotiškas Vydūno požiūris į krikščionybę²²⁹. Tačiau tiesioginių šio fakto patvirtinančių argumentų nesama. Tai, jog V. Storosto leidiniai į mokyklų programas oficialiai nebuvo įtraukiami, galėjo lemti ir mokymosi programų perkrova, apie kurią neretai viešai kalbama šalies spaudoje, ar kitos priežastys.

Kita vertus, esama žinių, jog kai kuriose mokyklose pačių darbuotojų iniciatyva Vydūno kūriniai buvo raginami skaityti. Tai liudija aktyvus moksleivių dalyvavimas Kintų Vydūno kultūros centro ir „Klaipėdos“ laikraščio organizuojamuose kasmetiniuose rašinių konkursuose „Į kelią su Vydūnu“. Juose dalyvauta Palangos, Klaipėdos, Gargždų, Kintų, Skuodo, Šilutės bei Kretingos mokyklų²³⁰. Spaudoje randamos rašinių ištraukos iš dalies atskleidžia šio autoriaus aktualumą mokyklinio amžiaus jaunimui. Tiesa, dėl straipsnių specifikos, informatyviausi yra neigiami vertinimai – panegiriški tekstai galėjo atsirasti ne nuomonei išdėstyti, o patraukliam rašiniui sukurti. Tačiau vertinimas nebuvo vienpusis. Daugelis pažymėjo filosofo idėjų aktualumą dėl dabartinės visuomenės dvasinės degradacijos. Tačiau būta ir nuomonių, jog Vydūno mintys jau yra pasenusios, todėl šiuolaikiniam jaunimui nepriimtinos. Žvelgiant į pastarosios nuomonės besilaikančiųjų argumentus matyti, kad kai kurie jaunuoliai nepakankamai pasiruošę skaityti tam tikrus tekstus, pavyzdžiui, viena mokinių Vydūno „Gimdymo slėpinius“ nagrinėja kaip biologijos, o ne sveikatos filosofijos veikalą²³¹. Tad mąstytojo kūrybos įtraukimas į ugdymo programas, dažnai matomas kaip vienas geriausių šio autoriaus kūrybos populiarinimo būdas, nebūtinai lemtų Vydūno kūrinių skaitytojų gausėjimą, reakcija gali būti ir atvirkštinė. Tačiau neabejotina, jog tai sudarytų palankesnes sąlygas kitų autoriaus veikalų leidybai: išaugtų tiražai, galėtų būti praplėstas repertuaras, daugiau būtų su šia kūryba susipažinusiųjų.

Anot V. Bagdonavičiaus, V. Storosto kūriniai daugiau dėmesio sulaukė universiteto auklėtinių bendruomenėje. Vilniaus universiteto profesorės V. Daujotytės dėka su šio autoriaus kūryba plačiau supažindinti studentai lituanistai parašė ne vieną mokslinį darbą, skirtą Vydūno veiklos, jo kūrybos nagrinėjimui²³². Kai kurių šių rašto darbų ištraukų galima rasti spaudoje²³³.

²²⁸ BAGDONAVIČIUS V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, p. 370–371.

²²⁹ Ten pat, p. 371

²³⁰ SODONIS S. Vydūnas XX amžiaus pabaigos jaunuomenės akimis. In *Klaipėda*, 2000, kovo 22, p. 12.

²³¹ Ten pat, p. 12.

²³² *Vydūno draugija*. [oficialus draugijos tinklalapis]. [žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vyduno.draugija.com>>

Tačiau jų autoriai – filologai lituanistai, kuriuos su Vydūnu pirmiausia sieja moksliniai interesai. Natūraliai iškyla klausimas – ar Vydūnas yra skaitomas kitų specialybių atstovų ir kiek yra šio autoriaus kūryba besidominčių žmonių.

Iškeltajam klausimui iš dalies išsiaiškinti buvo atliktas žvalgomasis tyrimas, kurio metu apklausti Vilniaus universiteto studentai, gautos 408 jų užpildytos anketos. Tyrimo metu pavyko pasiekti nevienodą skaičių skirtingų specialybių fakultetų studentų (žr. 7 priedo 1 diagramą). Bene aktyviausi buvo Komunikacijos ir Teisės fakultetuose studijuojantieji, filologus savo ruožtu anketa mažiausiai sudominusi, nors atsisakymas dalyvauti apklausoje nebūtinai liudija apie abejingumą Vydūno kūrybos atžvilgiu. Šiaip ar taip pavyko apklausti skirtingų mokslo krypčių ir specialybių atstovus.

Vertinant bendrai, matyti, jog nemaža dalis apklaustųjų su Vydūno kūryba susidūrė būtent mokymosi proceso metu (žr. 7 priedą 2 diagramą). Taip teigiantys 30 procentų respondentų yra pačių įvairiausių profesijų: ne tik universitete Vydūno kūrybą studijuojantys filologai, bet ir Fizikos ar Komunikacijos fakultetų atstovai. Ši informacija patvirtina, jog nors Vydūnas nebuvo oficialiai įtrauktas į mokyklinio ugdymo programas, jo kūryba paliečiama vidurinių mokyklų darbuotojų iniciatyva. Tai patvirtina ir respondentų komentarai. Tačiau gauti duomenys taip pat atskleidžia, jog įtraukimas į privalomos literatūros sąrašą kartais tik atstumdavęs nuo tolesnio domėjimosi – Vydūno kūriniai moksleiviams dar buvo per sudėtingi suprasti, dėl to nesudomindavo, o įspūdis, neigiamas vertinimas išlikdavo ir vėliau – prie kūrinių negrįžtama: *Skaičiau kaip privalomą literatūrą, gal todėl ir nesudomino, kadangi vertė skaityti; Tuo metu kai skaičiau (apie 17 metų) pasirodė per sudėtingas tiek rašymo stilius, tiek pačios idėjos* (žr. 7 priedą). Iš šių nuomonių matyti, jog minėtasis siekis filosofo kūrybą populiarinti įtraukiant ją į mokymosi programas gali sukelti ir atvirkštinę – atmetimo – reakciją. Tai tik patvirtina, jog Vydūno skaitymui reikalingas šio toks pasiruošimas. Be to, intereso stoka ne visada priklauso nuo to, kokios mokslo krypties atstovai kūrinius vertina: beveik vienoda apklaustųjų dalis – vidutiniškai 36 procentai Komunikacijos, Teisės ir Fizikos fakultetų studentų – teigia skaitytais kūriniais visiškai nesudomėję.

Iškalbingas yra ir faktas, jog dauguma (48 procentai) apklaustųjų negali atsakyti į klausimą, ar yra skaitę Vydūno kūrinių; o ir įsitikinusieji, jog skaitė, neretai teigia neprisimenantys apie ką būtent autorius rašęs: kūriniai arba nesuprasti, arba palikę skaitytojus abejingus. Pastebėtina, jog būta ir filologijos specialybės studentų, pažymėjusių, jog neatsimena, ar teko skaityti minimų kūrinių. Vydūno kūryba yra pažįstama 38 % Teisės, 26 % Komunikacijos, 39 % Filosofijos, 27 % Fizikos, 83 % Filologijos fakulteto studentų. Pastebėtina, jog dėl atsakiusiųjų asmenų skaičiaus patikimiausia yra Teisės ir Komunikacijos fakultetuose studijuojančiųjų teikiama informacija.

²³³ Vydūnas jaunimo akiratyje. In *Ramuva*, 1997, t. 3, p. 53 – 54.

Apklaustos rezultatai rodo, jog daugiausia skaitoma grožinių ir bendrąsias filosofines temas gvildenančių autoriaus kūrinių (žr. 7 priedo 3 diagramą). Tačiau pastebėtina, jog čia galima ir tam tikra duomenų apdorojimo paklaida, nes griežtų ribų tarp kūrinių nesama – visa Vydūno kūryba esanti filosofinio pobūdžio. Siekiant šią paklaidą sumažinti bei atsižvelgiant į tai, jog nehumanitarinės pakraipos respondentams gali būti sunku nustatyti savo skaitytų kūrinių tematiką – prie kiekvienos iš jų anketoje paminėti plačiausiai žinomi atitinkamos tematikos autoriaus veikalai. Didesnį filosofinių veikalų žinomumą galėjo paveikti platesnė jų pasiūla bibliotekose (rinkoje dauguma tiražų yra baigti platinti). Grožinės literatūros savo ruožtu buvo išleista palyginti nedaug, tačiau jos pirmavimą galėjo lemti būtent šios literatūros naudojimas mokymosi proceso metu (mokykloje, tam tikroms specialybėms – universitete), kuris dažnai buvo nevaisingas – prievole tampantis skaitymas kėlė tik neigiamų emocijų.

Galiausiai gauti duomenys leidžia spręsti, jog Vydūno kūryba akademinio jaunimo daugiausia vertinama kaip aktuali tik iš dalies arba visiškai neaktuali (žr. 7 priedo 4 diagramą). Kartais pabrėžiama atskirų kūrinių reikšmė – teigiama, jog susidomėta buvo tam tikrais kūriniais. Iš respondentų komentarų matyti, jog vertinimai priklauso nuo kiekvieno turimo daugiau ar mažiau išvystyto asmeninio skonio: tos pačios ypatybės, pavyzdžiui kalbos specifika (archajiškumas, vydūnizmą gausa) vieną vertinamos kaip teigiamas bruožas, kitą atmetamas kaip veikalams kenkiantis. Pagrindiniai paminėti akcentai būtų šie:

Teigiama:

pasaulėžiūros originalumas;
minčių reiškimo forma;
tautiškumo idėjų aktualumas šiandien;
kalbos savitumas;
teksto prieinamumas (suprantamumas);
personažų, siužeto patrauklumas (dramose).

Neigiama:

atviros didaktikos gausa;
dėstymo stiliaus sudėtingumas;
patriotiškumas (minimas kaip nusibodęs);
rašymo stiliaus archajiškumas;
viskas pernelyg „sukramtyta“
dinamikos trūkumas (dramose);
asmens (dalykinių) interesų neatitikimas.

Iš to, kaip skirtingai vertinami tie patys kūrinių elementai, galima daryti išvadą, jog nuomonės formavimuisi įtakos turi ne tik turimi asmeniniai interesai, bet ir pasiruošimas, gebėjimas skaityti kūrinius, suprasti jų kalbą, perprasti minčių dėstymo ypatybes, galiausiai – pagrindines idėjas. Visai kas kita yra Vydūno kūrinuose plėtojamos tematikos ir asmeninių respondentų interesų neatitikimas. Filologijos fakulteto atstovai pažymėjo dinamikos kūrinuose trūkumą, dėl kurio autorius buvo kritikuojamas dar savo gyvenimo metais; skaitymo sudėtingumą mini teisės ir fizikos studentai; Filosofijos fakulteto atstovai pripažino, jog skaityti Vydūną jiems teko per anksti.

Taigi iš atliktos rašytinių šaltinių teikiamos ir apklaustos metų gautos informacijos aiškėja, jog sovietmečiu su išlygomis skaityti siūlyti Vydūno kūriniai šiuolaikinių kritikos

profesionalų ir Vydūno kūrybos žinovų vertinami vienareikšmiškai: minint kai kuriuos autorius kūrybos trūkumus jo veikalų vieta šiuolaikinėje visuomenėje vis dėlto nėra abejojama. Kitaip yra žvelgiant į plačiosios visuomenės nuomones. Nedidelė paklausa, nulemta valdžios iš švietimo darbuotojų dėmesio Vydūno kūrybai stoko, varžė ne tik galimybę padidinti leidybos apimtį, bet ir konkrečių knygų tiražus. Iki šių dienų daug lemia nuolatinis plačiosios visuomenės dėmesio Vydūno kūrybai stimuliavimas, nes daugeliu atvejų jo knygos imamos į rankas tik plačiau su autoriumi supažindinus. Tačiau siekiamų rezultatų duoda originalūs autoriaus kūrybos populiarinimo būdai: konkursai, teminiai renginiai. Mokyklinis kūrinių nagrinėjimas dažnai būna per daug paviršutiniškas, formalus – siūlomos skaityti tik ištraukos.

IŠVADOS

Vydūno kūrybos ir sklaidos procesų analizės rezultatai rodo, jog šio mąstytojo knyginiis pasaulis yra unikalus reiškinys. Jo savitumą apsprendė autoriaus asmenybė, tiksliau – tiesioginis jo dalyvavimas savo veikalų leidybos ir sklaidos procesuose, knygos kaip organiško kūrinio suvokimas bei leidybinio darbo tikslų sąsaja su bendraisiais visuomeniniais autoriaus tikslais. Kitais atvejais svarbi buvo visuomenės recepcija, kuri lėmė ne autoriaus gyvenamojoje aplinkoje leidžiamus jo kūrybos vertimus. Susirūpinus Vydūno kūrybinio paveldo perleidimu savo ruožtu suvokta, jog kai kuriais atvejais svarbūs yra ne tik išsaugoti tekstai, bet ir sąskambių su kūrybos idėjomis pasiekę kiti vidiniai ir išoriniai knygos elementai.

Esminiai repertuaro tematiką formavę veiksniai buvo du: vidinis – autoriaus prigimtis, asmeniniai ieškojimai ir išorinis – gyvenamojo laiko problemos. Apėmę įvairią tematiką – grožinę literatūrą, istoriją, lietuvių kalbą, muziką, sveikatą, filosofiją – kūriniai buvo bendrosios autoriaus sukurtos filosofinės sistemos dalis. Iš vidinių paskatų leidžiami filosofiniai traktatai pavadinimų skaičiumi neprilygo grožiniams kūryboms, kurių atsiradimą skatino visuomeninė kultūrinė rašytojo veikla – vykdyti jo dramų vaidinusių draugijų užsakymai. Didelę dalį savo knygų autorius orientavo į lietuvių jaunimą. Čia pasireiškė Vydūno kaip pedagogo prigimtis bei suvokimas, jog nuo jaunimo priklauso lietuvių tautos, jos kultūros ateitis. Bendrieji kultūriniai tikslai lėmė ir į kitataučius orientuotų veikalų leidybą vokiečių kalba. Ir autoriui pasitraukus iš gyvenimo nemaža skelbiamos jo kūrybos dalis išsaugojo orientaciją į jaunimą: studentus, moksleivių poreikius. Iki šių dienų buvo perleisti visi filosofiniai kūriniai, paskelbta ir anksčiau nepublikuotų tekstų. Mažiausiai paliesta autoriaus gyvenimo metais pavadinimų skaičiumi dominavusi grožinė, scenai skirta kūryba. Tai galėjo nulemti Vydūno veikalų nepopuliarumas teatruose, jų nebuvimas tarp švietimo įstaigų programose siūlomų praeities autorių kūrybos bei didelė grožinės literatūros konkurencija rinkoje.

Vydūno kūrybinio paveldo aktualintojų suvokiama, jog kai kuriais atvejais (priklausomai nuo leidinio paskirties) galimi ir reikalingi išsaugoti ne tik tekstai, bet ir originalūs autorinio apipavidalinimo leidinių bruožai, nes autoriaus rūpesčiu išleista knyga buvo organiškas meno kūrinys: leidybos procesuose dalyvavęs Vydūnas suvokė knygos estetinės išvaizdos, jos architektūros svarbą. Autorinio apipavidalinimo knyga kilo iš glaudaus Vydūno bendradarbiavimo su jo visuomeninės veiklos idėjas palaikančiais ar autoriaus kūrybą vertinančiais bendraminčiais: dailininkais, kalbininkais, visuomenės veikėjais. Leidiniai, šiandien dažnai atrodantys kaip praeities kultūros reliktas, autoriaus gyvenimo metais atspindėjo naujų iš Vakarų atėjusių meno srovių stiliškumą, kuri savo ruožtu pasižymėjo sąskambiu su leidinių tekstuose plėtojamomis idėjomis bei vaizdavimo būdu. Kilusi kitoje kultūrinėje aplinkoje, Vydūno knyga savo forma artima vokiškajai knygos kultūrai, tačiau atskiri jos elementai (ypač rašyba) liudija apie tautinio savitumo siekį. Apipavidalinimo idėjas leido įgyvendinti tobula ir pajėgi ilgamečio

Naujai susikūrusių privačių leidyklų pasiryžimą leisti Vydūno kūrybą dažnai lėmė darbuotojų vertybinė orientacija, santykiai su Vydūno draugijos padaliniais. Kitais atvejais leidybos darbų imtasi tik tuomet, kai buvo gaunama valstybės dotacija, nes šio autoriaus kūrinių leidyba dėl mažų tiražų, nedidelio plačiosios visuomenės domėjimosi ja ir kitų susijusių priežasčių nelaikoma pelninga.

Šiuo metu, nebelikus cenzūros gniaužtų ir iš meno nebereikalaujant tam tikrų ideologinių orientacijų, Vydūno kūrybos vieta šiuolaikinėje visuomenėje neabejojama. Tačiau mąstytojo knygų paklausa rinkoje nėra didelė. Iki šių dienų daug lemia nuolatinis plačiosios visuomenės dėmesio Vydūno kūrybai stimuliavimas – daug jėgų turi būti skiriama ryšių su visuomene veiklai: organizuojamos knygų sutiktuvės, konkursai, parodos, jubiliejiniai renginiai. Būtent autoriaus jubiliejiniai metai daugeliu atvejų tapo paskata plačiau jo asmeniui paminėti, mąstytojo kūriniams perleisti. Paminėtina, jog Vydūno repertuare tebėra kūrinių, kurie būtų aktualūs išleisti artimiausiu metu. Taip, pavyzdžiui, istorinės tematikos veikalo „Mūsų uždavinys“ išleidimas tiktų knygoje aprašomo Žalgirio mūšio 600-ųjų metinių minėjimui 2010-aisiais.

THE PUBLISHING AND SPREAD OF WORKS BY VYDŪNAS

DIANA GERASIMOVA

Summary

Vydūnas (Wilhelm Storost, 1908–1963) was a Lithuanian writer, philosopher and cultural figure who lived in the uneasiest times of fighting for Lithuanian nation, its spiritual and cultural identity. He belonged to the Lithuania Minor but his public activity was oriented to the both parts of the nation. An integral part of the author's life and his public activity was the publishing and spread of his works. The following processes may be taken as a way of author's communication with nation. But this activity has been researched only partly and needs to be summarized and evaluated. The ideas of Vydūnas appear relevant in our days: they are offered to the modern reader but because of specific cultural and other aims the processes of publishing and distribution of books retain some particularity.

The object of the work consists of two categories: the publishing processes in the author's living days (which in most cases was controlled by Vydūnas himself); other category is a publishing of the creative heritage of the author (after his death). The main purpose of this Master thesis is to analyze the publishing and spread of the works written by W. Storosta, the factors which influenced the peculiarity of these processes; to summarize the tendencies of work organization and the results of realized projects. The main methodological principle is historicity. It enables to analyze facts in the particular political, economical and cultural context. For the research general scientific and specific bibliological methods were used, the main method was a historical-comprehensive analysis.

The results of the research show that the publishing of Vydūnas' works is a unique phenomenon. The distinction of it has been influenced by the author himself because of his participation in almost all the processes of publishing and distribution of his works. That determined specific features of books. In other cases the public reception was the main factor which influenced the selection of Vydūnas' works and publishing them without his direct participation. The publishers of the author's creative legacy understood the importance in some cases to keep not only texts but also other original elements of his books. The particularity of Vydūnas' books determined the concentration of publishing works on public and cultural organizations. The members of them realized the significance of the works and entered publishing despite the fact that sometimes it was financially unprofitable activity.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Nepublikuota

- V. Bagdonavičiaus 2008.XII.27 laiškas D. Gerasimovai. 6 lap. // autorės asmeninis archyvas.
- MISIŪNAS, R. *Leidyba ir platinimas*. Mokymo knyga. Vilnius, 2000 [nepublikuota] // Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto biblioteka, p. 170 – 177.
- ZOVIENĖ, D. *Lietuvos šiuolaikinės tiražinės knygos meniniai ypatumai*: Daktaro disertacija [rankraštis]. Vilnius, 2001, p. 18–74.

Publikuota

- / Rec. kn.: Vydūnas. Mūsų uždavinys, Tilžė, 1911. / In *Lietuvos žinios*, 1911, vasario 26, p. 3.
- ALEKNAVIČIUS, B. *Vydūnas*. Vilnius, 1999, p. 278–253.
- ANDRIJAUSKAITĖ, D. Mums artimas Vydūnas. In *Lietuvos sveikata*, 1998, birželio 4–10, p. 25.
- ARNATKEVIČIŪTĖ, L. Žmoniškumo idealas. In *Literatūra ir menas*, 1992, spalio 17, p. 3.
- BAGDONAVIČIUS, V. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*. Vilnius, 1978, p. 13–97.
- BAGDONAVIČIUS, V. *Sugrįžti prie Vydūno*. Vilnius, 2001, 526 p.
- BAGDONAVIČIUS, V. Vydūnas. In *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius, 2001, p. 539–541.
- BAJORAITIS, F. Swarbus Atsitikimas. / Rec. kn.: Probočių šešėliai. Tilžė, 1908. / In *Nauja lietuviška Ceitunga*, 1908, aug. 4 (Nr. 62), p. [1].
- B-NAS, V. Knygos / Rec. kn.: Vydūnas. Laimės atošvaita, Tilžė, 1934. / In *Lietuvos aidas*, 1935, lapkričio 21 d., p. 6.
- B-NAS, V. Knygos / Rec. kn.: Vydūnas. Pasveikimas, Tilžė, 1934. / In *Lietuvos aidas*, 1935, lapkričio 21 d., p. 6.
- BŪČYS, P. / Rec. kn.: Vydūnas. Slaptinga žmogaus didybė. Tilžė, 1907. / In *Draugija*, t. 3, nr. 11, p. 335.
- DAUJOTYTĖ, V. *Lietuvių literatūros kritika*. Vilnius, 2007, p. 104–112.
- DAUJOTYTĖ V. Pirmieji Vydūno raštai. In *Literatūra ir menas*, 1991, balandžio 13, p. 2.
- JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Amžina ugnis. Tilžė, 1913./ In *Draugija*, 1913, t. 20, nr. 77–78, p. 130–136.
- JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Gimdymo slėpiniai. Tilžė, 1919. / In *Draugija*. 1919, t. 25, nr. 11/12, p. 542–543.
- JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Lietuvos pasakėlė, Tilžė, 1918/ In *Draugija*, 1913, t. 20, nr. 83, p. 314–515.

- JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Mūsų laimėjimas. Tilžė, 1913. / In *Draugija*, 1913, t. 21, nr. 79/80, p. 270–272.
- JAKŠTAS, A. / Rec. kn.: Vydūnas. Ragana. Tilžė, 1918 / In *Draugija*, 1919, t. 25, nr. 11/12, p. 538–539.
- JANULIONIS, J. / Rec. kn.: Vydūnas. Vergai ir Dykiai. Tilžė, 1919. / In *Draugija*, 1919, nr. 11/12, p. 536–538.
- KAUNAS, D. Išeivijos bibliofilijos paveldas: Justinas K. Karazija. In *Knygotyra*, 2008, t. 50, p. 74.
- KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 219–664.
- KAUNAS, D. *Visos Vydūno knygos*. Vilnius, 2008, 53 p.
- *Klaipėdos krato istorijos ir kultūros atodangos*. Sudarytojos K. Jokubavičienė ir S. Pocyte. Klaipėda, 2007, p. 36–44.
- *Knygotyra*. Vadovėlis, sudarytojas ir ats. redaktorius D. Kaunas. Vilnius, 2006, 402 p.
- KRAUSAS, A. Knygos. / Rec. kn.: Vydūnas. Jūratė. Tilžė, 1934. / In *Lietuvos aidas*, 1935, balandžio 16 d., p. 6.
- KRAUSAS, A. Vydūnas Telšiuose. In *Aidai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.aidai.us>>
- Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gertutinų teisių įstatymas. [oficialus LR Semo tinklalapis]. [žiūrėta 2008 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrs.lt>>
- *Lietuvos leidyklos*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sociumas.lt/Lit/knygos/leidyklos.asp>>
- *Lietuvos spaudos statistika*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka. Bibliografijos ir knygotyros centras, 1991–2008.
- *Lietuvos spaudos statistika: 1919–1918*. Vilnius, 1990, p. 22–28.
- *Lietuvos TSRS spaudos statistika: 1940–1955*. Vilnius, 1957, p. 50–52.
- MACIŪNAS, V. Keturi Mažosios Lietuvos didieji. In *Aidai*, 1948, nr. 18, p. 364.
- MARKELIS, PR. Kaip suprasti Vydūną? In *Varpai*, 1943, p. 204–211.
- MATULEVIČIUS A. Vydūnas – apie savo tautos didybę ir kovas dėl būties. In *Literatūra ir menas*, 2001, liepos 13, p. 6–7.
- MYKOLAITIS-PUTINAS, V. Vydūno dramaturgija. In *Raštai*, 1969, t. 10, p. 470.
- MISIŪNAS R. *Book publishing in Lithuania*. 2nd ed. Vilnius, 2005, p. 7–10.
- *Pasaulio centras ten kur gyvenimi!* [oficialus „Eglės“ leidyklos tinklalapis]. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą:

<[- PLADIS, J. Vydūnas apie sveikatą. / Rec kn.: Vydūnas. Sveikata. Jaunumas. Grožė; Gimdymo slėpiniai, Kaunas, 1991. / In *Gimtasis Rokiškis*, 1992, sausio 17 \(nr. 5\), p. 3.
- Prasmingas Jubiliejus. In *Filosofija, sociologija*, 2001, Nr. 4, p. 54–55. \[interaktyvus\]. \[žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.\]. Prieiga per internetą: <<http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil4/F-54.pdf>>
- PUIDA, K. Nauji raštai. / Rec. kn.: Vydūnas. Lietuvos pasakėlė. Tilžė, 1913. / In *Lietuvos žinios*, 1914, saus. 28 d. \(vas. 10 d.\), p. 4 .
- RIMKA, A. Knygos. / Rec. kn.: Vydūnas. Mūsų uždavinys. Tilžė, 1911. / In *Lietuvos žinios*, 1911, vasario 26, p. 3.
- RUZGAS, A. Vydūno laikai Šlapeliams. In *Knygotyra*, 1990, t. 16, sąs. 1, p.68–73.
- Secesija. In *Mokomosios dailės programos*. \[interaktyvus\]. \[žiūrėta 2009 m. gegužės 6 d.\]. Prieiga per internetą: <\[http://mkp.emokykla.lt/ars/Ars2/9f_seces/seces_tekst.htm\]\(http://mkp.emokykla.lt/ars/Ars2/9f_seces/seces_tekst.htm\)>
- SEZEMANAS, V. Naujų knygų pėdomis. / Rec. kn. Vydūnas. Sąmonė. Tilžė, 1936. / In *Naujoji Romuva*, 1937, nr. 6, p. 131.
- Skaitytojų dar nepasiekusi knyga. In *Donelaičio žemė*, 1997, kapkritis, nr. 11 \(54\), p. 4.
- SODONIS S. Vydūnas XX amžiaus pabaigos jaunuomenės akimis. In *Klaipėda*, 2000, kovo 22, p. 12.
- STIKLORIUS, J. Vydūnas. In *Aidai*. \[interaktyvus\]. \[žiūrėta 2009 m. gegužės 20 d.\]. Prieiga per internetą:
<\[http://www.aidai.us/index.php?view=article&catid=187%3A197810&id=2447%3Apa&option=com_content&Itemid=217\]\(http://www.aidai.us/index.php?view=article&catid=187%3A197810&id=2447%3Apa&option=com_content&Itemid=217\)>
- ŠAKNYŠ B. Tėvynė beldžiasi į vaiko sielą. In *Valstiečių laikraštis*, 2000, vasario 15, p. 11.
- ŠAKNYŠ B. Vydūno veikalas, išgąsdinęs nacių. In *Valstiečių laikraštis*, 2001, rugpjūčio 25, p. 9.
- ŠALTENIS R. *Aš – mokytojas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, p. 461–477.
- VAIŠTARIENĖ K. Vydūno sveikatos ir doros filosofija. In *Lietuvos aidas*, 1994, spalio 29, p. 22.
- VASILIAUSKIENĖ L. Ilgas kelias pas skaitytoją. In *Lietuvos aidas*, 2001, birželio 27, p. 11.
- Vydūnas jaunimo akiratyje. In *Ramuva*, 1997, t. 3, p. 53.
- VYDŪNAS. *Amžina ugnis*. Tilžė, 1912, 326 p. .
- VYDŪNAS. *Giesmės mišriam chorui*. Tilžė, 1932, 67 p.
- VYDŪNAS. *Gimdymo slėpiniai*. Tilžė, 1919, 104 p.](http://www.info.lt/index.php/page=imone&id=2068919&veikla_id=100152443&pazymeti=>
=></p></div><div data-bbox=)

- VYDŪNAS. *Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m., kaip jį vaizdavo Kristijonas Donelaitis*. Detmold, 1948, 47 p.
- VYDŪNAS. *Laimės atošvaita*. Tilžė, 1934, 132 p.
- VYDŪNAS. Mir. Anso Bruožio palikti pinigai [...]. In *Lietuvos keleivis*, 1939, kovo 19 d. P. 3.
- VYDŪNAS. *Nakvišos gėralas*. Tilžė, 1937, 46 p.
- VYDŪNAS. *Pasiilgimas*. Tilžė, 1938, 64 p.
- VYDŪNAS *Pasikalbėjimai apie sveikatą*. Radviliškis: Litera, 2006, p. 3–4.
- *Vydūno draugija*. [oficialus draugijos tinklalapis]. [žiūrėta 2008 m. spalio 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vyduno.draugija.com>>
- VYDŪNAS. *Probotšiun Šešėliai*. Tilžė, 1908, 182 p.
- VYDŪNAS. Raštų leidykla Rūta. In *Keleivis*, 1951, spalio–gruodis, nr. 10–12 (12–14), p. 11.
- VYDŪNAS *Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių*. Vilnius, 2001, p. 44, 595–599.
- VYDŪNAS. *Sveikata. Jaunumas. Grožė*. Tilžė, 1928, 198 p.
- VYDŪNAS. *Varpstis*. Tilžė, 1923, 71 p.
- VYDŪNAS. *Visatos Sqranga*. Tilžė, 1907, 32 p.
- VILEITA A. *Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras [...]*. Vilnius: 2000, p.42.
- KORSAKAITĖ, I. *et al. XX a. lietuvių dailės istorija*. Vilnius, 1982, p. 193–202, 218–225, 232–237.
- KORSAKAITĖ, I. *et al. XX a. lietuvių dailės istorija*. Vilnius, 1983, p. 232–237, 240–244.

PRIEDAI

1 PRIEDAS. Lietuvos Respublikos leidiniai pagal tematiką

- 1 lentelė. *Mažosios Lietuvos leidinių tematika 1808–1940 metais*
- 2 lentelė. *Lietuvos vienkartiniai leidiniai lietuvių kalba 1930–1940 metais*
- 3 lentelė. *Lietuvos knygos 1940–1955 metais*
- 4 lentelė. *Knygos pagal tematiką 1990–2008 metais*

2 PRIEDAS. Vydūno knygų leidybos veikėjai ir šios veiklos dinamika

- 1 lentelė. *Autoriaus gyvenimo metais pasirodę leidiniai*
- 2 lentelė. *Aktualusis spausdintinis paveldas*

3 PRIEDAS. Vydūno kūrybos garsiniai dokumentai

4 PRIEDAS. Leidinių dizainas

4.1. Autorinio apipavidalinimo knygos

- 1 pav. rinkinys. *Dailininko F. atsklandos Vydūno knygoje*
- 2 pav. rinkinys. *Fidaus kūrinių Vydūno leidiniui „Probočių šešėliai“ (1908) pavyzdžiai*
- 3 pav. rinkinys. *A. Brako darbai Vydūno leidiniams*
- 4 pav. rinkinys. *P. Rimšos darbai Vydūno leidiniui „Amžina ugnis“ (1912–1913)*
- 5 pav. rinkinys. *Leidėjo signetai Vydūno knygoje*

4.2. Paveldo leidinių dizainas

- 1 pav. *Sovietmečiu leistos knygos įklėja*
- 2 pav. rinkinys. *Šiuolaikinėse Vydūno knygoje išsaugoti autentiški dizaino elementai*
- 3 pav. rinkinys. *Knygos „Žvilgis į Gyvenimo gelmes: Gyvenimas – kelionė tobuluman“ (2006) iliustracijos*
- 4 pav. rinkinys. *Knygai „Vydūno laišškai skautams“ (1978) Z. Sodeikienės sukurtos iliustracijos*
- 5 pav. rinkinys. *Rinktinės „Я верю в святое таинство“ (1994) tipografika*

5 PRIEDAS. V. Bagdonavičiui užduoti klausimai

6 PRIEDAS. V. Černiaus 2009. XII. 18 laiškas D. Gerasimovai

7 PRIEDAS. Tyrimas: Vydūnas akademinio jaunimo akiratyje

7.1. Tyrimo anketa

7.2. Tyrimo rezultatai

1 PRIEDAS. Lietuvos Respublikos leidiniai pagal tematiką

1 lentelė. *Mažosios Lietuvos leidinių tematika 1808–1940 metais*²³⁴.

Tematika	Metai	
	1808–1919	1920–1940
Istorija	54	14
Kultūra ir švietimas	68	26
Kalbotyra	97	29
Grožinė literatūra	127	52
Menas	145	103
Filosofija	10	9

2 lentelė. *Lietuvos vienkartiniai leidiniai lietuvių kalba 1930–1940 metais*²³⁵.

Tematika	Metai											
	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	
Istorija ir geografija	68	65	70	96	77	102	102	102	81	97	50	
Kalbamokslis	22	26	31	28	22	14	32	25	25	24	18	
Grožinė literatūra	155	135	123	115	136	156	182	232	333	256	126	
Menas	23	109	59	42	47	49	16	44	58	75	30	
Filosofija	13	18	3	5	8	12	12	13	16	47	8	

3 lentelė. *Lietuvos knygos 1940–1955 metais*²³⁶.

Tematika	Knygų skaičius
Istorija	282

²³⁴ Lentelė sudaryta remiantis: KAUNAS, D. *Mažosios Lietuvos knyga*. Vilnius, 1996, p. 316–581.

²³⁵ Lentelė sudaryta remiantis: *Lietuvos spaudos statistika: 1919–1918*. Vilnius, 1990, p. 22–28.

²³⁶ Lentelė sudaryta remiantis: *Lietuvos TSRS spaudos statistika: 1940–1955*. Vilnius, 1957, p. 50–52.

Kultūra. Švietimas. Mokslas.	794
Kalbos mokslas	551
Grožinė literatūra	1 799
Menas	348
Visuomeniniai mokslai.	
Filosofija.	130
Sveikatos apsauga. Medicina.	783

4 lentelė. *Knygos pagal tematiką 1990–2008 metais*²³⁷.

Metai	Knygų skaičius	UDK ²³⁸ skyrių pavadinimai			
		Filosofija. Psichologija (tik filosofija)	Medicina	Grožinė literatūra	Istorija
1990	2499	66	131	207	104
1991	2482	68 (44)	155	406	73
1992	2361	71 (40)	145	460	78
1993	2224	57 (37)	124	348	88
1994	2885	68 (35)	146	623	88
1995	3164	92 (53)	178	560	72
1996	3645	81 (34)	200	704	94
1997	3827	104 (37)	207	730	94
1998	4109	123 (49)	188	783	124
1999	4097	126 (45)	195	715	138
2000	3709	119 (48)	169	641	127
2001	4402	146 (53)	262	670	124
2002	4859	150	326	810	122
2003	4559	141	322	710	122
2004	4226	152	238	765	156
2005	4223	171	251	827	99
2006	4548	171	241	949	107
2007	4567	167	205	1107	99
2008	4580	200	187	1216	99
VISO	66379 (100 %)	2073 (3%)	3683 (5%)	12015 (18%)	2008 (3%)

²³⁷ Lentelė sukurta remiantis 1990–2008 m. Lietuvos spaudos statistikos duomenimis.

²³⁸ UDK – Universalioji dešimtainė klasifikacija.

2 PRIEDAS. Vydūno knygų leidybos dalyviai ir šios veiklos dinamika

1 lentelė. *Autoriaus gyvenimo metais pasirodę leidiniai.*

METAI	KNYGA	DAILININKAS, VERTĖJAS	LEIDĖJAS	SPAUSTUVĖ
1904	<i>Lietuvos aidos</i>		Vilhelmas Storost	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Senutė</i>		Prūsų Lietuvių Susivienijimas	sp. prie Jankaus, Bitėnuose
1907	<i>Kur prots!</i>		Rūta	Otto v. Mauderodės sp.
	<i>Mirtis ir kas toliau</i>	atsklandos dail. F.	Vilh. Storost	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Slaptinga Žmogaus Didybė</i>		Vilh. Storost	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Visatos Sąranga</i>	atsklandos dail. F.	Vilh. storost	Otto v. Mauderode's sp.
1908	<i>Jonuks mergų bijas</i>		Rūta	Otto v. Mauderodės sp.
	<i>Likimo kilmė</i>	Atsklandos dail. F.	Vilhelm Storost	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Piktoji Gudrybė</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Probočių šešėliai</i>	dail. Fidus	Vilhelm Storost	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Tėviškė</i>	viršelio ir atsklandos dail. A. Brakas	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Žmonijos Kelias</i>	atsklandos dail. F.	Vilhelmas Storost	Otto v. Mauderode's sp.
1909	<i>Apsišvietimas</i>	atsklandos dail. F.	Vilhelmas Storost	Otto v. Mauderodės sp.
	<i>Gimdymo slėpiniai</i>		Vilhelmas Storost	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Lietuvos Varpeliai</i>	viršelio dail. A. Brakas	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1910	<i>Birutininkai</i>		Rūta	
1911	<i>Mūsų uždavinys</i>	viršelio dail. A. Brakas	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Numanė</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1912	<i>Amžina ugnis</i>	dail. P. Rimša	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Vadovas Lietuvių kalbai pramokti</i>	ilustr. dail. A. Brakas	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1913	<i>Lietuvos pasakėlė</i>			Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Mūsų laimėjimas</i>	viršelio dail. Vds.	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Smarkusis Kruša</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1914	<i>Kaimo didvyris</i>	viršelio dail. A. Brakas	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Sigutė</i>	viršelio dail. A. Žmuidzinavičius	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Vargšas ir Besotis</i>		Rūta	Otto v. Mauderodės sp.
	<i>Žmonijos Kelias</i>	atsklandos dail. F.	Rūta	spausta „Litanos“, Tilžėje
1916	<i>Deutsch-litauischer Wortschatz</i>		Otto v. Mauderodė	Otto v. Mauderode's sp.

	<i>Litauen in Vergangenheit und Gegenwart</i>		„Ltuania“	„Lituania“
1918	<i>Ragana</i>			Otto v. Mauderode's sp.
1919	<i>Einführung in die litauische Sprache</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's? sp.
	<i>Gimdymo slėpiniai</i>	atsklandos dail. F.	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Vergai ir Dykiai</i>	viršelio dail. A. Brakas	Rūta	Otto v. Mauderodės sp.
1920	<i>Jonuks</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Jūrų varpai</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Mirtis ir kas toliau</i>	atsklandos dail. F.	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Tautos gyvata</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Žvaigždžių takai</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1921	<i>Gimdymo slėpiniai</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Mūsų uždavinys</i>	viršelio dail. A. Brakas	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Slėpiningoji Žmogaus didybė</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Visumos Sąranga</i>	atsklandos dail. F.	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1922	<i>Likimo bangos</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1923	<i>Varpstis</i>		Rūta	Otto v. Mauderodės sp.
	<i>Vyrai</i>		Rūta	Otto v. Mauderodės sp.
1924	<i>Vadovas Lietuvių kalbai pramokti</i>	ilustr . dail. A. Brakas	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1925	<i>Karalaitė</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1928	<i>Pasaulio gaisras</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Sveikata, jaunumas, grožė</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1929	<i>Avelė</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1931	<i>Giesmės mišriam chorui</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1932	<i>Sieben Hundert Jahre [...]</i>		Rūta	„Lituania“, Tilsit
1933	<i>[Giesmės mišriam chorui]</i>		Rūta	
	<i>Rožės ir Lelijos</i>		Rūta	E. Jagomasto sp. „Lituania“
1934	<i>Jūratė</i>		Rūta	E. Jagomasto sp. „Lituania“
	<i>Laimės atošvaita</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Pasveikimas</i>		Rūta	E. Jagomasto sp. „Lituania“
	<i>Tikroji Motinėle</i>		Rūta	E. Jagomasto sp. „Lituania“
1935	<i>Senovės balsas</i>		Rūta	E. Jagomasto sp. „Lituania“
1936	<i>Sąmonė</i>		Rūta	akc. „Ryto“ b-vės sp.
1937	<i>Nakvišos Gėralas</i>		Rūta	akc. „Ryto“ b-vės sp.
	<i>Vyrai viską padarys</i>		Rūta	akc. „Ryto“ b-vės sp.
1938	<i>Pasiilgimas</i>	viršelio dail. Vydūnas	Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
	<i>Paslėptasis auksas</i>		Rūta	E. Jagomasto sp. „Lituania“

1941	<i>Žmonijos sąmoningumas[...]</i>		Rūta	Otto v. Mauderode's sp.
1947	<i>Kalėjimas – laisvėjimas</i>		Lietuvos skautų sąjungos brolijos vadija Verlagskommission des Hilfsauchusses	
	<i>Die Lebenswelt im preussischen Litauen ums Jahr 1770 [...]</i>	Illustrationen: Prof. V. K. Jonynas Umschlag gezeichnet von I. Ralkevičiūtė	für Klein-Litauen	Verlag „Aistia“
1948	<i>Gyvenimas Prūsų Lietuvoje apie 1770 m. [...] Tauresnio žmoniškumo užtekėjimas</i>	ilustracijos V. K. Jonyno, viršelio dail. I. Ralkevičiūtė	Mažosios Lietuvos tarybos spaudos komisija	I-kla-sp. „Aistia“
	<i>Ein Nachlas schichter litauischer Menscher</i>	ilustr. – dail. VLA	Lietuvių skautų brolijos vadija Verlagskommission des Hilfsauchusses	Verlag „Aistia“
VERTIMAI				
1918	<i>La Lituanie dans le Passé et la Présent</i>	Ttraduction et notes d'Viscont [Antanas Viskantas]	Genève. Edition Atar	
1919	<i>Litwa v swej przeszłości i terażniejszości</i>	Tłumaczyła z niemieckiego Stefanja Jabłońska	Wilno. Wydawnictwo „Glosu Litwy“	Druk „Promień“
1920	<i>Cienie przodków</i>	Tłumaczyła z litewskiego Stefanja Jabłońska	Wilno. Wydawnictwo „Echa Litwy“	Druk „Promień“
1921	<i>Литва въ ея прошломъ и настоящемъ</i>	перевод съ немецкаго [S. Jablonskienė]	Вильно. Издательство „Литвы“	Типогр. Бр. Яловцерь. Вильно
	<i>Nasze zadanie</i>	Tłumaczenie z litewskiego [S. Jablonskienė]	Wilno. Wydanie „Straży Litwy“	Druk „Žaibas“ w Wilnie
1922	<i>Drogi gwiazd</i>	Tłumaczenie z litewskiego [S. Jablonskienė]	Wilno. Wyd. „Mildy“	Drukarnia „Žaibas“
	<i>Dzwony morca</i>	Tłumaczenie z litewskiego [S. Jablonskienė]	Wilno. Wyd. „Glosu Litwy“	Drukarnia „Švyturys“

2 lentelė. Aktualusis spausdintinis paveldas.

METAI	KNYGA	DAILININKAS, VERTĖJAS, SUDARYTOJAS	LEIDĖJAS	SPAUSTUVĖ	TIRAŽAS
1954	<i>Probočių šešėliai (2-as leid.)</i>	Fotografuotinis leidimas	Čikaga: Terra	Čikaga: V. Morkūno sp.	500
1968	<i>Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras</i>	dail. V. Kalinauskas (orig. Iliustr.: P. Rimšos, Fidaus)	Vilnius: Vaga	Kaunas: K. Poželos valstybinė sp.	8 000
1978	<i>Vydūno laiškai skautams</i>	dail. Z. Sadeikienė	Čikaga: Akademinės Skautijos I-kla	Čikaga: V. Morkūno sp.	700
1982	<i>Sieben Hundert Jahre Deutsch-Litauischer Beziehung</i>		Čikaga: Akademinės Skautijos I-kla	Čikaga: V. Morkūno sp.	?
1990	<i>Raštai T. 1</i>	dail. S. Šniras parengė V. Bagdonavičius	Vilnius: Mintis	Vilnius: Viltis	30 000
	<i>Raštai T. 2</i>	dail. S. Šniras; parengė V. Bagdonavičius	Vilnius: Mintis	Vilnius: Viltis	30 000
1991	<i>Gimdymo slėpiniai</i>	fotografuotinis leidimas	Kaunas: leid. gr. „Rytas“	Kaunas: Raidė	5 000
	<i>Sveikata, jaunumas, grožė; Gimdymo slėpiniai</i>	dail. R. Jurčys	Kaunas: Farmacija	rinko ir maketavo JMTC „Viltis“	30 000
1992	<i>Raštai T. 3</i>	Parengė V. Bagdonavičius	Vilnius: Mintis	Vilnius: Viltis	30 000
1993	<i>Mano Tėvynė</i>	Vert. R. Šaltenis, V. Gaigalaitė; A. Brako žemėlapij papild. K. Žemaitis; red. V. P. Mikūnas	Čikaga: Akademinio skautų sąjūdžio Vydūno Fondas	Čikaga: V. Morkūno sp	?????
1994	<i>Raštai T. 4</i>	dail. S. Šniras	Vilnius: Mintis	Vilnius: Poligrafinių paslaugų įm., Strazdelio 1	30 000
	<i>Sigutė</i>	sud. V. Bagdonavičius orig. virš. A. Žmuidzinavičiaus	Vilnius: Vyturyš	Vilnius: Poligrafinių paslaugų įm. prie LR kultūros ir švietimo ministerijos	2 000
	<i>Я верю в святое таинство</i>	dail. R. Valantinas; vert. D. Kaif, V. Izegov; sud. V. Bagdonavičius red. V. P. Mikūnas	Vilnius: Mintis	Vilnius: Poligrafinių paslaugų įm., Strazdelio 1	2 000
1999	<i>Mano Tėvynė (2-oji laida)</i>		Čikaga: Akademinio skautų sąjūdžio Vydūno Fondas	Kaunas: SPAB „Aušra“	5 400
2001	<i>Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras</i>	serijos dail. R. Čeponis; Virš. Kazys Šimonis „Muzikos akordai“ (1938)	Vilnius: Alma littera	Kaunas: Spindulys	2 000
	<i>Septyni šimtmečiai vokiečių ir ietuvų santykių</i>	Vert. R. Šaltenis, V. Gaigalaitė	Vilnius: Vaga	Kaunas: Spindulys	2 000
2004	<i>Pasikalbėjimai apie sveikatą</i>	red., maketavo R. Palijanskaitė	Klaipėda [i.e. Radviliškis]: Litera	Radviliškis: UAB Litera	700
2005	<i>Dramos</i>	dail. D. Rybakovienė parengė A. Iešmantaitė	Vilnius: Žaltvykslė	Vilnius: UAB Vilniaus spauda	1 000
2006	<i>Žvilgis į gyvenimo gelmes, kn. 1</i>	Kn. Iliustr. iš „Jaunimo“;	Klaipėda [i.e. Radviliškis]: Litera	Radviliškis: Litera	1 000

2008	<i>Kaimo Didvyris</i> <i>Žvilgis į gyvenimo gelmes, kn. 2</i>	I virš. dail. A Brakas; IV virš. „Rūtos“ atvirukas viršelio dail. A. Brakas (orig.) Kn. Iliustr.: Klp. A. Brako dailės m-klos moksleivių;; I virš. dail. A Brakas;	Klaipėda: Eglės I-kla Klaipėda: S. Jokužio I-kla-sp.	Kaunas: AB Aušra Klaipėda: S. Jokužio I-kla-sp.	1 000 1 000
2009	<i>Kaip tapti saulėtu žmogumi</i>	IV virš. ištrauka iš „Amžinos ugnies“ sud. R. Palijanskaitė; dail Z. Sodeikienė	Klaipėda: Eglės I-kla	Kaunas: AB Aušra	1 000

3 PRIEDAS. Vydūno kūrybos garsiniai dokumentai

Amžina ugnis ; Probočių šešėliai ; Pasaulio gaisras [Garso įrašas] : dramos / Vydūnas.- Vilnius : garso įrašų namai, 1977.

Amžina ugnis ; Probočių šešėliai ; Pasaulio gaisras [Garso įrašas] : dramos / Vydūnas.- 2-asis leid. - Vilnius : Lietuvos aklųjų b-ka, 2001.

Pastabos:

skaito Vytautas Radzevičius;

įrašyta iš to paties pavad. kn., išleistos: Vilnius: Vaga, 1968;

kopijuota iš to paties pavad. kn., išleistos: Vilnius: garso įrašų namai, 1977;

tiražas 19 egz.

Amžina ugnis ; Probočių šešėliai ; Pasaulio gaisras [Garso įrašas - MP3] : dramos / Vydūnas. - Vilnius : Lietuvos aklųjų b-ka, 2006.

Pastabos:

skaito Vytautas Radzevičius;

įrašyta iš to paties pavad. kn., išleistos: Vilnius: Vaga, 1968;

kopijuota iš to paties pavad. knygos, išleistos: Vilnius: LAB, 2001;

tiražas 30 egz. (knygos leidimą rėmė LIONS klubas).

Raštai [Garso įrašas - MP3] / Vydūnas. - Vilnius : Lietuvos aklųjų b-ka, 2003. - 4 t. - (Iš Lietuvos filosofijos palikimo).

Pastabos:

skaito Vida Vidaitė;

įrašyta iš to paties pavad. knygos, išleistos: V.: Mintis;

kop. iš to paties pavad. kn., išleistos: Vilnius : Lietuvos aklųjų sąjungos bibliotekos garso įrašų studija,

1990–1994

tiražas 12 egz.

Raštai [Garso įrašas - MP3] / Vydūnas. – 2-asis leid. – Vilnius : Lietuvos aklųjų b-ka, 2004. - 4 t. - (Iš Lietuvos filosofijos palikimo). - **Vydūnas** (1868-1953)

Pastabos:

skaito Vida Vidaitė;

įrašyta iš to paties pavad. knygos, išleistos: V.: Mintis;

kop. iš to paties pavad. kn., išleistos: Vilnius : Lietuvos aklųjų sąjungos bibliotekos garso įrašų studija,

1990–1994

tiražas 18 egz. (knygos leidimą rėmė LR kultūros ministerija)

Raštai [Garso įrašas - WAV] / Vydūnas. - Vilnius : Lietuvos aklųjų b-ka, 2003. - 4 t. - (Iš Lietuvos filosofijos palikimo).

Pastabos:

skaito Vida Vidaitė, Ramūnas Abukevičius;

įrašyta iš to paties pavad. knygos, išleistos: V.: Mintis;

kop. iš to paties pavad. kn., išleistos: Vilnius : Lietuvos aklųjų sąjungos bibliotekos garso įrašų studija,

1990–1994

Raštai [Garso įrašas - WAV] / Vydūnas. - Vilnius : Lietuvos aklųjų b-ka, 2004 - 4 t. - (Iš Lietuvos filosofijos palikimo).

Pastabos:

skaito Vida Vidaitė, Ramūnas Abukevičius;

įrašyta iš to paties pavad. knygos, išleistos: V.: Mintis;

kop. iš to paties pavad. kn., išleistos: Vilnius : Lietuvos aklųjų sąjungos bibliotekos garso įrašų studija,

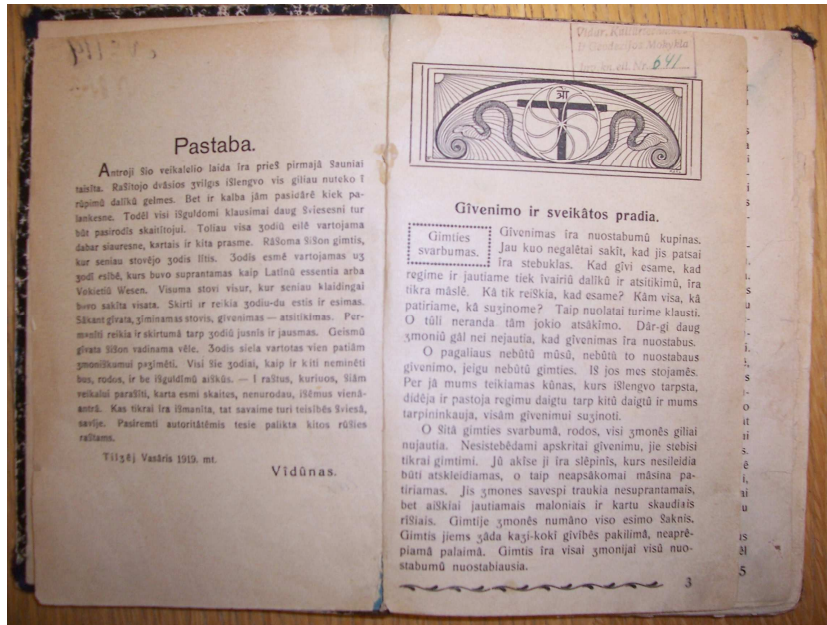
1990–1994

(knygos leidimą rėmė LR kultūros ministerija)

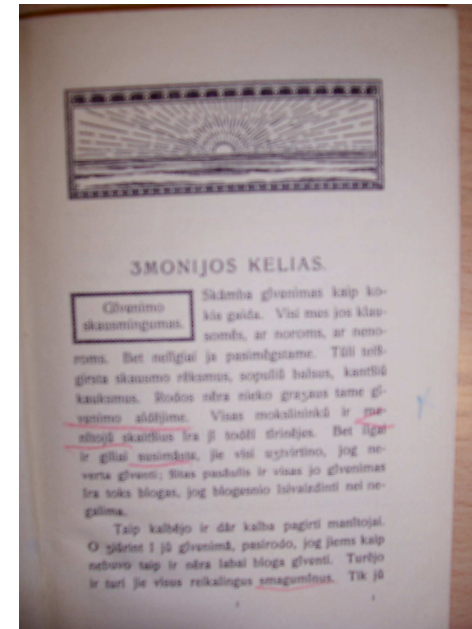
4 PRIEDAS. Leidinių dizainas

4.1. Autorinio apipavidalinimo knygos

1 pav. rinkinys. *Dailininko F. atsklandos Vydūno knygoje.*

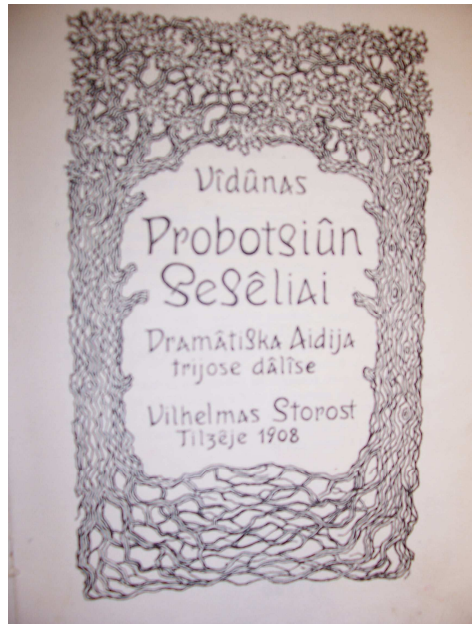

Naudota knygoje: „Mirtis ir kas toliau“, „Gimdymo slėpiniai“, „Visumos sąranga“, „Likimo kilmė“.

Naudota knygoje: „Žmonijos kelias“, „Apšvietimas“.

2 pav. rinkinys. *Fidaus kūrinu Vydūno leidiniui „Probočiu šešėliai” (1908) pavyzdžiai.*

Bendrais antraštis lapas

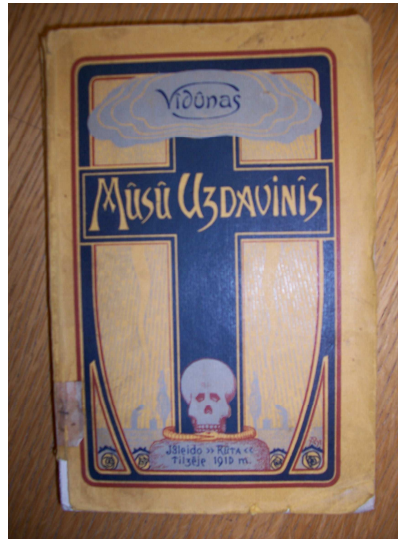

Antraštis lapas prologui „Anga”

Užbaigos vinjetē

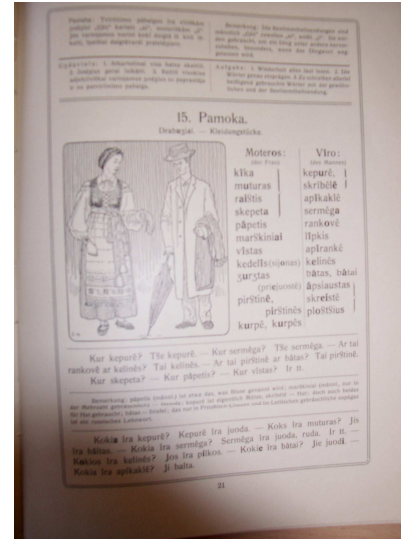
3 pav. rinkinys. A. Brako darbai Vydūno leidiniams.

Viršelis
„Mūsų uždavinys“ (1911)
(1908)

Viršelis
„Tėviškė“ (1908)

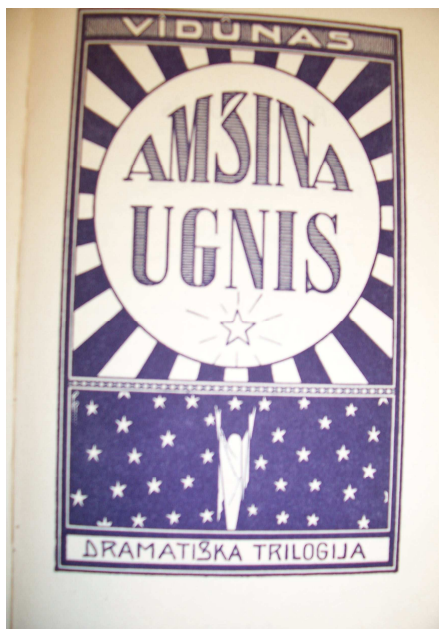

Teksto iliustracija
„Vadovas Lietuvių kalbai pramokti“ (1912)

Atsklanda
„Tėviškė“

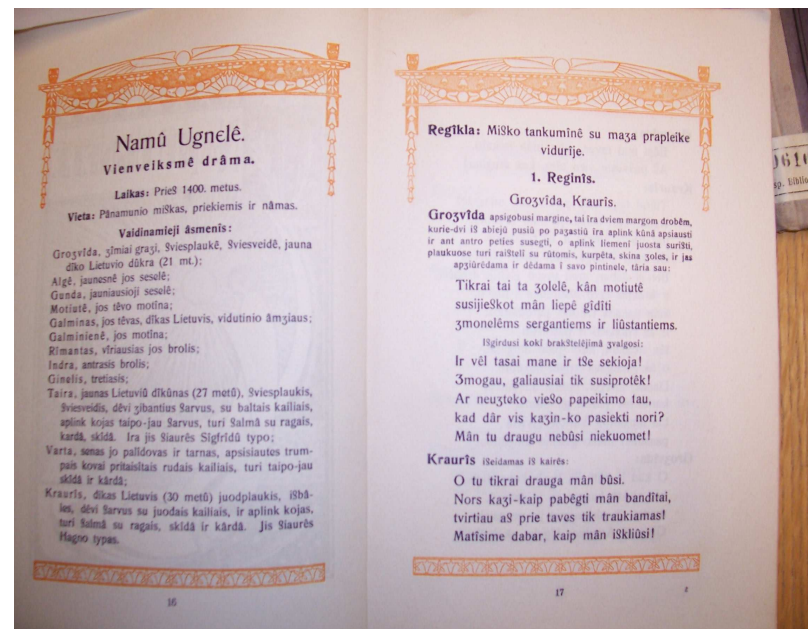
4 pav. rinkinys. P. Rimšos darbai Vydūno leidiniui „Amžina ugnis” (1912–1913).

Vidinis antraštinis lapas

Vidinis antraštinis lapas

Teksto bordiūrai

5 pav. rinkinys. *Leidėjo signetai Vydūno knygoje.*

1.

2.

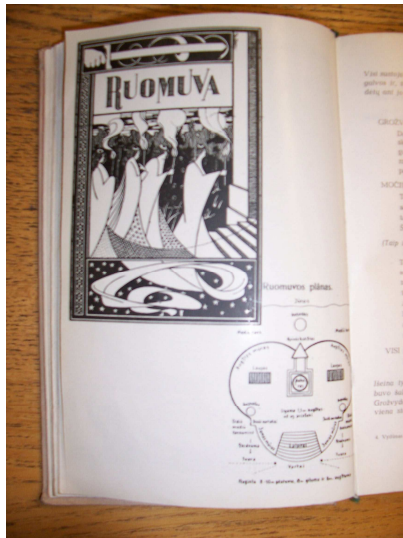

3.

4.2. Paveldo leidinių dizainas

1 pav. Sovietmečiu leistos knygos įklija.

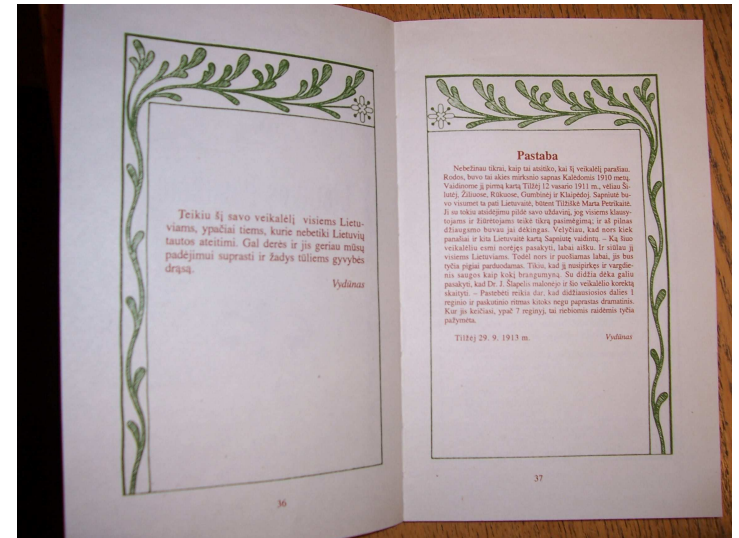

„Amžina ugnis; Probočių šešėliai; Pasaulio gaisras“
(1968)

2 pav. rinkinys. Šiuolaikinėse Vydūno knygose išsaugoti autentiški dizaino elementai.

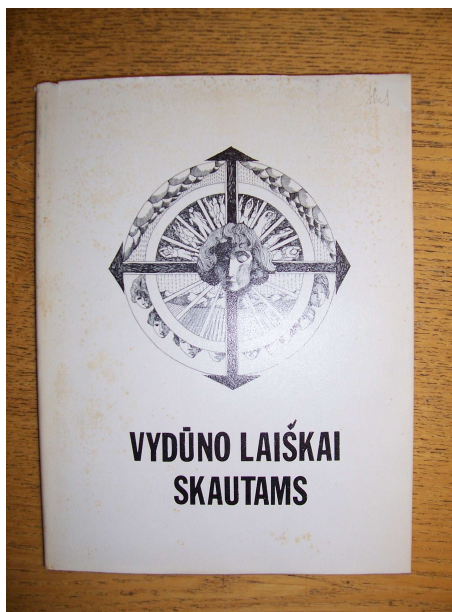

Originalus viršelis
„Sigutė“ (1994)

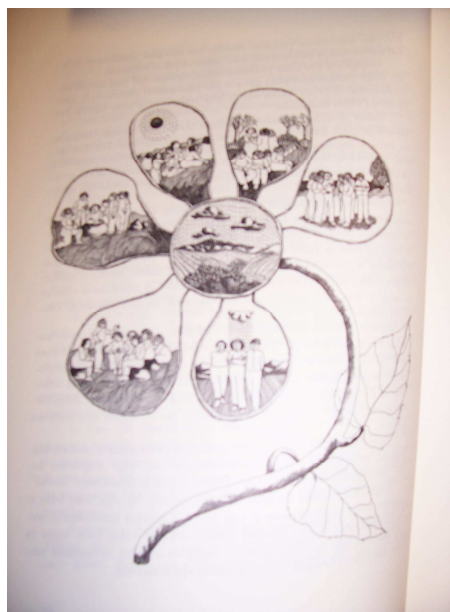

Originalūs bordiūrai
„Sigutė“ (1994)

4 pav. rinkinys. *Knygai „Vydūno laiškai skautams” (1978) Z. Sodeikienės sukurtos iliustracijos.*

Viršelis

Puslapio iliustracija

Puslapio iliustracija
(Taip pat panaudota knygos
„Kaip tapti saulėtu žmogumi”
viršelyje (2009)

5 pav. rinkinys. Rinktinės „Я верю в святое таинство“ (1994) tipografika.

Viršelis

Frontispisas ir antraštinis lapas

5 PRIEDAS. V. Bagdonavičiui teiktos anketos klausimai

Valstybės gyvenimo pokyčių įtaka leidybai

1. Ar Vydūno kūrybos leidybą paveikė Lietuvos politinės, ekonominės situacijos po 1990-ųjų metų įvykę pokyčiai?
2. Vydūno „Raštų“ leidimas sutapo su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo data. Ar tai atsitiktinis sutapimas?

Leidyklos

3. Kaip vyko bendradarbiavimas su leidybos įstaigomis: leidyklos ieškojo galinčių sudaryti Vydūno knygas, ar patys sudarytojai, rengėjai joms siūlė savo idėjas?
4. Kaip į Vydūno kūrybos leidybą žvelgė patys leidėjai: kaip į komerciškai pelningą veiklą, kaip į duoklę visuomenei ar kt.?
5. Kokių didžiausių problemų išskildavo bendradarbiaujant su leidyklomis?

Bendradarbiavimas ir rėmimas

6. 1999-aisiais išleista „Mano Tėvynė“ yra Vydūno fondo dovana Lietuvos mokykloms. Ar ši organizacija prisidėjo prie kitų Vydūno kūrinių leidybos, platinimo ar pan. projektų?
7. Ar dažnai siekiama gauti valstybės paramos Vydūno kūriniams leisti?

Knygos

8. Ar yra koordinuojami darbai su kitais Vydūno kūrybos rengėjais, knygų sudarytojais?
9. Iš 1997 metais „Donelaičio žemėje“ paskelbto straipsnio susidaro įspūdis, kad Vydūno kūrybos vertimą į lietuvių kalbą ir jo leidybą labiausiai lėmė siekis įsteigti Vydūno muziejų Tilžėje. Ar tai iš tikrųjų buvo pagrindinis veiksnys?
10. Kas lemia pasirinkimą Vydūno knygas leisti tokias, kokios jos buvo leidžiamos dar paties autoriaus gyvenamuoju laikotarpiu (pvz., fotografuotinius leidimus)? Į kokią skaitytoją jos orientuojamos?
11. Dėl kokių priežasčių 1991-aisiais metais pasirodė dvi to paties kūrinio „Gimdymo slėpiniai“ publikacijos? Gal trūko veiksmų koordinavimo?

Visuomenės recepcija

12. Iš spaudoje skelbtų straipsnių matyti, kad Vydūno kūrinius aktyviai bandyta įtraukti į mokymosi programas, tačiau šis procesas sekėsi gana sunkiai. Kas galėjo lemti tokią švietimo darbuotojų laikyseną?
13. Ar buvo jaučiamas plačiosios visuomenės susidomėjimas Vydūno kūriniams per leidinių parodas, naujų knygų pristatymus? Kas buvo šių renginių lankytojai? Ar jų metu platinti leidiniai?

serijėje "Lietuvos literatūra" bibliotekoje

1) 1. Be cenzūros, paverkė. Būvo palikus be jokių cenzūros numerizacijos leisti ke nori ir kiti nori. Nėdėj numerizacijos "Vydasius" "Rasty" 1 tomas, leido išleisti keturi. Kiekvienas tomas būvo leidėjas kelis tomas tomas ep. žurnal. ~~Dober~~ leidėjas leidybos finansavimas nelabai. Dober leidybos versio finansavimas pelnykėis šis rinkos nuleidėti keliolikis tomas ep. Lt 500 ep. žurnal.

2. Beveik netaipimas. Pirmasis "Rasty" tomas būvo parengtas dar iki 1990 m. Išejo jis išleisti. Beje, tas tomas tomas ir tebūvo numatyta. Nepridėdamosi atkreipti kelis tomas.

3. Vydasius "Rasty" 4 tomas išleido "Ninties" leidykla ir jau leidybos leidybos serijoje "Vi Lietuvių filosofijos politinis". Sudėtingas būvo paruoštas man. kaip Vydasius politinis žurnal, kaip toje serijoje išleido monografijos "Filosofiniai Vydasius lietuvių papročiai" autorius, 2001 m.

"Alma littera" pakartotinai išleido (serijoje "Švietimo") Vydasius dramų rinkinį "Amžinasis ugnis" (pirmas leidimas 1968 m. "Vaga"). Išleido savas iniciatyvas ir leidybas.

"Vaga" išleido ir gamė iš filosofijos Vydasius knygos "Septimijus Simintėnėi rokių ir keturių santykių" vertimas ir rokių, kelbos. Šis vertimas belione per švietimo tomas dangrai kaip dar švietimo.

7. Dīdēraji Ģyāno kūrims' dēlis ("Kaitis" 4t.,
"Septiņi simtmeēri", ohrānq, rēnltēne) īlēite
tāi vēstjbeis stūrtas lēšus. Be vēstjbeis
pēraunos īlēiti Ģyāno tēstj rēnltēnā
n' pēro dīkōs "Dēnltēbej' nāi epē mēlētj"
n' "Zīlōn' ē gēnēnān' jēlmes" (2 dēlp).
Dāber yē pādūstos pēraunōs dēn
dnejs rēnltēnūj be tēktēto "Kūnq vēstj-
nūj" lēdīnūi. Dēnltēne ēstēkūno.

8. Dīdēraji dēlīnūi tē dērbai kōrōlīnū-
jēnūi, nōs ne nīdāde.

9. Rēnltēnē rēnq kēlba bēnō īlēite tēm,
kōd dēbērtēnūi Kōrōlīnīcīnūi kōvō
gēnēnān' gēlētj nōpōrēnti n' Ģyāno
ēnēnēkē n' kēnqbe n' ēpōlētāi, kōd
Ģyānūn' pēktētj ē rēnltēnāi nēnēnējē
āhīrētj Rēnltēnē n' kōvō. Tāi bēnō pēnq-
dēnūj kēnq lēdīnūo mōtj nē. Kōrtu tōi
tūrēj bēnō n' ovrus ērgūmentes tēm,
kōd rēnltēnē tēlējē tēpti Ģyāno nēnējē.
Kōdānq' dēl to nēnējēnūi n' nō dērbos,
bēnō pēspertīnōs n' kēnq pēnq nēnē n'
īlēdīnūi.

10. Ģyāno kēnq ē lēdīnēnōs jōi pērtānāt
īnō kēlīnēnūi "šarq' tōpū", nē ēpāndīnēnōs nē
sārtē n' nēnēnūi dērtēnūi, o dēbērtēnūi. O kēlba
yē tōhē, kōlūi bēnō o'fīnēlē, ēygrāi tōp
kōnq n' lēdīnēnt nēnē kōtj pērtēnē kēnq
pēlīlīnūj. Gērai s'īlīnīcīnūi Ģyānōs yē

ušmūnūmā nuprāntēmas, tātad, kā arī jū
 yre. Sūnūmā nuprāntēmi dalykai yre
 pāvairināmi īnāšore vī kōmentēruose.
 O slauktājās rāip vī tūp tūri bīti
 pēluantūmāi prāpūses, iūtelīgētas,
 bunt elementārāi bēspāundantē filozofjē,
 religiozjē. šīs mī sferu mī bēspāundantē slau-
 ktājās - gēnāisēs vī sūpūmā slauktājās,
 tāciāu jūo pēli bīti bēt kōlis
 mōstāntē 2 mōpūs, uēbejūpēs sāvō asme-
 nūbēi tēulējūmī, nāvō veltjēlēs, tautas
 bēi jās bultūros rānūmā, politūmā
 gēnūmū, dōmōvēs vī religiozjē dalykām.
 vīsu tūo bēspāundantē dalyg sōdōmān-
 nēs vī sūdānō rāitūosē. Ypāi nōrē-
 tūstē, kad sūpūmā dōmētjē jūc vī mēs,
 kurūm jū padētjē jūvān mājānalytī
 mēdētūmōsē dōbertēs procesūosē, pēs-
 mīngāi nēvōlētī religiozūmā esmē vī
 formēs, dōmōvēs vārdmēnū sūmēnēi vī
 nīpūmēnēi rānūmā, pēskatīntē sāvīngdāi tēulējūmī.

11. Fotogrāfjūmā "Gimnāzjū sējmū" bēdī mēs
 1891 m. mēlūmā yre vī tēli bēdī mēs, kēk
 kōpījās padānūjū mēs. sūv kōmēt sūv
 vīvīkēlo mērēs, būs sūpūmēs, nēbelīlūm
 vī sūv rōrētjē, kuo pēs cīvāi jās pēskatī
 pēskētī jūo ymāc bēspāundantē slauktājās
 tūi bē dalyg bēdī mēs sūvānū vī
 būs pāvairjē. Na, o dū bēskētētū

talpnamti knyga & duo meta isi. Curo
 jasi perengte spaudai ir, unet, mtepo
 kad eka leidimai perirode juo
 net beveik meta. Beje toli Curo prima-
 ni naujai isitejusio "Farmacijoj" leidimo
 "Kaune leidung", Alen kvetkejai, Sveiske,
 jairumai, proze" ir "Gimdyto sljruvini"
 tai patias 1981 metais Curo ilenti ir
 "Rosty" 2-je me tome.

12. $\frac{1}{3}$ is klausimuz gromai siai pelety abolyti
 mulymo proprems rengejai. Atrodo, kaikas
 juos ideologijai kontroluioje ir koreguioje.
 Nydunas nera suprestos ~~ait~~ jo neitinau ne
 nenorimus supresti, del koi kuris jo
 pasauliziuos raizansy. Del to nesielprems
 ir jo imintis imise, kuri ypac miltindrinty
 besformuopendis jaiuo zmojans
 kelis, postkatinty jo ektyvni serkojimus
 savarankiskam ir kurybinam mastymui.
 Utekty bent trumpimite propolinti
 Nydunas & kofines izvolgas ir paankety,
 kad nicmiko nepriimtuose jose nera
 uad ir tie dalykai, kurie masy mastymui
 kiek neįprasti, ne tik nuoms nepakank, bet
 tik ^{der} propes masy ekivats ir shetinis
 savarankiskam mastyti, jei reiki - ir polemi-
 znoti. Taciau net nesengre me elemente-
 raus psichologijimo paciu Nydunas fenomenu
 kelis. Psichologijos paankety, pp Nydunas
 pelety labai daug duoti, masy bretenicium
 jai uimui Nydunas kelis epie tar vestyle, kuris
 menudien "kaci" perisen dano.

oīcas keleto, tuks tan čūg
exemplio nuoj

13. Invidomeji mes Nyderlandu kūriviain nera didelis, nes šūin laikais goma kukliai epiparidelinti jo raitai lyp ir posimeta puošnių knygų, murgumyne. Taciau pristety mes metu, ypac pristatant "Ergio s" gpreurmo "felies" dūitms, smolomejimes būne didesnis, tade leidimāi būne platinami ir perkamū. Geriansrai sehoi platinū per Nyderlandu skaitus nuojimus ir lūtilius renpinis, s kurūos renkasi Nyderlandu nebejinga publika. "Risty" tiržas, per keleto metu jai yra itirpes ir ganti usipuliti norūms tūms yra mūlūngs. Kadūer, Nyderlandūmāi ir nuojū laikūmāi yra paplūts. Deber laulū naujās leidybos etapas, pamandopant smolaitūmes leidybos tehnolūgias, naujūvūkai ir pūstrukliai epiparidelūnt pūe ~~leidybos~~ gpausdinty leidimū, pūdedant elektronūmes versijas. Šūi Nyderlandū 150-mečio nuhaeta. 2018 metu jūi tūrety pūsimodyti smolaitūmū pūrengtos pilūnes Nyderlandū raitūngs bei at lai uorū lūriūmāi - oplūrai.

Nauj Bogdanai čūm
2008.12.27

6 PRIEDAS. V. Černiaus 2009. XII. 18 laiškas D. Gerasimovai

Data: Sat, 19 Dec 2009 16:04:07 -0600 [00:04:07 EET]
Nuo: Vyduno Fondas <vyduno.fondas@sbcglobal.net>

Kam: Diana.Gerasimova@kf.stud.vu.lt

Tema: Re: del Vyduno kuriniu leidybos
Gerbiamoji Kolege,

Džiaugiamės mes, kad Jums pasiūstoji informacija naudinga. Prasom ja naudoti taip pat ir laiska, taip kaip Jums tinka.

Vytautas J. Cernius, Vyduno fondo valdybos pirmininkas

----- Original Message ----- From: <Diana.Gerasimova@kf.stud.vu.lt>
To: "Vyduno Fondas" <vyduno.fondas@sbcglobal.net>
Sent: Saturday, December 19, 2009 11:57 AM
Subject: Re: del Vyduno kuriniu leidybos

Laba diena,

Nuoširdžiai dėkoju už atsakymą, Jūsų suteikta informacija man buvo labai vertinga.

Norečiau gauti Jūsų sutikimą šį laišką pridėti prie savo darbo ir naudoti kaip šaltinį. Ar Jus neprieštarautumėt?

Pagarbiai,
Diana G.

Vyduno Fondas <vyduno.fondas@sbcglobal.net> rašė:
Gerbiamoji kolege,

I Jusu klausima galiu atsakyti tik dalinai.

Vyduno rastu spausdinimo ir platinimo klausimais Jums geriausiai galetu atsakyti ilgametis Vyduno fondo valdybos pimininkas Vytautas Mikunas. Jis siose pareigose berods isbuvo apie 50 metu. Taciau, jis 2007 m. mire.

Mes esame antroji valdyba . Pirmosios pirmininkas buvo Sarunas Rimas (elektroninis pastas s.rimas@sbcglobal.net). Dabartines, antrosios esu as. Musu kadensija baigiasi 2010-ju vasario menesi.

Del platinimo. Kiek zinau "Sieben Hundert Jahre..." knyga buvo siusta universitetu bibliotekoms. Siaip jau zinios apie VF spausdinamas knygas budavo paskelbiamos lietuviu iseivijos spaudoje (Draugas, Dirva, Teviske Ziburiai), skautiskoje spaudoje, issiuntinejama su Kalediniais atvirukais, pristatomos Kaziuko Muges, Kaledu Muges metu.

Del "Mano Tevynes" nedaug ka galiu pasakyti. Ar visas tirazas atkeliavo i Lietuva? Manau, kad jo bent dalele liko cia Amerikoje.

Geriausios sekmes su Jusu magistro darbu!

Vytautas Cernius, VF valdybos pirmininkas

P.S.: Du kolegos, kurie artimai ir ilgai dirbo su Vytautu Mikunu gal gales Jums daugiau informacijos patiekti. Jie ir ju elektroniniai pasto adresai yra: dabartinis VF tarybos pirmininkas Leonas Maskaliunas (leoamaskal@sbcglobal.net) ir Jurate Variakojiene (regvariakojis@earthlink.net).

----- Original Message ----- From: <Diana.Gerasimova@kf.stud.vu.lt>
To: <vyduno.fondas@sbcglobal.net>

Sent: Thursday, December 17, 2009 7:56 AM
Subject: del Vyduno kuriniu leidybos

Laba diena,

Esu Vilniaus universiteto leidybos studijų magistrantė. Rašau baigiamąjį darbą tema „Vydūno kūrinių leidyba ir sklaida“. Jūsų fondo rūpesčiu mąstytojo kūrinių pasirodė išėivijoje. Rašydama darbą susidūriau su problema nagrinėdama Jūsų išleistų Vydūno knygų platinimo procesus. Spaudoje radau informacijos tik apie „Seiben hundert [...]“ sklaidą (knygos buvo išplatintos po pasaulio bibliotekas, pasiekė ir okupuotąją Lietuvą) ir „Mano Tėvynės“ platinimą (ši padovanota Lietuvos mokykloms - tačiau ar visas jos tiražas atkeliavo į Lietuvą, ar tik jo dalis?).

Tačiau apie kitų Vydūno kūrybinio palikimo knygų sklaidą informacijos nerandu, ir apie minėtus leidinius turiu gana mažai...Todėl būčiau Jums labai labai dėkinga, jeigu bent dalį šios informacijos suteiktumėte atsakydami į šį mano laišką. Užtektų trumpo Jūsų vykdyto Vydūno knygų platinimo proceso - jo tikslų ir būdų - konstatavimo.

Labai lauksiu Jūsų atsakymo.

Pagarbiai,
studentė Diana G.

7 PRIEDAS. Tyrimas: Vydūnas akademinio jaunimo akiratyje

7.1. Tyrimo anketa

1. Kuriame fakultete studijuojate?

- Filologijos
- Filosofijos
- Fizikos
- Komunikacijos
- Teisės

2. Ar teko skaityti Vydūno kūrinių?

- Taip, skaičiau kaip mokymosi programos medžiagą
- Taip, skaičiau laisvalaikiu
- Taip, skaičiau ir kaip mokymosi medžiagą, ir laisvalaikiu
- Ne, neskaičiau (*toliau duomenys nerenkami*)
- Neprisimenu, ar skaičiau (*toliau duomenys nerenkami*)

3. Kokios tematikos Vydūno kūrinių esate skaitę? (*galimi keli atsakymo variantai*)

- Filosofinės
- Grožinės kūrybos (dramų, pjesių)
- Istoriosofinės
- Sveikatos filosofijos
- Kita

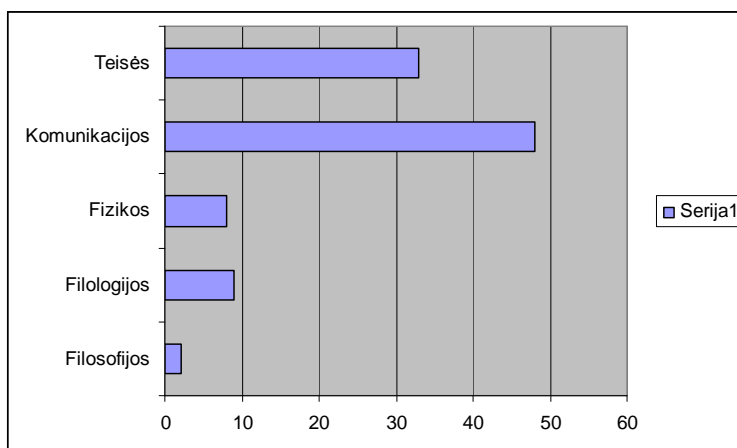
4. Ar Jus sudomino perskaityti Vydūno kūriniai? Jeigu galite, pakomentuokite.

- Taip
- Ne
- Šiek tiek sudomino
- Sudomino ne visi skaityti kūriniai

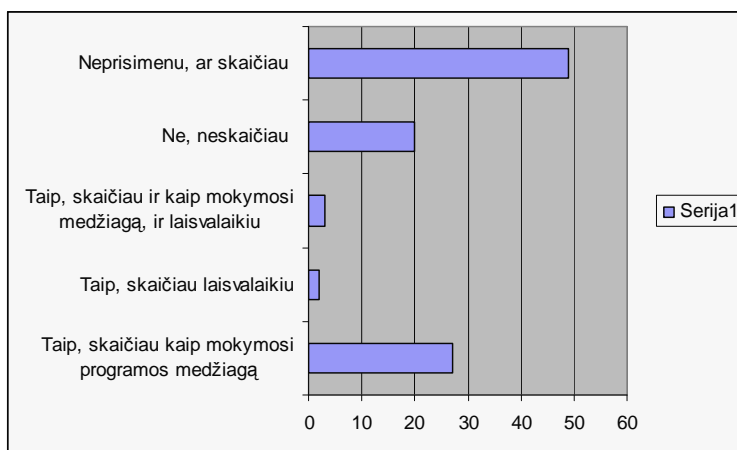
5. Jeigu galite, pakomentuokite atsakymą į 4-ą klausimą.

7.2. Tyrimo rezultatai²³⁹

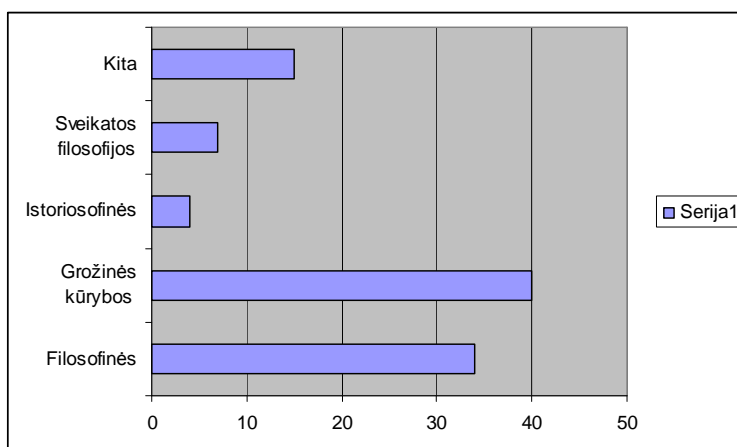
1 diagrama. *Kuriame fakultete studijuojate?*

2 diagrama. *Ar teko skaityti Vydūno kūrinių?*

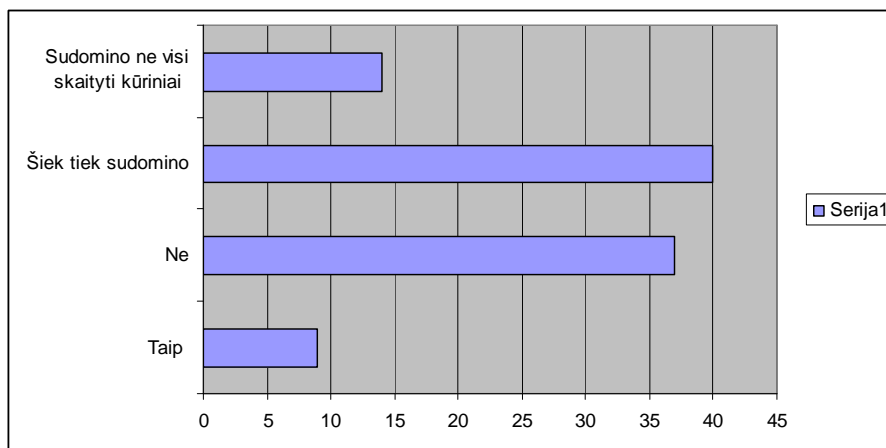

3 diagrama. *Kokios tematikos Vydūno veikalų esate skaitę?*

²³⁹ Diagramose duomenys pateikiami procentais..

4 diagrama. Ar Jus sudomino perskaityti Vydūno kūriniai?

Atsakymų į 4-ą klausimą komentarai (kalba netaisyta):

- Vydūnas yra "specifinis" autorius, kurio mintys turi gilią prasmę, nors iš pirmo žvilgsnio taip ir neatrodo...
- nesudomino
- Nepaprastai graži kalba. Ypač patiko "Namų ugnelė" - taikliai aprašomas pasiaukojimo aktas.
- Vydūnas pasižymi labai savita ir įdomia pasaulėžiūra, kitokiu požiūriu (filosofiniu) į kasdieninius gyvenimiškus įvykius, situacijas ir pan. Žaviuosi Vydūno kūryba, nes ji yra labai šviesi Lietuviškos kūrybos, grožinės literatūros kontekste, išaukština Lietuvos senąsias tradicijas, mūsų pagonišką prigimtį ir gražias tradicijas, kurias laikui bėgant baigiame prarasti ar jau praradome.
- Matot, Vydūnas yra Mažosios Lietuvos sūnus. Labai savitas, filosofas iš pašaukimo. Lietuvoje yra tiek gerų autorių, tad Vydūnas yra mano skaitymų paribyje. Turiu jo keletą knygų, bet koks man tikslas kaityti apie Mažosios Lietuvos kultūrą, jei ji jau mirusi, o aš ir savosios Žemaičių nepažįstu. Nieko prieš Vydūną neturiu, tiesiog mano interesai aplenkia Vilhelmą Storastą.
- Tiesiog skaičiau Vydūno kūrinius labai senai ir jeigu nepamenu ką skaičiau, nemanau, kad tuo metu man jie atrodė įdomūs.
- Sudomino jo pasaulėžiūra. Apmąstymai.
- Tiesiog autoriaus kūryba neatitinka mano mėgstamo literatūros stiliaus
- Vydūnas - didis klasikas. Kūriniai kupini filosofinių apmąstymų, gilių prasmų.
- Skaičiau, nes to reikalavo mokyklos mokymo programa.
- nes tai sava, artima ir maziau visokiu super aukshtu filosofiniu abru kadabru.
- sudomino savo išskirtinumu
- Bent jau man, kiekvieno autoriaus kūrinys sudomina savotišku parašymo stiliumi. Kartais įtakos turi siužetas. Nėra bendro bruožo, kuriais galėčiau vertinti visus kūrinius. aplamani, galvoju, kad visi perskaityti kūriniai turi vertę, tik kartais ji atrandama ir pajuntama žymiai vėliau, nei iš karto perskaičius kūrinį.
- Tiesiog tai buvo eilinė užduotinė literatūra, kuri buvo privaloma. Patys skaitiniai nebuvo itin geri, labai įtraukiantys, tačiau iš atsiminimų galiu tik pasakyti - fifty/fifty. Pernelyg nesigilinant dariau tai, ką reikėjo... darbai, recenzijos, ect. Galiu pridurti tik tai, kad kiek jį pamenu, kritika jis nepasižymėjo. Žurnalistai
- Skaičiau kaip privalomą literatūrą, gal todėl ir nesudomino, kadangi vertė skaityti
- Gan seniai skaičiau Vydūno kūrinius, taigi nelabai tiksliai pamenu kūrinių temų, bet manęs nesužavėjo jo kūriniai, mėgstu realistiškesnius kūrinius, nelabai suprantu jo filosofinių klausimų.
- Patiko jo rašymo stilius ir gilios mintys.
- Skaičiau tik vieną jo kūrinių, deja, "Amžina ugnis": patiko tematika, siužetas, personažai, jų "kalbėjimo" stilius, pokalbių turiniai, patiko kaip aprašoma aplinka, įvykiai.
- Apskritai nebeatsimenu, ką būtent jis rašė, matyt, jei neprisimenu, tai ir nepaliko man įspūdžio.
- mėgstu ir vertinu poeziją, tačiau tik modernistinę, arba apie alų/degtinę. už širdies griebiantys posmai apie tėvynės girių vingius man už širdies negriebia, esu purvinų Senamiesčio gatvių vaikas. tiesiog nepakeliuj mum su Vydūnu:)

- įdomu paskaityti, kaip prieš daug metų buvo įsivaizduota istorija, įdomu paskaityti, kaip mąstoma senovine kalba.
 - Iš tikrųjų dabar jau nebeprisimenu apie ką jis rašė, bet tuo metu man nepatiko. Taigi, kodėl, negaliu pasakyti.
 - Sakykim tai, nebepamenu apie ką ten skaičiau :)
 - skaičiau jau senokai taigi beveik nieko nepamenu, bet skaityti kuriniai visai neisimine
 - atsimenu, kad skaičiau, bet nieko konkretnesnio negaliu pasakyti; net neatsimenu, kokios tematikos kurinys tai buvo.
- SEKMES!
- Skaičiau labai senai ir negaliu prisiminti kuo tiksliai jis manęs nesuzavejo
 - Juos skaičiau mokykloje, todėl tuo metu labai nesuvokiau ar nepastebėjau jų ypatingumo. Man jie nebuvo labai išskirtiniai, arba nesuvokiau jų išskirtinumo.
 - Tiesa pasakius skaičiau ruošdamasi egzaminui ir ne kūrinis, bet konspektų medžiaga. Tačiau man patiko jo tautiškumo idėja, apskritai manau, jog tokie idėjiniai žmonės kaip Vydūnas yra vertingi visuomenei, nes daugiau ar mažiau palaiko bendražmogiškos moralės buvimą valstybėje. Manau šiuo laikotarpiu jaučiamas šio polėkio trūkumas. Beje jūsų darbo tema pasirodė neįprasta ir įdomi.
 - Vydūno kūrinis teko skaityti mokykloje, tai buvo privaloma. Sprendžiu, jog jie manęs nesudomino, nes kitų, nei buvo privaloma, autoriaus kūrinį neskaičiau, taip pat tiksliai nepamenu, koks buvo skaitytų kūrinų turinys. Kodėl jie manęs nesudomino atsakyti sunku, galbūt, buvau jiems nesubrendęs, galbūt, kūrinų tematika nebuvo aktuali, o gal tiesiog nuobodžiai rašė.
 - Ash neskaičiau jauchiu viduno arba bent jau mokykloje. bet šiaip sumalonumu paskaitychiau ,ej iturečiau tam laiko. per daug idomiu knygu.
 - Tuo metu kai skaičiau (apie 17 metų) pasirodė per sudėtingas tiek rašymo stilius, tiek pačios idėjos
 - Tiesiog netraukia, sunkiai skaitoma kuryba.
 - Neprisimenu nei vieno šio autoriaus kūrinio, todėl manau, kad nesudomino.
 - Skaičiau paauglystėje, gal dabar ir ką nors naujo išvelgčiau, bet tada paliko eilinio kaimo intelektualo įvaizdį (kaip ir bene visi Lietuvių klasikai), kiek prisimenu, jo filosofija kiek "neša" į rytietišką, bet viskas pernelyg "sukramtyta" taip, kad tiktų eiliniam kaimo būriui. Reziūme: trūksta kažkokio platesnio konteksto, originalesnio požiūrio (nors jo laikais ir jo aplinkoj turbūt viskas cool buvo), na ir pati tematika bent jau man neaktuali.
 - Skaičiau siuos kurinius kaip mokymosi programos medžiaga mokykloje. Skaitomos buvo daugiau istraukos, nei visi kuriniai, todėl ne visi ir sudomino. Tuos kurinius, kuriu istraukos paliko ispūdi, perskaiciau pilnai visus.
 - Sudomino minčių reiškimo forma.
 - visuose kūrinuose galima rasti naudos, net ir pačiuose prasčiausiuose, tiesa ir išvalgumas slypi kiekvieno įsivaizdavime ir sąmonėje., lygiai taip ir autoriaus mintyse.
 - Galiu pasakyti kad nelabai sudomino, nes is tikruju net neatsimenu tiksliai kuriuos kurinius teko skaityti, kaltinciau mokykline prievole skaityti knygas "kurias reikia" o kurias noretum perskaityti
 - tiesiog perskaiciau nes reikejo tuomet. I esme nesigilinau
 - Nepatinka, neįdomu.
 - Kai kurie nesudomino dėl dinamikos truklumo (dramos), o siap savotiska kalba zavi, bet mintis pletojama kartais per daug sunarpliotai, nors, atrodo, autorius bando viska pateikti aiskiai pateikti
 - jo rašymo stilius gan archajiškas
 - Skaičiau universitete literatūros paskaitoms, mokykloje - neteko. Įdomios mintys, bet kai kur per daug moralizavimų.
 - pritraukiantis rašymo stilius, sudominanti istorija
 - Man idomesnis kitoks stilius, priimtinesne kitokia literatura.
 - Skaičiau mokykloje, tuomet Vydūno kurybos dar gerai nesupratau, todėl kad sudomintu manau, reiketu paskaityti dabar-vyresniame amziuje, kai viska visai kitaip supranti jau.
 - Sudomino senoviniu rašybos stiliumi, labiau domino pati Vydūno asmenybė, nei jo kūriniai.
 - Mane sudomino kai kurie Vydūno kūriniai, nes jie buvo apie didingą Lietuvos praeitį.
 - Vydūno kūriniai man įdomūs todėl, kad net ir dabar tomis temomis kuriomis jis rašė literatūros(rimtos) yra labai mažai, ypač lietuvių kalba.
 - man apskritai svetima to laikmecio kuryba, nors as ja pateisinu. Nors Vydūnas ir nera lietuvis, taciau jo darbai turi to, kas is tiesu butu pavadinta "lietuviska", o tai man pakankamai svetima. taciau Vydūno filosofija sudominote, nes iki siol galvojau, jog jis grozines literaturos atstovas.